

zařez

dvojednik za kulturna i društvena zbivanja • zagreb, 23. veljače 2., 6., godište VIII, broj 174
cijena 12,00 kn; za BiH 2,5 km; za Sloveniju 320 sit

ISSN 1331-7970

Žarko Paić - Prevladati kulturu kao novu ideologiju

Stanko Andrić - Što bih sve dao za djeda Prousta

Trpimir Matasović - Daleko je Zagreb još od Beča

L. Thoof, D. F. Wallace, J. Goad - Žene, muškarci, seljačine

Politika tabloidizacije

“Da me sada netko zove
u Hollywood ili Brazil,
da mi ponude nešto što
želim raditi, odmah bih se
spakirala i otišla”

Gdje je što?

Info i najave 2-3

U žarištu

Razgovor sa Žarkom Paićem *Nataša Petrinjak* 4-6
 Jezična raznolikost na Internetu *Biserka Cvjetičanin* 7
 Razgovor s Mauriceom Dantecom *Laurent Sapir* 8
 Razgovor sa Stankom Andrićem *Dario Grgić* 9
 Razgovor s Mirkom Bilandžićem *Grozdana Cvitan* 16-17

Tema: Žene, muškarci, seljačine

Priredio *Zoran Roško*

Što žele suvremene žene? (ženski odgovor)

Lisette Thooft 10-11

Što žele suvremene žene (muški odgovor)

David Foster Wallace 12-13Razgovor s Jimom Goadom *S. G. Jaime* 14-15

Vizualna kultura

Galerija SC ili kako obnoviti prošlost *Jasna Jakšić* 18Osvajanje prostora intime *Boris Greiner* 29Anarhistički oblici prostora *Ivana Mance* 30-31

Glazba

Daleko je Zagreb još od Beča *Trpimir Matasović* 32

Logična kulminacija dugogodišnje preobrazbe

Trpimir Matasović 33Nova razumijevanja glazbe *Trpimir Matasović* 33

Kazalište

Razgovor s Damikom Čargonjom *Suzana Marjanić* 34-35Nakon dogme: magla *Višnja Rogošić* 36

Kritika

Suvremena korejska književnost *Raul Zelik* 37

Suze proizvodim samo prema potrebi

Carsten Schwedes 37-38Ništa ne dokida čamotinju *Maja Hrgoić* 38-39Peron bez domovine *Grozdana Cvitan* 39

Putopis

Sretna Nova godina! *Darija Žilić* 40-41

Proza

Agonija muha *Mario Brkljačić* 42-43

Riječi i stvari

JOJman *Željko Jerman* 45Pepysov blog *Neven Jovanović* 46

Svjetski zarez 47

Gioia-Ana Ulrich

Ilustracija na str. 48

Ana Lozica: Projekt *Jebeno!*

TEMA BROJA: Politika tabloidizacije

Priredio *Srećko Pulig*Glamur i moralizam ili putevi novca *Srećko Pulig* 19Media pulp *Borislav Mikulić* 20-21Pornobulimija hrvatskih medija *Nataša Govedić* 22U obranu žutila *Andrea Dragojević* 23Budućnost je u "životu" *Gordan Nuhanović* 24Kratki rezovi spektakla *Katarina Luketić* 25Posredna propaganda *Rastko Močnik* 26-27Najbolje novine koje se mogu kupiti *Srećko Pulig* 27-28

Predstavljanje

11. teze

Predstavljanje trećeg broja časopisa *11.teza* i popratni razgovor održava se 1. ožujka u prostorijama net.kulturnog kluba mama s početkom u 19:15 sati. Uredništvo vas bez suvišnog okolišanja poziva da dođete i prisustvujete tom događaju. Svaki daljnji argument za poziv je suvišan - ako ste negdje već čuli o *Tezi*, ako već i imate problema s njom, ako vas intrigira odlomak iz Manifesta ili jednostavno tražite smisao i o tome vam se raspravlja, uzmite u obzir mogućnost dolaska.

Iz (radne verzije) manifesta:

"Tradicionalnoj ljevici vlastita pozicija uvijek je bila jasna. Bez obzira na to da li se radilo o anarhistima, komunistima, socijal-demokratima ili nekim četvrtim vrlo se lako moglo predvidjeti odgovore koje će po kojem pitanju koja od tih strana dati. Svi su oni bili akteri koji su težili svjetsko-historijskoj intervenciji. Mogli bismo reći da su toliko težište bacili na taj aspekt, zanemarujući samozasnivanje, da su nas danas doveli u situaciju u kojoj moramo 'nadoknaditi' njihove propuste - u kojoj je samozasnivanje jedini mogući oblik svjetsko-historijske intervencije. Oni su imali odgovore na sva pitanja - mi nemamo ni na jedno. Oni su znali sve - mi ne znamo ništa. Povijest je ljevici davno okrenula leđa, no njeno otrežnjenje nastupilo je onda kada ju je zbilja padom Sovjeta mokrom krpom opalila po glavi. Potom nastade mrtvilo, depresija, kraj... kao da se radilo o nekom novom stanju na ljevici. Odgovora više nema, glasnici povijesti ušutjeli. A svijet ide dalje. I dolazi novo stanje, sa sobom nosi svoje nove i stare probleme.

11teza

I Kapital živi življi nego ikad. Odgovore treba naći, treba djelovati; ali od kuda i kako? Žižek kaže da je zadatak trenutka ponovno otkrivanje klasne borbe. Kako god bilo ljevica se treba ponovno otkriti ili je neće biti. *11.teza* nastupa u tom trenutku; ona je prilog ostvarenju revolucije, transparentan politički akter. Jedina deklaracija koju pri tom može imati izostanak je deklaracija; jedini identitet izostanak identiteta." ▣

kontakt: redakcija@11teza.net
 web: www.11teza.net

Oglašavajte se u Zarezu

www.zarez.hr

Povoljne cijene oglasa već od 500 kn (bez PDV-a)

* posebne pogodnosti za kulturne institucije
 * popusti za serije oglasa

zarez

tel. 01/ 4855 451
 e-mail: marketing@zarez.hr

impresum

dvotjednik za kulturna i društvena zbivanja
 adresa uredništva: Vodnikova 17, Zagreb
 telefon: 4855-449, 4855-451, fax: 4813-572
 e-mail: zarez@zg.htnet.hr, web: www.zarez.hr

uredništvo prima: radnim danom od 12 do 15 sati
 nakladnik: Druga strana d.o.o.
 za nakladnika: Boris Maruna
 glavni urednik: Zoran Roško
 zamjenice glavnog urednika: Nataša Govedić i Katarina Luketić
 izvršna urednica: Lovorka Kozole
 poslovna tajnica: Dijana Cepić
 uredništvo: Grozdana Cvitan, Rade Dragojević, Agata Juniku,
 Silva Kalčić, Trpimir Matasović, Katarina Peović Vuković,
 Nataša Petrinjak, Gioia-Ana Ulrich, Andrea Zlatar

grafičko oblikovanje: Studio Artless
 lektura: Unimedia
 priprema: Davor Milašinčić
 tisak: Tiskara Zagreb d.o.o.

Tiskanje ovog broja omogućili su:
 Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
 Ured za kulturu Grada Zagreba

Povijest "neizlaganja"

Branka Stipančić

Finalna izložba, 5. turnus, Galerija Nova, Zagreb, od 17. veljače do 4. ožujka 2006.

Na otvorenju izložbe Dalibor Martinis izveo je performans na kojemu je kistom, umakanim u boju iz kanticke, na prozorskom staklu galerije u širokim potezima naslikao crveni luk, parafrazirajući Chromosovu svjetleću, već odavno s glavnoga zagrebačkog trga uklonjenu kinetičnu reklamu Milana Vulpea na kojoj sporo "mažući" "Dalmatinac" biva iščitavan kao slavljenje slikarskog čina. Reklamu je Martinis svojim postupkom (kao prijedlog intervencije u urbanom prostoru taj je rad predložen za Zagrebački salon 1980.) desemantizirao, učinio ga spomenikom svim umjetnicima koji poput "Dalmatinca" cijeli život rade istu sliku

Umjetnici ove izložbe imaju značajne i duge karijere. Nprekidno izlažu već više od tri, četiri, a neki od njih i pet desetljeća. Usprkos tome, svaki od njih kod kuće ima radove koji su rijetko ili nikada izlagani, radove koji u ateljeu ili stanu – uvijek nekako ostaju po strani. Ti se radovi vjerojatno nisu uklapali u samostalne izložbe umjetnika ili nisu odgovarali kustoskim temama i koncepcijama, ili su pak možda nedovoljno odražavali trend u kojem se željelo vidjeti rad pojedinog umjetnika. To su radovi koji nekako nikome nisu trebali, pa čak im ni umjetnici nisu poklanjali posebnu pozornost: nisu ih pokazivali, nisu ih reproducirali u katalozima, a poslije su ih i zaboravili. Goran Trbuljak takve radove ironično naziva "zaostalima". Nije bilo dovoljno interesa ili nije bilo prilike? Jednostavno, ostali su nepoznati... Fokusirala sam pozornost na radove iz vremena sedamdesetih i osamdesetih godina nekolicine umjetnika: Borisa Cvjetanovića, Antonija Gotovca-Lauera (Tomislav Gotovac), Sanje Iveković, Željka Jermana, Julija Knifera, Vlade Marteka, Dalibora Martinisa, Mladena Stilinovića, Svena Stilinovića, Gorana Trbuljaka i Josipa Vanište. Tu su radovi na papiru, fotografije, knjige umjetnika, filmovi i videoradovi. Paradoksalno, neki su od izloženih "nepoznatih" radova svojedobno bili tiskani u nakladi dnevnih novina, a svejedno ih se nitko ne sjeća i s njima ne računa. Nekoliko ih je do danas ostalo nepoznato jer su bili nedostupni i samim umjetnicima. Samo je nekoliko radova na izložbi novijeg datuma. To su radovi umjetnika starije generacije koji rjeđe izlažu na izložbama suvremene umjetnosti, pa stoga upravo njihovi noviji radovi ostaju nepoznati. Povijest pojedinih neizlaganja je zanimljiva. Pokatkad je uz rad izložena i priča. One govore o svima nama – i umjetnicima i kustosima i publici.

Finalna izložba, dio projekta *Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000* nastoji trasirati kulturni teren na kojem se u razdoblju trenutne ideologije normalizacije, koja djeluje u području simboličkog i produkcije značenja proizvodeći konsenzus i pristanak, sukobljavaju i rekonfiguriraju pozicije institucionalnog i izvannacionalnog kulturnog sektora i šireg shvaćanja kulture i umjetnosti. *Finalna izložba* odvija se u turnusima u Galeriji Nova od 22. prosinca 2005. do 14. ožujka 2006. i sastoji se od izložbi, performansa, publikacija, predavanja, prezentacija, radionica itd. koje konceptualiziraju i organiziraju partnerske organizacije CK3000 i srodne inicijative u regiji (Kuda.org, Novi Sad; Prelom, Beograd; Proba, Sarajevo). Izložba Galerije Nova (organizatora WHW i AGM) je suorganizirana s Art radionicom Lazareti u Dubrovniku gdje će biti pokazana u tri dijela: 11. ožujka, 13. travnja i 15. svibnja 2006. ■

Praznina kadra

Retorika praznine na fotografijama iz zbirke MMSU-a, izložba Borisa Cvjetanovića, Ranka Dokmanovića, Ivana Posavca; Mali salon, Rijeka, od 17. veljače do 19. ožujka 2006.

Izložba fotografija iz zbirke Muzeja Moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci, po izboru Nataše Ivančević, više kustosice MMSU, okuplja cikluse fotografija trojice hrvatskih fotografa – Borisa Cvjetanovića, Ranka Dokmanovića i Ivana Posavca. Iako različite po temi i motivu, povezuje ih ugođaj praznine i odsutnosti koji su nositelji retorike fotografske slike. Nakon prvotnog prepoznavanja prikaza nastaje druga razina čitanja fotografije – iščitavanje semantičke razine koja upućuje na različite sadržaje.

Ciklus *Ocean* (31 crno-bijela fotografija) Borisa Cvjetanovića, nastao 1998. tijekom boravka na južnom rtu Australije, prikazuje ljepotu oceana i priobalja. Praznina kadrova, nepregledna pučina, beskrajni obzor, kontemplacija motiva te jednostavnost i mirnoća kompozicije odaju melankolično, katkad čak i tjeskobno stanje. Raster crnine i bjeline, raspon sivo-crnih tonova ovisno o količini dnevne svjetlosti, čini ugođaj stvarnim. Unatoč prisutnosti njemu intimnih osoba – žene Markite i australskih prijatelja Petera i Kerrie, oni su češće shvaćeni tek kao neutralni statisti koji u tišini i samoći promatraju nepreglednu pučinu. Vidljivi crni rub fotografije, uobičajen na Cvjetanovićevim fotografijama, govori o nedoručnom kadru i nedostatku potrebe za naknadnom autorovom intervencijom.

Ivan Posavec je dvanaest crno-bijelih fotografija pod nazivom *8.5.1980.* snimio na način reportažnog žanra. Posavec je na dan posljednjeg ispraćaja Josipa Broza Tita, istražujući ulice i trgove Zagreba, kamerom zabilježio posljednju globalnog stanja nacije – šest fotografija s nevjerojatnim prizorom potpuno opustjelih trgova i ulica koji zjape jezovitom tišinom i prazninom te šest

fotografija s prizorima rijetkih prolaznika natisnutih ispred prodavaonica u čijim izlozima prate emitiranje sproveda na TV ekranima. Potpuno prazne ulice suprotne su našim očekivanjima i navikama, a poznavanje društveno-političke pozadine događaja stvara kompleks značenja i smisla na fotografiji. Slikom se tako premrežuje značenje onoga što vidimo, onoga što očekujemo i onoga što znamo.

U zbirci MMSU-a nalazi se 26 fotografija riječkog fotografa Ranka Dokmanovića: rane apstraktne kompozicije iz 1977. (autorova donacija) te fotografije iz ciklusa *Bratkovice – Pelješac, Zeleno, Plavo, Izlozi* i

Schönbrunn. Bratkovice – Pelješac, fotografije glatke morske površine i priobalja, mulića i kamenita morskog dna, doimlju se poput aranžirane kompozicije s pomno nijansiranim tonovima, oblicima i kompozicijskim odnosima. Praznina prizora u funkciji je stvaranja transcendencije koju priroda svojim savršenim oblicima implicira, a umjetnik suptilnim odabirom izdvaja iz totaliteta prizora i zaustavlja fotografskom slikom. ■

zafez

PRETPLATNI LISTIĆ - izrezati i poslati na adresu:
dvojtjednik za kulturna i društvena zbivanja
10000 Zagreb, Vodnikova 17

Želim se pretplatiti na zarez: 6 mjeseci 120,00 kn
s popustom 100,00 kn, 12 mjeseci 240,00 kn
s popustom 200,00 kn

Kulturne, znanstvene i obrazovne ustanove te studenti
i učenici mogu koristiti popust: 6 mjeseci 85,00 kn, 12
mjeseci 170,00 kn

Za Europu godišnja pretplata 50,00 EUR,
za ostale kontinente 100,00 USD.

PODACI O NARUČITELJU

ime i prezime: _____

adresa: _____

telefon/fax: _____

e-mail: _____

vlastoručni potpis: _____

Uplate na žiro-račun kod Zagrebačke banke:
2360000 – 1101462454. Kopiju uplatnice priložiti listiću
i obavezno poslati na adresu redakcije.

Žarko Paić

Prevladati kulturu kao novu ideologiju

Neposredan povod za ovaj razgovor vaša je nova knjiga *Politika identiteta: kultura kao nova ideologija. Moram priznati da je čitanje teksta bilo veliki užitek, a dominantan osjećaj nakon pročitano – pesimizam. I koliko sam dosad uspjela doznati, nisam jedina. Zašto nam je, premda većinu života živimo u postmodernom dobu, odnosno razdoblju globalizacije, razumijemo ih i znamo objasniti, tako teško?*

– Pesimizam je poziv na aktivni odnos prema svijetu, a optimizam pasivni otpor spoznaji da živimo u doba kraja povijesti i da stoga valja radikalno stvari postaviti na svoje mjesto. Hegelovska i marksovska postavka o kraju povijesti nema nikakve veze s onim što se danas površno rabi kad se slavi trijumfalna ideologija Amerike, globalizacije i novog svjetskog poretka kakvu je krajem Berlinskoga zida izveo Fukuyama. Više nema mogućnosti povratka povijesti. Ali to ne znači prihvatanje interpretacije Kojèvea iz *Kako čitati Hegela*. On je aktualizirao Hegelovu postavku tako što je govorio o nestanku ratova i krvavih revolucija. Realizacija filozofije otuda upućuje na još nedefinirana područja: umjetnost, ljubav, igru. Nasuprot tome, u knjizi sam shematski podijelio teorije globalizacije i identiteta na osam skupina.

Temeljna je stvar bila u pokazivanju kako na realno-diskurzivnoj razini problema kraja povijesti o tome više govori sociologija informacijskoga doba Manuela Castellsa od svih jeftinih neokonzervativnih priča o kraju ideologije. Ne živimo u postideološki doba, nego u doba postmodernih identiteta. Ideologija sada zaposjeda cjelokupno područje kulture. Kultura kao "umjetnost", "ljubav" i "igra" poprima ideološki značajke mobilizacije u ime partikularnih identiteta (nacije-države, vjere, korporacije).

Vladavina znanosti u smislu samoregulacije društvenih procesa putem biogenetike i genetske tehnologije dokaz je postavke da kraj povijesti označava dovršetak ideje zapadne tehnologije. Ona je apsolutna moć našeg vremena linearnoga napretka. Sve izvan toga kruga pokazuje se, doduše, nalik antimodernom otporu civilizaciji znanosti i moderne tehnike, ali bitno nemoćnom političkom identitetom. Uspon Kine i Indije u globalnome dobu

pokazuje da možemo govoriti još samo uvjetno o nezapadnoj moderni drugim sredstvima. Drugi kulturni habitus za znanstveno-tehnoški moć globalizacije čini se nevažnim. Kulturni determinizam nije posebno vjerodostojan koncept za razumijevanje globalizacije. Nepodnošljivost lakoće zaborava temeljnih kategorija koje s Hegelom i Marxom danas konačno postaju bjelodane posvuda svjedoči nešto posve drugo. Tek smo sada u realnoj situaciji da živimo kraj povijesti bez herojskog patosa mučenika i žrtava povijesti.

Što nazivate osjećajem ili doživljajem nečeg "teškog", a pretpostavljam da mislite na psihosocijalne fenomene depresije kao univerzalne bolesti 21. stoljeća, proizlazi iz spoznaje da smo osuđeni na drugu vrstu tjeskobe, za razliku od moderne krize identiteta. To je tjeskobno iskustvo slobode izbora kao iluzorne strane realnoga ropstva ubrzanju vremena nužnosti rada. Akceleracija rada-kapitala pogađa sve na gotovo isti način. Rasterećenje je nešto što nazivam fenomenom nove hedonističke askeze. Zdrav život u fizički izdržljivu tijelu podnosi euforiju *happy hour* rasterećenja samo zbog toga što se užitek individualizira u formi proširene radne skrupine. Karaoke kapitalizam nije ništa drugo nego nova forma ideologije nadzora nad živim tijelom. Transgresija užitka smjera na produžetak radnog vremena u formi dobrovoljnoga ropstva radu kao zabavi, igri i ljubavi. Sve su te "postpovijesne" kategorije izokrenute u razuzdanost, morbidnost i pornografski *reality-show* u kojem sve postaje moguće i dopušteno. Fotografski snimci sadističkoga mučenja i ponižavanja nad iračkim zatočenicima u Abu Ghraibu primjer su morbidnoga postmodernog spomenara. Nije nam nipošto teško, nego nam je dosadno zato što proživljavamo ono što Paolo Virno u svojem eseju o kraju povijesti (*Tvrđa*, 1-2/20-05.) naziva fenomenom "već viđenoga". Već smo vidjeli da globalizacija predstavlja sve ono što se dogodilo još krajem šezdesetih godina 20. stoljeća kad su vijetnamski rat, '68. u Parizu i Apollo na Mjesecu otvorili nužnu mogućnost vladavine društva spektakla. Već viđeno stvara osjećaj depresivne melankolije, koja blokira istinski otpor realnosti. Što se događa sada iziskuje mnogo mentalnoga napora praćenja

Nataša Petrinjak

U povodu svoje knjige *Politika identiteta: kultura kao nova ideologija*, književnik, kritičar i teoretičar, urednik *Tvrđe*, govori o kraju povijesti, globalizaciji, te odlikama suvremenog života, o tome da ne živimo u postideološki doba, nego u doba postmodernih identiteta – ideologija sada zaposjeda cjelokupno područje kulture: kultura kao "umjetnost", "ljubav" i "igra" poprima ideološki značajke mobilizacije u ime partikularnih identiteta (nacije-države, vjere, korporacije). Zato je potrebno radikalizirati stvar i s onu stranu kulta kulture kao nove ideologije za globalno doba tragati za identitetom nove radikalne politike

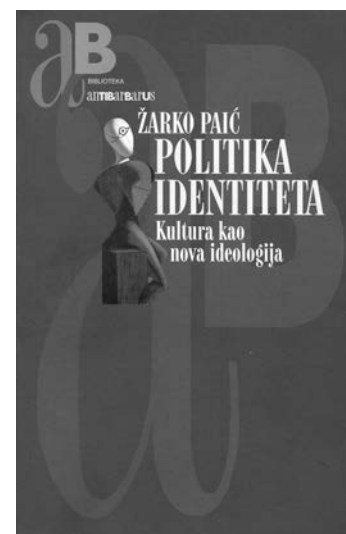
informacija. Rijetki su pokušaji mišljenja izvan zlokobne tiranije aktualnosti. Pesimizam proizlazi iz sablasti aktualnosti, a ne iz realne strukture mišljenja i djelovanja u aktualnosti.

Samo simbolički otpori

U kritičkoj analizi pojma globalizacije vrlo se često može razabrati svojevrsni strah od osude za elitizam i staromodnost, zazor prema radikalnosti, iako smo već "preživjeli" procese u kojima moć posebnosti nadvladava univerzalnost. Utječu li na to ipak još nedovoljno proučeni aspekti pojma globalizacije, ekonomska moć glavnih aktera procesa globalizacije kojom nas sve "drže u šaci" ili uspješnost razdražanih propovjednika te ideologije?

– Tko danas poput sociologa Harrisona govori o "kraju globalizacije", primjerice, reducira pojam izričito na ideologiju neoliberalizma Amerike i Europe i na neoimperijalizam. Međutim, to je samo onaj najmasivniji sloj realnosti svjetskog poretka globalnoga kapitalizma. Globalizacija, međutim, ima mnogo više slojeva. Stoga su teorijske analize fenomena, procesa, paradigme, ideologije globalizacije vjerodostojne samo onda kad pokazuju epohalni karakter društveno-kulturalne zgrade moći kapitalizma u znaku vladavine postindustrijskih društava i postmoderne kulture. Sve kulturne razlike između globalnih subjekata/aktera danas nisu razlog za priču o drugoj moderni, kao što to podastire kritička teorija refleksivne modernizacije Ulricha Becka.

Kritika moderne Zapada kao europocentrizam samo na drugoj razini ponavlja postmodernu kritiku subjekta time što govori o održivom razvitku, kozmopolitizmu, globalnoj demokraciji i iskustvima postkolonijalne kritike Zapada. Propovjednici ideologije su ideolozi moći nove geopolitičke zgrade svijeta. Problem je u teorijskome i praktičnome neuspjehu svih alternativnih strategija otpora. Dolazak na vlast lijevih stranaka u nekim zemljama Latinske Amerike simboličan je čin otpora ideologiji neoimperijalizma globalizacije. Sloboda potlačenih izvornih naroda Trećega svijeta bitan je čimbenik drukčije kartografije političke moći. No, što ako iza te zakašnjele postkolonijalne revolucije stoji unutarnja represija političkih poredaka prema univerzalnim idejama slobode? Chavez i

Iza maske spektakla života ne postoji više ništa osim nove neprozirnosti zla. Protiv njegove moći jedini je način borbe nepristanak da glumimo kretene čak i kad izgovaramo posljednje istine suvremenoga doba. Medij više uopće nije poruka. Istina medija je istina ideologije kulture globalizacije koja počiva u načelnoj slobodi medija

razgovor

Ahmadinežad doista jesu simboli otpora Americi i globalizaciji. No, samo to i ništa više. *Same old story*: nikad autentična nacionalna revolucija protiv neokolonijalizma nije završila drukčije osim kao povratak nekoj militantnoj politici identiteta. Pukovnici, vjerski fanatici, ženomrsci, antisemiti, diktatori, (post)totalitarni vođe koji prijete drugima u ime svoje kulture! Kritika europocentrizma vjerodostojna je samo onda kad je i radikalna kritika svih zabluda fanonizma ili postkolonijalne revolucije. Poučan je primjer Foucaultove kratkotrajne opsjednutosti islamskom revolucijom i Homeinijem. Angažirani intelektualci često su samo angažirane budale.

Jesu li toj mlakosti u kritičkom pristupu i koliko i kako pridonijeli i sami kulturalni studiji koji su preuzeli pristup u interdisciplinarnom pristupu pojmu i fenomenu globalizacije?

– Kulturalni studiji su od akademske mode postali gotovo životni stil intelektualnoga pogona sveučilišnoga života. Kao nova znanost oni su značajno utjecali na širenje novih disciplina, poput, primjerice, vizualnih studija, znanosti o slici (*visual studies*, *Bildwissenschaft*). Sve je to samorazumljivo zato što je posrijedi rad velikog okreta u društvenim, humanističkim i prirodnim znanostima nakon promjena paradigmi. Kultura više nije suprotstavljena prirodi, jer je priroda društvena ili kulturalna konstrukcija. Ne osporavam pozitivan trend približavanja znanstvenih područja u tematiziranju problema kao što je kultura i ideologija globalizacije, kad je riječ o kulturalnim studijima (od Sturta Halla do suvremenih nastavljača teorija kulturnog kapitala Peirrea Bourdieua). Dapače, uvažavam prilog i jednog Thomasa Mitchella o *visual turn* u suvremenom razumijevanju statusa slike u vizualnim umjetnostima. Ali predmet kritike je sam temelj kulturalnih studija, a to je totalna kulturalizacija svijeta života u doba globalizacije koja se ne može reducirati više na pitanje o slabome Drugome, subjektu potlačenosti, partikularnim politikama identiteta roda/spola, postkolonijalne Drugome itd. Kultura je prazan pojam u doba transnacionalnih identiteta globalizacije. Ona je hologram identiteta, ali ništa više. Potrebno je radikalizirati stvar i otvoriti prostor prevladavanja kulture kao nove ideologije. Žato je nužna kritika kulturalnih studija ne samo zbog institucionalizacije kulture kao diskursa, nove znanosti i nove dogme.

Neučinkovita apologija subjekta

U svojoj studiji dajete opis i analizu ideološkog začaravanja zbilje koje provodi globalizacija, odnosno nudite dekon-

strukciju samog dekonstrukcijskog postupka postmoderne, kao svoj doprinos nastanku alternative neoliberalnoj ideologiji kapitalizma. Tehnološki napredak, napose Internet i njime izazvanu promjenu materijalnog u virtualni kapital, vidite kao jedan od ključnih čimbenika nastanka te alternative, premda većini na svijetu nije dostupan, nemalom broju je potpuno nepoznat, i nemaju jednak pristup znanju. Trebamo li subverzivno podržati globalno širenje tehnološkog napretka kako bi što prije postao dostupan barem većini ili se suprotstaviti prisili koja autentične kulture tjera u logiku tržišnog natjecanja? Jer i tehnološka su dostignuća, vjerujem da ćete se složiti, roba na tržištu. Ili razvoj situacije valja promatrati s distance?

– Slažem se s vama. Internet i kibernetička demokracija su, da parafraziram drevnu konfucijansku mudrost, isto kao odgovor na pitanje je li bijeli konj ipak konj. Tehnološki napredak ili tehnokultura na razini zbiljske ideologije globalizacije funkcionira kao realna, imaginarna i simbolička moć vladavine globalnoga kapitalizma. Borba unutar *cyberspacea* za vlastiti identitet virtualna je kulturalna borba (*Kulturkampf*) za realni identitet i moć. Tko vlada Internetom kao sredstvom/svrhom globalizacije kao ideologije i kao nužnosti razvitka ne može biti neutralan prema mediju kojim vlada. Prividna sloboda izbora ili još bolje iluzija slobode korisnika savršeno odgovara istini o novim subjektima identiteta. Politička redistribucija moći bjelodana je u borbi za prevlast nad tražilicama (slučaj Googlea) kao simboličkim točkama ovladavanja globalnim tržištem informacija-komunikacija.

Postupak ili metodu koju spominjete, dekonstrukciju dekonstrukcije kulture kao nove ideologije primjenjujem stoga da bih drugim sredstvima pokazao kako se sama metoda dekonstrukcije od Derrida do postmodernista pretvorila u ideološki oružje liberalnog

Sve dok imigranti nisu priznati državljanima europskih nacija-država, kao istinski politički subjekti, a ne tek pripušteni multikulturalnim dernecima i sportu, imat ćemo još dublje podjele na izvorne "Mi" i imigrantske "One". Drugim riječima, politika novoga identiteta mora na čelna mjesta europske politike postaviti "ljude bez svojstava"

multikulturalizma. To konkretno znači da je dekonstrukcija u američkoj verziji kulturalnih studija dovela do zabrane govora o političkim perverzijama multikulturalizma. U ime obrane tzv. slaboga Drugoga (žena, potlačenih etničkih skupina ili izvornih naroda, poput Aboridžina, raso prokazanih itd.) zabranjuje se uvid u političku ideologiju kulture koja navodno uzvisuje Drugoga kao subjekt. Potrebno je izaći iz te zakašnjele i neučinkovite apologije subjekta.

Oprostite mi na pesimističnom tonu, ali potreba rekonstrukcije izvornog smisla kulture, njezina repolitizacija na koju upućujete, čini se inspirativnom i obrabrujućom nekolicini, ali i taj krug sve češće svladava rezignacija. Većina pokazuje mnogo veću strast za pet minuta pokazivanja u kakvom reality showu i potpuno je nezainteresirana za političku moć kulture, odgovornost medija koji su se samoodrekli političke moći već odavno nitko i ne spominje? Sumnjičavi ste prema kvaliteti možebitnog kozmopolitkog svjetskog poretka bez nacionalno-državnog okvira, ali može li se provesti promjena sadržaja bez promjene forme nacije-države?

– Kozmopolitiku demokraciju i njezin smisao jasno je odredio Ulrich Beck. Obrat je u tome što nova politika nacije-države mora biti kozmopolitka *par excellence* ili je ostavljena na tzv. smetlištu povijesti. Nema razloga razočaranju. *Big Brother* je stil života i medijska ideologija stvaranja iluzije realnosti i života koji navodno nudi svima šanse da budu pobjednici. Hamdija iz našeg *Big Brother*a u jednoj je rečenici definirao zloduh kulture kao nove ideologije. To je izrekao mnogo prije nego što je postao milijunaš. "Gdje god dođem, posvuda sam Ciganin!" Euforija kulturne korektnosti Hrvata povodom njegove pobjede nije dokaz političke integracije Roma u društveni poredak, nego tek spektakularne ideologije represivne tolerancije u medijskim novim uvjetima.

Politička moć kulture odvija se u nacionalno-državnim okvirima, a tek onda kao globalni spektakl. Kao što vidite, u doba transnacionalnih korporacija nisu nestale granice. Hrvatski telekom uistinu je tek njemačka podružnica. Moć nacije-države nije nestala, a kozmopolitika demokracija nije realnost o kojoj su govorili kritički teoretičari globalizacije (Beck, Archibugi, McGrew). Promjena forme, sadržaja i biti poretka mora biti cjelovit proces. Ne može se postulirati forma kozmopolitkog poretka a da sadržaj ostane zakrinkan nacionalističkom retorikom.

Kako u ovom trenutku vidite hrvatsko društvo koje je svoju "veliku priču" prošlo onda kada je velika svjetska priča već bila ispričana? Treba li nasto-

jati, učiniti sve za uključivanje u zajednicu koja ne odustaje od logike isključenja Drugih?

– Nema "trećeg puta".

Između Europe kao uključivosti i kulture, koja svemu unatoč još posjeduje snagu pozitivne promjene za države poput Hrvatske, i ostajanja na repu kraja povijesti nema više mogućnosti alternative. Politika mora biti realna i autentična, a ne kvaziutopijsko baljezganje ni o čemu. Još je gore od toga stvaranje kulta Europe na tragovima iluzije o europskoj neokonzervativnoj koncepciji kulture. Uključivanje bi trebalo značiti totalni obrat unutarnjeg političkog života, ali kako o tome govoriti kad je praksa posve suprotna. Sve dok se odnos prema ilegalnim migrantima bitno ne promijeni, o čemu smo govorili u umjetničkom projektu *Motel Ježev*, dok postoji spontani otpor naroda protiv Centra za azilante u vlastitome dvorištu, nema razloga podržavati priču o europskim idejama u hrvatskome kontekstu. Hrvatsko društvo je tradicionalno društvo neizvršene modernizacije u prijelazu prema vlastitome boljem izgledu. Mi smo estetičarica neokolonijalna Arkadija koja doista vjeruje u svoju autentičnost i veličinu. Utoliko gore za činjenje. Otrežnjenje od te iluzije još nije svakodnevi proces, nego nešto prijeteće društvu koje prelazi granice vlastite održivosti. Formula je poznata još od Istvana Biboa: bijeda malih naroda. Dodajmo tome još pridjev društvena.

Sve gadosti kapitalizma

"Ljude bez svojstava", one o čijem životu i smrti upravljaju ljudi sa svojstvima", vidite kao srž pokreta otpora ideologiji globalizacije čiji ritam određuje Imperij. Je li njihova snaga upravo u nemoćnom posjedovanju samo "golog života? Mislite li da je moguće opstati, u smislu mogućnosti provedbe promjene, bez stjecanja svojstava?"

– Figura koju spominjete upotrijebljena je kao metafora za četvrti identitet koji razara egzistenciju neoliberalnoga kapitalizma iznutra, a postmodernu demokraciju Zapada izvana. U studiji Castellsova se analiza umreženih društava u doba globalizacije i moći identiteta rangira na najvišu znanstvenu razinu objašnjenja suvremenoga svijeta. Problem s njegovom neoveberovskom teorijom društva jednostavno je u tome što upućuje na kraj modernoga shvaćanja društva i na kraj priče o kulturi kao identitetu otpora svijetu sustava. Nova kultura stvarne virtualnosti globalnoga kapitalizma podjarmuje sve druge alternative. Fatalnost nove postmoderne ekonomije s vladavinom informacijsko-komunikacijskih tehnologija jest u tome što savršeno vlada bez svojeg vidljiva subjekta. Stoga priča o moći

identiteta svjedoči o nemoći subjekta prevladavanja granica kapitala uopće. Tri identiteta o kojima Castells govori – legitimirajući, projektni i identitet otpora – tvore bit sukoba u umreženim društvima globalnoga doba. Upućivanjem na figuru "ljudi bez svojstava" htio sam pokazati da novi imigranti unutar globalizirane ekonomije-svijeta, ne samo u Americi i europskim razvijenim društvima nego i u Australiji, Indiji, Južnoj Africi, postaju više od Fanonovih *prezrenih na svijetu*. Oni nisu subjekt ni identitet u smislu nacionalne kulture kao vidljiva znaka priznanja. Oni su upravo nitko i ništa, čak ni rezervna radna snaga, tek puki tamni Drugi globalnoga svijeta. Čisto realno, imaginarno i simboličko nasilje posvjedočeno za nedavne pobune u pariškim predgrađima rezultat je ideološkijske konstrukcije Europe kao neoliberalne tvrdave i ograničenog prostora slobode državljanstva za sve. Imigranti su negacija negacije svijetle budućnosti Europe u trenutku njezina geopolitičkog ograđivanja (Turska i zemlje Magreba kao posljednje karaula EU-a). Goli život, sirova radna snaga, fizička egzistencija u dehumaniziranim getima europskih metropola, ne mogu biti pozitivno utemeljenje otpora Imperiju utoliko više što nisu politički artikulirani kao subjekt otpora.

Vidjeli ste na stranicama *Zareza* preneseni tekst Alaina Badioua koji upućuje na imanentne granice teorije novoga imperijalizma i na krizu reprezentacije novoga subjekta otpora globalnome kapitalu. Rezultat je totalna apatija, povratak fundamentalističkim mahnitostima, rađanje zloduha desnoga populizma dominantne kulture. Le Pen i Haider samo su neorasistički odgovor na posljedice europske politike useljništva. Problem je upravo u posljedicama, a ne u uzrocima. Jedini pravi odgovor na tu paranoično-shizofrenu situaciju tzv. rata kultura jest radikalna politika. A to znači samo jedno. Sve dok imigranti nisu priznati državljanima europskih nacija-država, kao istinski politički subjekti, a ne tek pripušteni multikulturalnim dernecima i sportu, imat ćemo još dublje podjele na izvorne "Mi" i imigrantske "One". Drugim riječima, politika novoga identiteta mora na čelna mjesta europske politike postaviti "ljude bez svojstava".

Zidovi između kultura "urođenika" i "useljnika" neće nestati, ali mogli bi biti manje zlokobni i prijeteci. Utopijsko rješenje? Naprotiv, to je jedina realna alternativa sukobu koji latentno rađa samo novim terorizmom i starim etničko-kulturalnim mržnjama. Na jednoj strani vjerska mobilizacija u ime Alaha, a na drugoj sekularni poziv na represivnu toleranciju tipa skidajte hidžab i učite kratki tečaj

francuske (europske) povijesti bez postkolonijalnih revizija. Tertium non datur! Realno je utopija ili politika radikalne kritike obje ideologije perverzno dijaloška kultura. Sarkozy je paradigma europskog desnopopulističkoga odgovora na posljedice globalizacije. Nije slučajno da je prvi policajac Francuske postao medijska zvijezda tvrdog zagovora neoliberalne tvrdave Europe. Sve gadosti kapitalizma u odnosu prema Trećem svijetu rješavaju se isključivo policijom, religioznom utjehom i humanitarnim pučkim kuhinjama.

Smrt stila za postanak čovjeka

U buci životnih stilova možemo li još uopće govoriti o stilu?

– Ni stil, a još manje život, više nisu nešto samorazumljivo. Stil je oznaka za fluidnost identiteta, a život je postao biopolitička stvar humane genetike i nehumane politike suvremenoga svijeta. Pitanje je imamo li uopće mogućnost izbora života bez stila? Nečuveni paradoks iskazanog proizlazi iz egzistencijalističke postavke da je sloboda istodobno projekt i izbor. Sartre je u svojem glavnom filozofijskome djelu *Bitak i ništavilo* navijestio problem s kojim smo sada suočeni. Sloboda otvara mogućnost izbora. Ali izbor nije egzistencijalni projekt slobode, nego nužnost izbora u svijetu totalne napuštenosti svega. Izbor je, dakle, već izabran prije naše iluzije o slobodi izbora. Životni stilovi su perverzija ideje slobode izbora. Pluralizam stilova u postmodernom društvu zatvara mogućnost fundamentalnog izbora naše egzistencije. Umjesto izbora stilova života, treba otvoriti mogućnosti fundamentalnog izbora egzistencije uopće. A to je jedino izbor slobode protiv diktature stilova života. Kad religija kao kultura u svojem fundamentalističkom ruhu postane životni stil, a intelektualci bez imalo ponosa i drskosti glume postmoderne zvijezde/manekene, postaje jasno kamo sve to vodi.

U eseju *Između tornjeva i špilja: Za etiku nove solidarnosti* objavljenom u *Europskom glasniku* 2001. nakon terorističkog napada Al Qaide na New York i Washington nastojao sam radikalno destruirati fundamentalizam kulture životnih stilova. Proći između tornjeva neoliberalne

Karaoke kapitalizam nije ništa drugo nego nova forma ideologije nadzora nad živim tijelom. Transgresija užitka smjera na produžetak radnog vremena u formi dobrovoljnoga ropstva radu kao zabavi, igri i ljubavi. Sve su te "postpovijesne" kategorije izokrenute u razuzdanost, morbidnost i pornografski *reality-show* u kojem sve postaje moguće i dopušteno

ralnoga globalnog kapitalizma i špilja fundamentalističkoga bijesa znači izboriti mogućnost mišljenja i djelovanja protiv života kojem netko Drugi propisuje njegovu nesvodivu slobodu. To je danas više od etičkoga imperativa slobode pojedinca. Praktična nemoć tog fundamentalnog izbora naša je jedino preostala šansa. Sve drugo je nedostojno čovjeka, ako ta riječ još ima ikakva smisla. Čini mi se da je prava realnost smrti čovjeka danas upravo oživljavanje reakcionarnog antimodernizma Josepha de Maistrea. On je, naime, ideju čovjeka francuskog prosvjetiteljstva cinički razorio sljedećim riječima: "Nigdje još nisam vidio čovjeka. Ali sam zato sreo Nijemca, Francuza..."

Bi li izbor ne pripadanja bilo kojem životnom stilu u sebi uključivao i totalni bijeg od odgovornosti, i onih etičkih i estetskih kao i političkih?

– Partikularizam kulture kao nove ideologije počiva na diktaturi pluralizma životnih stilova. Banalnost riječi pokazuje totalnu banalizaciju slobode u našem svijetu spektakla ništavila. Izbor čega? Da se bude kao Bin Laden u Las Vegasu, Bush u Babilonu, Madonna u krevetu s Kabalom? Woody Allen u jednom svojem filmu, kad mu onkolozi zabunom daju dijagnozu raka posve drugoga pacijenta, zamijenivši zdravstvene kartone, mahnilo baulja multikulturalnim New Yorkom u potrazi za božanskom utjehom i u "škarniču" umjesto namirnica donosi kući sveti inventar svih mogućih religija i New Age duhovnosti: križeve, mandale, mirisave štapiće, zvijezde. Bog se objavljuje postmodernom čovjeku u supermarketu životnih stilova. Konačni rezultat je ništavilo identiteta. Biti sve znači biti ništa. To više nije nikakav pesimizam.

Politika bez identiteta kulture možda bi nam mogla vratiti vjeru u pripadnost nekom višem stupnju slobode od ove mahnitosti bez utjehe globalizacije s njezinim nacerenim ljudskim licem. Sloboda izbora istinska je sloboda prihvaćanja života bez ideologije stila. Kad se život stilizira estetizacijom života – od dizajna svakodnevice do kozmetičke kirurgije – to je pouzdani znak da smo došli do kraja identiteta, kulture, stila i života. Mi smo zatočnici *Trumanova showa* drugim sredstvima. Iza maske spektakla života ne postoji više ništa osim nove neprozirnosti zla. Protiv njegove moći jedini je način borbe nepristanak da glumimo kretene čak i kad izgovaramo posljednje istine suvremenoga doba. Medij više uopće nije poruka. Istina medija je istina ideologije kulture globalizacije koja počiva u načelnoj slobodi medija. Gola istina ideologije nove kulture spektakla jest ušminkana laž svijeta na kojem počiva njegova moć slikovne fascinacije. Posljednja maska tog procesa vidljiva je u preobrazbi intelektualca kao kritičkog

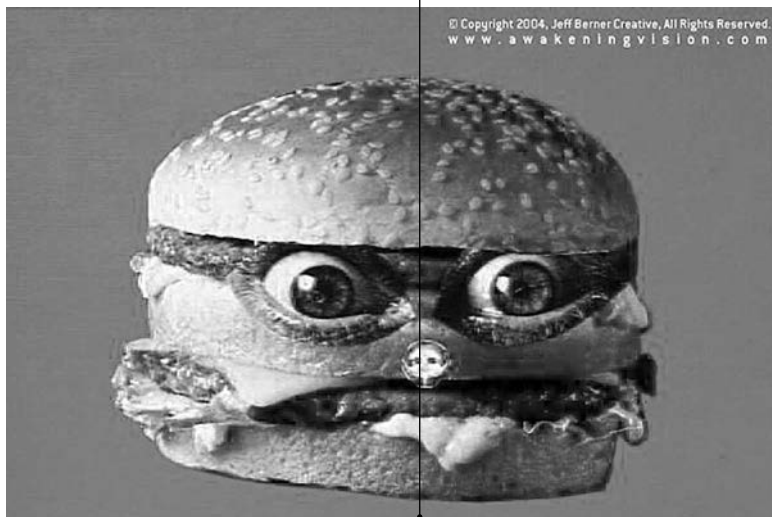
duha univerzalnosti u medijskoga proizvođača diskursa. To pokazuje dokle seže perverzni karakter vladavine stilova nad životom. Intelektualac kao životni stil – ne, hvala! Kad Chomsky ili Žižek postanu vijest za *lifestyle* rubrike tabloida, poput scena s vjenčanja slovenskog lakanovca, to je dokaz na koji način se pripitomljuje "divlja misao". Estetizacija svijeta njegova je etička karikatura.

Mahnitost kulture

Što sve implicira teza o religijama kao životnim stilovima? Neki ugledni teolozi i sociolozi govore o tome kad nastoje interpretirati sadašnji sukob između zapadnih zemalja i islamskoga svijeta nakon objavljivanja karikatura proroka Muhameda u danskim novinama.

– Budući da ratovi kultura nisu drugo nego karikaturna ideologija globalizacije i fundamentalizma, kao što svjedoči slučaj s aferom karikatura poslanika Muhameda u danskim satiričkim novinama, korak do poraza politike identiteta korak je do pobjede kulture kao nove ideologije. U ime identiteta (kulture) sve je moguće: pokrenuti rat u Iraku, pogubiti zapadne humanitarce u Alahovo ime, zahtijevati zabranu kritičkoga govora kao svetogrda, zaprijetiti temeljima univerzalne ideje slobode. Zato je ova knjiga napisana kao misaoni prosvjed protiv onog što stoji u naslovu. Ne za politiku identiteta, nego za radikalni identitet nove politike koja pretpostavlja prelazak granica između "tornjeva" i "špilja", između religija kao životnih stilova i prakti zatiiranja slobode u ime političke korektnosti.

Nikakav sukob civilizacije nije posrijedi u spomenutome slučaju, jer nije riječ o nepomirljivim kulturnim razlikama, nego o problemu političke redistribucije moći. Prave žrtve tog ideološkijskog sukoba su oni koji ne pristaju na podjelu zidova između moje i tvoje kulture. Razlike nisu važne, nego je jedino važno ono što nas povezuje. To je *sveto ime slobode* odakle potječe mogućnost govora o toleranciji. Što sada imamo doista je karikatura dijaloga kultura tzv. islamskog i tzv. zapadnoga svijeta. Između imama i ekstremnih biskupa kao militantnih zagovornika istine vjere silom i nasiljem postoji već odavno dijalog kultura kao dijalog fundamentalističke braće po "svetom oružju". Zato više nisam sklon spašavati izvorni smisao kulture. S onu stranu kulta kulture kao nove ideologije za globalno doba valja tragati za identitetom nove radikalne politike. Ali nipošto kao životnog stila. Stil više nije čovjek, nego mahnitost kulture kao poziva na uništenje Drugoga. Život kao i umjetnost nužno iziskuju smrt stila. Do posljednjeg daha. ▣

© Copyright 2004, Jeff Berner Creative, All Rights Reserved. www.awakeningvision.com

Kulturna politika

Jezična raznolikost na Internetu

Biserka Cvjetičanin

Istraživanje provedeno 2002. o jezicima na Internetu pokazalo je da engleski jezik dominira na Internetu sa 72 posto, što ukazuje na činjenicu da jezična raznolikost na Internetu vrlo slabo predstavlja jezičnu raznolikost u svijetu. Čak i na web stranicama na kojima se koristi više jezika, u višejezičnom kontekstu, engleski je uvijek prisutan. Sve to ukazuje na smjer prema *monolingvizmu*, jer su višejezične web stranice samo odraz dominacije engleskog jezika

Ovih dana Unesco obilježava Međunarodni dan materinskog jezika, proglašen na 30. zasjedanju Generalne konferencije Unesca 1999. u znak priznanja važnosti svjetske jezične raznolikosti i promicanja uporabe materinskih jezika. Na taj dan, 21. veljače, svake godine se u Unescu organizira konferencija o jezičnoj raznolikosti na kojoj se raspravlja o ugroženosti jezika i inicijativama za zaštitu jezične raznolikosti. Ove godine prikazan je izvršni danski dokumentarni film *In Languages We Live – Voices of the World*, snimljen 2005. Unesco je oduvijek poticao istraživanja u području jezične problematike, osobito o ulozi materinskog jezika u obrazovnom procesu, a posljednjih godina sve važnije mjesto imaju istraživanja o jezicima na Internetu. Podaci o tome da je desetak jezika dominantno na Internetu, odnosno da je samo 10 posto od 6000 jezika u svijetu predstavljeno na Internetu, poticaj su istraživanjima o zaštiti i promicanju jezične raznolikosti u kojima, djelomice uslijed brzog razvoja novih tehnologija i nedostatka reguliranja tog širokog područja, nedostaju valjani statistički indikatori. To se prije svega odnosi na statistike o modalitetima uporabe Interneta i njegovim korisnicima. Jedno od najnovijih Unescovih istraživanja je *Mjerenje jezične raznolikosti na Internetu (Measuring Linguistic Diversity on the Internet, 2005.)*, pripremljeno za svjetski summit o informacijskom društvu koje je dalo niz zanimljivih prijedloga.

Nestajanje jezika

Poznato je da međunarodna i regionalna jezična raznolikost nije statična, nego se s vremenom mijenja i razvija pod utjecajem sociohistorijskih zbivanja kao što su masovne migracije, kolonizacije, ratovi, epidemije i drugo. Mnogi jezici nestali su u Europi, Americi, Australiji. Činjenica je, kaže jedan od autora studije John Paolillo, da je globalna jezična raznolikost već dugo u opadanju, ali istodobno naglašava da je za lingviste sadašnja situacija ravna katastrofi. Nestanak stotina jezika u novije vrijeme znači da su mnoga znanja zauvijek izgubljena, kao i književnost, povijest i kultura skupina koje su govorile te jezike. Prema nekim procjenama, gotovo polovina danas govornih jezika u svijetu nestat će do 2050. (Dalby, 2003., Nettle i Romaine, 2000.). Sve se više približavamo proporcionalnom obratu: dok

jezična raznolikost nestaje s gašenjem malih jezičnih skupina, udjel ljudi koji govore neki vrlo rašireni jezik raste.

Osnovno je pitanje hoće li u budućnost Internet biti u stanju izraziti jezičnu raznolikost i hoće li, ako je odgovor potvrđan, tada već biti prekasno za mnoge jezike. Više desetljeća nakon prodora Interneta, predstavljanje različitih jezika na Internetu ostaje u velikoj mjeri u korist engleskog kao najrasprostranjenijeg. Provedeći 2002. kvantitativnu analizu o jezicima na Internetu, istraživači iz Online Computer Library Center (OCLC) ustanovili su da engleski jezik dominira na Internetu sa 72 posto, što ukazuje na činjenicu da jezična raznolikost na Internetu vrlo slabo predstavlja jezičnu raznolikost u svijetu. Istraživanje je pokazalo, na odabranim uzorcima web stranica, da je čak i tamo gdje se koristi više jezika, dakle u višejezičnom kontekstu, engleski uvijek prisutan, te da se višejezične web stranice najvećim dijelom (87 posto) odnose na zemlje koje ne pripadaju anglofonskom krugu zemalja. Istraživači (Lavoie i O'Neill, 1999., Lavoie i Bennett, 2003.) ističu snažni smjer prema *monolingvizmu*, jer su višejezične web stranice samo odraz dominacije engleskog jezika. Već sada bi se mogla uvesti poboljšanja, u pravcu uvođenja višejezičnosti web stranica i u anglofonskom kontekstu, što bi pridonijelo ciljevima Unescove *Konvencije o kulturnoj raznolikosti* – promicanju jezične raznolikosti. Istraživanja o korisnicima (2003.) pokazuju da je engleski s brojkom od 230 milijuna korisnika imao tri puta više korisnika od sljedećeg jezika – kineskog, s oko 60 milijuna korisnika.

Indikatori jezične raznolikosti

U Unescovoj studiji Paolillo uspostavlja indikatore jezične raznolikosti po regijama i u rasponu od najslabije jezične raznolikosti, tj. onih koji imaju vrlo raširene nacionalne jezike (Sjeverna Amerika, istočna Azija) do najveće jezične raznolikosti (Afrika, Oceanija, jugoistočna Azija), te pokazuje da su prve dvije regije posebno značajne za pitanje jezične raznolikosti na Internetu. Naime, SAD i Kina su dva najvažnija "igrača" na Internetu, a oba su na jezičnom planu slabije diverzificirana u usporedbi s Afrikom ili Oceanijom. U mjeri u kojoj te dvije zemlje dominiraju Internetom, Internet ne može odraziti jezičnu raznolikost na međunarodnoj

Internet je omogućio globalnu međunarodnu komunikaciju i upoznavanje kultura i kulturnih posebnosti mnogih zemalja i naroda o kojima se znalo malo ili uopće nije ništa znalo. Zahvaljujući Internetu prvi put su se čula imena mnogih jezika u svijetu. U tom smjeru Internet treba postići i jezičnu raznolikost

razini. Prema Paolillo, slabija jezična raznolikost olakšava pristup Internetu posredstvom standardiziranih, dobro definiranih tehnoloških rješenja i normi koji se odnose na najraširenije jezike. Istodobno, u regijama i zemljama s većom jezičnom raznolikosti potrebni su kompleksniji pristupi i sredstva, koja su uglavnom nedostupna, te se velik broj jezika u regijama kao što su jugoistočna Azija, Oceanija i Afrika, (još) ne koristi na Internetu. Međutim, kako su se neki načini komuniciranja putem Interneta ipak proširili a sve noviji se uvode, moguće je očekivati pomake za te regije. Više autora studije smatra da će se značajne promjene dogoditi snažnim prodorom nekih zemalja, na primjer azijskih, Indije i Kine, na Internet (Yoshiki Mikami, Daniel Pimienta). Iako se Paolillo prije svega posvećuje tehnološkim aspektima, on ne zaboravlja naglasiti utjecaj društvenih i ekonomskih čimbenika (urbanizacija, geopolitička zbivanja, itd.) na jezičnu raznolikost na Internetu, kao i važnost javnih politika koje moraju voditi računa o promicanju jezične raznolikosti na Internetu. Također podsjeća telekomunikacijske kompanije i informatička poduzeća da imaju posebnu odgovornost u pogledu jezične raznolikosti u zemljama čija tržišta opslužuju.

Internet je omogućio globalnu međunarodnu komunikaciju i upoznavanje kultura i kulturnih posebnosti mnogih zemalja i naroda o kojima se znalo malo ili uopće nije ništa znalo. Zahvaljujući Internetu prvi put su se čula imena mnogih jezika u svijetu. U tom smjeru Internet treba postići i jezičnu raznolikost. ■

www.zarez.hr

Maurice Dantec

Kada bude tisuće Auschwitz, naviknut ćemo se na to

Cosmos Incorporated mogli bismo usporediti s bolidom koji juri punom brzinom... Sigurnosni pojas je obvezan...

– Možda. Zapravo, volim kada se književnost okreće prema samoj sebi, kada kopa po sebi i pokazuje izvornu crnu rupu iz koje je potekla. Pokušao sam napisati znanstvenofantastičnu knjigu koja bi bila svojevrsna anti-znanstvena fantastika. Tehnika je zaustavljena, znanost nazaduje ili napreduje protiv struje. Prostor je zapriječen, ne nekim zakonskim aktom, nego jednostavno zato što je ovdje riječ o kraju tehnike, kraju čovjeka, dakle i kraju volje.

U doba kada se događa roman, nakon 60 godina, volja za osvajanjem i otkrićima više nije na dnevnome redu. Još se jedino svojevrsni svemirski pankeri, koji sklappaju rakete u garažama, usuduju uputiti u orbitu. Želio sam pokazati da kraj svijeta neće biti onakav kakvim ga obično predstavljamo. Bit će sličniji kraju čovjeka u smislu kako ga je shvaćao Nietzsche, i pripadnom mu kraju tehnike, jer je tehnika u nama, na isti način kao što smo mi u tehnici... To je također jedno od mogućih tumačenja naslova: *svijet* (kozmos) je ušao u naša tijela...

Isukladno tome – likovi su sve više svemirski.

– Većina likova i nisu ljudi. Oni su ono što danas nazivamo post-humanim, ili neo-humanim, ili meta-humanim, sam naziv nije bitan. Tu su androidi, doradeni ljudi, poput glavnog lika, bionički psi koji govore, različite droge koje mijenjaju središnji živčani sustav, bio-genetičke mutacije, a sve se događa u jednome hotelu.

Veliki sam ljubitelj vesterna, oduvijek sam volio široka prostranstva, i kada sam počeo pisati knjigu, doista sam namjeravao krenuti od klišeja (usamljeni čovjek koji stiže u grad da bi ubio drugog čovjeka), i nakon toga razviti osnovnu priču u svim smjerovima.

Tako da se više ne zna postoji li stvarno neki lik ili ne.

– Nalazimo se u svijetu kojim upravljaju svjetske agencije i tehnologija društvenog nadzora, koja dovodi do toga da je naše tijelo stalno pod nadzorom. Dakle, za nekog profesionalnog ubojicu jedini način prelaska granice i nadzornih točaka jest da na neki način ne postoji, ili još bolje: da bude u stanju nastajanja u trenutku kada prelazi granice.

Učinila mi se zanimljivom ideja da krenem od lika koji još nije dovršen, ali koji će se pojaviti

u prvim poglavljima. A činilo mi se još zgodnijim i zanimljivijim da se ta izgradnja također pokazuje kao fikcija. Želio sam napraviti roman koji će se sastojati od nekoliko romana sadržanih jedan u drugome, u kojima se proces nastajanja romana i lika svaki put iznova preispituje i “nanovo počinje”.

Opća ravnodušnost

Svijet koji predviđate ima svoje geslo: jedan svijet za sve, jedan bog za svakoga.

– Treba znati da će volja za upravljanjem svijetom dovesti do toga da će svi morati živjeti u istome svijetu, gdje će apsolutno sve prihvaćati, uključujući osobito stare i nove transcencije. Svaki pojedinac imat će svojeg osobnog boga, pomalo kao u starom Rimu gdje je postojalo mnoštvo obiteljskih bogova i gdje je svaka kuća imala svoj kipić ili svojega idola.

Dakle, vratit ćemo se u svijet idolopoklonstva, ali to će biti potpuno prihvatljivo. Bit će to individualizirano i demokratizirano idolopoklonstvo na potpuno globaliziranoj Zemlji. Upravo smo pred otkrićem vrlo čudnoga svijeta, jer osim otpora prema istinskoj različitosti istodobno postoji kult lažne različitosti, što nas vodi u svijet koji je posve ravnodušan prema svemu. U svijet pokolja, masovnih grobnica, genocida i ljubavi. Podjednako smo slabo osjetljivi na mržnju kao što možemo biti i na ljubav, a to je nešto što otvara prilično užasavajuću perspektivu. Kao što je rekao Nietzsche: “Pustinja raste i raste bez prestanka”.

Je li to na neki način i odgovor na polemike koje vas prate?

– Mislim da postoji veliko nerazumijevanje, pa možda i s moje strane, izraza ili riječi, koji možda s vremena na vrijeme nadilaze moju misao... Teško mi je ostati miran kada vidim ljude kojima u izravnom prijenosu režu grkljan, dok se drugi oko njih zabavljaju. To na mene loše djeluje. Naši se roditelji barem nisu naviknuli

Laurent Sapir

Novi roman Mauricea Danteca *Cosmos Incorporated* juri 100 na sat ne mareći za granice i pravila znanstvene fantastike. Dantec ostaje vjeran sebi, ili gotovo vjeran... Njegov novi roman još jedanput dokazuje do koje mjere Dantec na književnom polju razmišlja mimo pravila, bez oklijevanja zaobilazeći istrošene parametre znanstvene fantastike

na Auschwitz, a ja imam dojam da ćemo se mi, kada bude bilo tisuće Auschwitz, potpuno naviknuti na to, i da će nam biti potpuno svejedno...

Živite u Montréalu. Nije li prelazak u Pariz previše depresivan?

– Francuska – u smislu sudbine, na putu je da nestane, Europa – u smislu civilizacije, upravo se ruši, a Pariz kao grad upravo se pretvara u podvojeni grad. To je shizofrenični grad u kojem imate to novo komunikacijsko građanstvo koje u posljednje dvije ili tri godine zaposjeda nove četvrti, poput 11. okruga, a uokolo grada je veliki koncentracijski logor s gotovo pet milijuna stanovnika.

Čudan je taj Pariz. U Sjevernoj Americi odnos između središta grada i predgrada potpuno je obrnut. Predgrada su uglavnom bogata, a središta su uglavnom sirotinjska, premda se to sada mijenja. Dakle, Pariz i mnogi francuski gradovi sazadani su po obrnutoj logici. Kada, na primjer, živite u pariškom 6. okrugu, ne patite toliko od prevladavajuće opće letargije. I upravo je u tome problem: naime, tamo žive ljudi koji drže monopol na govor u ovoj zemlji. No, ja dolazim iz predgrada.

Proživljavamo kraj svijeta

Glazba uvijek živi u vašim romanima. Ona gotovo ima ulogu izvorne filmske glazbe.

– U vremenu kada se događa moj roman rock je mrtav. Glazba nije ništa više nego oblik umjetne inteligencije, više ili manje robotiziran, a proizvodi se na traci, kao na proizvodnoj traci za sklapanje Fordovih automobila. Ona je tek podsvesni trag u mozgu lika. Ta glazba iz nekog drugog stoljeća zahvaljujući mojem pisanju kao da ustraje u mozgu lika, ali samo kao sjećanje.

Dakle, susrest ćemo se s Nine Inch Nails ili elektroničkom rock glazbom s kraja 20. stoljeća, koja je 60 godina poslije posve neumjesna. To je kao kada bih napisao triler u koji bih, tradicionalno, ubacio jazz, samo što 60 godina poslije ne ubacujem jazz nego današnju glazbu.

Nije sigurno predviđeti što će biti neumjesno desetljećima kasnije.

– Proživljavamo kraj svijeta... Glazba, književnost, film, sve će se iznimno promijeniti u idućim godinama, možda čak i nestati u trenutačnom obliku, unatoč tehnološkim i stilističkim inovacijama. Ja više predosjećam svojevrsnu opću post-industrijalizaciju kulture. Opća demokracija povezana s individualnom

Teško mi je ostati miran kada vidim ljude kojima u izravnom prijenosu režu grkljan, dok se drugi oko njih zabavljaju. To na mene loše djeluje. Naši se roditelji barem nisu naviknuli na Auschwitz, a ja imam dojam da ćemo se mi, kada bude bilo tisuće Auschwitz, potpuno naviknuti na to, i da će nam biti potpuno svejedno

mas-medijacijom dovest će do svojevrsne svjetske mega hit-parade... To se javlja u romanu, kada lik u taksiju čuje verziju pjesme *InterStellar Overdrive* Pink Floyda, u izvedbi kvarteta japanskih robota. On zatraži Franka Sinatru, kako i treba. Izvornu verziju, molim. ☐

S francuskoga prevela Snježana Kirinić.
Objavljeno u e-časopisu la spirale www.laspirale.org

Stanko Andrić

Što bih sve dao za djeda Prousta

Zašto baš autobiografija?
– Zar nije glavna književnosti implicitno autobiografska? I onda kad pišeš neuvijeno autobiografsku prozu, zapravo preraduješ, dopunjuješ, uvećavaš, mitologiziraš, manje ili više uspješno umjetnički mistificiraš građu koju ti servira vlastiti život, ili sjećanje na njegove pojedine dijelove. Tako bi književne autobiografije bile fikcijom nadograđene istinite životne priče, kao što su "prave" fikcije autobiografskim elementima poduprte i protkane imaginarnim pričama. Već i svojim odabirom pojedinih biografskih momenata izostavljanjem drugih (mnogih događaja i situacija sjetio sam se kad je *Simurg* već bio zaključen, a neke od njih su takve da, čini mi se, svojom odsutnošću bitno umanjuju istinosnu valjanost i cjelovitost te "autobiografije") autobiografska proza daje subjektivno piševo viđenje onoga što bi trebao biti njegov protekli život. *Simurg* je, dakle, vrlo subjektivni dokument jednog privatnog svijeta, ali je sve to još samo jedna strana priče: druga i važnija je pitanje što ta proza može značiti čitatelju koji nije ni u kakvoj vezi s tim svijetom. Čita li je on kao dokument ili kao fikciju, odbija li ga njezina privatnost ili ga veseli taj pogled u čudnovati, nepotpuno razumljivi svijet drugoga? O tim bi se pitanjima moglo naširoko razmišljati, dakako na nekom drugom mjestu.

Nije mi dobar taj odgovor. Od Jonathan Swifta i Gulliverovih putovanja nema ništa autobiografskije, napisao je jednom Thomas Wolfe. To je fraza. Zašto itko sjeda i piše o svom djetinjstvu, što mu daje za pravo da misli kako je njegovo djetinjstvo ikome zanimljivo. Osjećaj da je pametniji od drugih, talentiraniji, ili nešto treće? Zašto pišeš, ukratko?
– Dodavola. Priznajem da ponekad imam osjećaj da sam od nekoga pametniji, ali ima nažalost i drukčijih situacija. Osim toga, jednom sam brzo pleto predložio da bi književnu produkciju trebalo unificirati tako što će svatko napisati po jednu knjigu, autobiografiju. Jako bi me razveselilo kad bih negdje našao autobiografske zapise svojih djedova ili baka, iako sumnjam da bi takvo štivo zanimalo i neku širu publiku. Možda pisanju o vlastitom djetinjstvu ne mora prethoditi uvjerenje da je ono zanimljivo. Možda se može biti svjestan

njegove nezanimljivosti i pisati o njemu kako bi ga se iskupilo iz tog ropstva običnosti. Jedan olinjali aksiom: pisanje proizvodi zanimljivost svojeg predmeta. Nije riječ o tome da vjerujem kako će moje djetinjstvo nekome biti zanimljivo, nego o tome kako vjerujem da je to što pišem zanimljivo. Uostalom, zašto ima čitatelja koje zanima to o čemu pišem? Otkud im to? To što ja mislim o zanimljivosti svoje književne teme njih ne bi trebalo ni na koji način obvezivati. Stvar je u tome da se književna vrijednost identificira u nekakvu opreznom opipavanju između pisca i čitatelja. Zašto pišem? (Taj prezent moram, gotovo bez ostatka, prevesti u perfekt.) Valjda zbog istih razloga zbog kojih i svatko drugi, jer sam vjerovao da mogu reći nešto pametno ili lijepo.

Iskupljivanje putem umjetnosti

Ali pogledaj Prousta. On je jedan od tvojih djedova... piše stranice i stranice o svojoj zaljubljenosti u djevojčicu, koja, nakon pomnih biografskih istraživanja, ispade dječacić. Što bi ti mislio o takvom djedu? Napisao je uspomene da bi se iskupio od neobičnosti!

– Misliš da je Proust pisao zato da bi, u okrilju svoga književnog svijeta, sebi i drugima zanjekao vlastitu homoseksualnost? Stvar s iskupljivanjem putem umjetnosti ipak je malo kompliciranija od toga. Homoseksualcu je, kad jednom usvoji društvena pravila igre, njegova egzistencija vjerojatno podjednako obična i banalna kao i heteroseksualcu njegova. Identitet, u smislu istovjetnosti samome sebi, po definiciji je nešto dosadno. Možda je književna umjetnost nekakav izlaz iz te tautologije, sredstvo da je se nadiđe. Što bih sve dao za djeda Prousta... No, to bi značilo da imam jako slavna djeda pa bi svašta bilo vjerojatno drukčije. Osim ako se ne bi ispostavilo da su književni rukopisi tog Prousta iz Strizivojne ostali zametnuti u nekoj kutiji na tavanu pa bih ih ja imao sreću otkriti i postati skrbnikom njihove daljnje sudbine, što bi me lišilo svake pomisli da i sam nešto pišem, jer je djed sve to već napravio puno bolje od mene.

Ne, nego ne mislim da se piše kako bi se spašavala običnost, kao u tvom prethodnom odgovoru, ili pokrivala neobičnost, kao u mom prethodnom pitanju... Dakle, zašto pišeš? Ili, još

Dario Grgić

Književnik i povjesničar, u povodu svoje nove knjige, romana *Simurg*, govori o razlozima pisanje autobiografske proze, književnosti kao radikalnoj vokaciji, svojem povjesničarskom poslu i piscima koje voli

bolje, zašto ne pišeš? Uopće nisi loš, naime...

– Ovo drugo pitanje čini mi se lakše. Ne pišem zato što nisam uspio organizirati život tako da mi pisanje bude glavna ili čak jedina životna briga. Ili nisam imao odvažnosti za takvu "organizaciju". Ne mogu tek tako uzgređice pisati iole ozbiljniju književnu prozu. Ne želim to raditi ako se tome mogu posvećivati samo povremeno, u pauzama između drugih obveza. Književnost je, po mojem mišljenju, radikalna vokacija kojoj se čovjek mora posvetiti bez ostatka, kojoj mora pripasti apsolutni prioritet, inače sve skupa nema puno

smisla. Moguće je da sam bio na tome putu prije petnaestak godina, kada sam zapravo napisao većinu svojih književnih tekstova. Poslije sam napustio ta izvorna književna istraživanja, njihove neizvjesne i fantastične avanture. Posljedica je toga da sam danas manje-više književno zamuknuo. Svakako, to što govorim može zvučati i kao neuvjerljiv pokušaj opravdanja puke činjenice da sam kao autor presahnio, da nemam više što reći. A možda se u konačnici to dvoje svodi na isto.

Ljepota povjesničarskog posla

No od Povijesti Slavonije u sedam požara do Slavonije u tvom se radu prepleću znanstveni i književni doživljaj svijeta. Tvoj se doktorat Čudesa svetoga Ivana Kapistrana čak može, preskoče li se, ako se dobro sjećam, neka poglavlja, čak i čitati kao svojevrsni literarni prikaz svećeva života. Tebi između glodarskih znanstvenjačkih zubi posve prirodno zapalica kobrin jezik rođenog pisca. Je li ti padalo na pamet napisati prozu koja bi stvarnost "sanjala" kombinacijom znanstveno provjerljive činjenice i imaginativnog dar-mara?

– Ne znam baš stoji li to što kažeš o mojem *Kapistranu*. Za mene je to u najboljem slučaju samo dotjerana, uglancana znanstvena proza, ne i književnost. Sigurno bi se, međutim, dalo u znanstveničko pisanje u većoj mjeri uključiti i književni um, ako ga se ima. U mojoj branši valjda najpoznatiji primjer takva povjesničara-književnika jest pokojni Georges Duby, pomalo apartan pratelj famozne škole "Anala". Moglo bi se, dakle, napisati i nekakvu povijest slavenskoga srednjovjekovlja koju bi se dalo čitati i kao pristojno kaloričnu literaturu. Problem je samo u tome da se povjesničarski um, koji je u tom poslu ipak prvi na potezu, za takvo što zainteresira. Jer povjesničara, ako se ne varam, ipak u prvom redu zanimaju postavljanje pitanja i odgovori na njih, uočavanje i rješavanje problema, ispravna tumačenja nejasnih izvora ili fragmentarnih podataka. A taj posao, kada se dobro obavlja, također posjeduje svoju ljepotu, srodnu eleganciji logičkih izvoda ili matematičkih jednadžbi (možda će ova poredba za neke moje kolege biti *anatema*). Tako da se postavlja pitanje motivacije za dodatni trud da se tome znanstvenja-

čkom poslu, pipkavom i kadšto mukotrpnom, dogradi još i taj gornji kat čisto estetskoga i imaginacijskoga "istraživanja". Što se baš mene tiče, ne znam, vidjet ćemo...

Evo još jednog blesavog pitanja: kao koji pisac bi htio pisati Stanko Andrić?

– Vjerojatno kao bilo koji pisac čije me je djelo oduševilo svojom snagom, bogatstvom, izvornošću... Dakle, kao Laclos, Flaubert, Proust, Gide, Poe, Ljermontov, Babelj, Bulgakov, Hamsun, Lagerquist, Fowles, Lowry, Borges, Gombrowicz, Andrić... U svakom slučaju, ne bih imao ništa protiv toga da me barem na neko vrijeme opsjedne demon talenta ili genija jednog od tih ljudi. Ali ako bih tom maštanju neskromno dodao zrno realizma, ako bih se dakle u tom odabiru ravnao prema nekoj vrsti duhovne sklonosti i književnog afiniteta, onda bih možda najradije bio onaj pisac koji je napisao *Tatarsku pustinu*, ili pak onaj koji je napisao *Ivana Moskvu i Golu godinu*. A bio bih jako zadovoljan i da sam ja, a ne Bruno Schulz, napisao pripovijetke *Dodo* i *Edzio*.

Kako gledaš na trenutačnu situaciju u hrvatskoj književnosti? Koga voliš čitati?

– Moj je dojam da je u hrvatskoj književnosti u novije vrijeme nastala neke vrste gužva, dosta se ljudi oko toga trudi, iako za naročitu gužvu uglavnom nema razloga ni osobite potrebe, ako ne računamo onu da sami sebi i svijetu oko sebe pokazujemo kako smo živi, a ne mrtvi. Sve te nagrade, top-liste, stipendije, svakojaka gostovanja i priredbe, trebale bi valjda književnost pretvoriti u nekakav vrlo živ pogon, u kojem se puno piše, objavljuje i čita. Od toga nastojanja zacičelo ne može biti nikakva zla, samo je u toj strci teže proniknuti što se u književnom smislu zapravo zbiva, treba čekati da se prašina slegne pa da se vide pravi obrisi stvari. Što se mene tiče, nemam baš nekog favorita, a i malo čitam našu tekuću književnu produkciju (zapravo, u posljednje vrijeme, malo čitam književnost uopće). Tu i tamo dođe mi nešto do ruku, čituckam na primjer malo Ferića, Perišića, Jergovića, Becka, Vidulića ili Malkoča, i nađem kod njih poneko zgodno, pamtljivo mjesto. Ipak, u cijelosti gledano, ništa od toga nije takvo da bih poželio da sam ja, a ne oni, taj koji je napisao njihove tekstove. ☐

Što žele suvremene žene? (ženski odgovor)

Lisette Thooff

Danju želim biti samostalna i emancipirana; mogu sama bušiti svoje rupe. Ali noću se želim topiti u rukama snažnog muškarca. Žena u meni cvjeta u potpunom prepuštanju. To je čini samouvjerenijom, ispunjenijom nadahnućem, snažnijom i sretnijom. A usput i zgodnijom

Pitanje je to na koje se uopće ne može odgovoriti! Ma recite, tko je TA žena? Postoji ih gotovo tri milijarde i one nedvojbeno žele stotine milijardi različitih stvari. Ali i ja sam žena. Što ja želim? Kad postavim to pitanje čujem u sebi puno različitih glasova. Javlja se u meni žena, ali i muškarac; a javlja se i jedna androgina osoba. Javlja se u meni duh, ali i zvijer. Što svi oni žele?

Odlučila sam sjesti za stol s tim svojim različitim stranama i pitati ih. U tren oka počeli smo razgovarati o muškarcima – kada je riječ o toj temi ja sam cijela skupina prijatelja ugrana u jedno. Mislim, budimo ozbiljni: kad god počne rasprava o tome što žene žele, a u koju su uključeni stručnjaci, ona neizbježno vodi do muškaraca. Do razlike između žena i muškaraca. Do tog neizbrisivog viteza u sjajnom oklopu. Do svega što muškarci čine pogrešno. Do toga koliko bi žene bile sretna kada bi samo muškarci...

To je zapravo čudno, jer istodobno većina žena jednu stvar zna sigurno: više ne žele pasivno ovisiti o muškarcima. "U budućnosti žene žele biti samostalnije, kako svojega muškarca ne bi morale pitati za bilo što", zaključili su stručnjaci iz promidžbene agencije Saatchi & Saatchi u nedavnom istraživanju tržišta. Žena budućnosti u meni želi muškarca kojega nikada ni za što neće morati pitati. Ali, koji je ipak muškarac.

Čarobni princ još je živ

S koje god strane gledali, u životima većine žena muškarci zauzimaju vrlo važno – ako ne i ključno – mjesto. A ako nema muškarca u njihovim životima, ta činjenica postaje važna sama za sebe. Nije politički korektno reći to u javnosti, jer se neke žene jako naljute ako to učinite. Također se na to gleda i kao na razgovor tijekom zabava i koktela. Ili još gore: tijekom čajanki. U privatnosti bi se možda mogli izvući s nekoliko prijatelja koji se smijulje i uzdišu, ali u javnosti je to *ne-ne*. Previše opasno – prije nego što se snađete mogli biste se naći sami u kuhinji. Na kraju, to i jest ono što ste htjeli, zar ne?

Naravno, da ne biste pomislili nešto takvo – životi žena ne vrte se samo oko

muškaraca. A ni životi muškaraca ne vrte se oko nas. Posao je i dalje važniji od djevojkice. A mi bismo mogle učiniti isto, da to želimo. Gotovo polovica Nizozemki radi. A jedna četvrtina visokoškolovalanih nema djecu. Na prvi pogled ženska je emancipacija sazrela. Postigle smo puno toga. Možda je teško svjesno izabrati želimo li majčinstvo ili ne, ali fantastično je da imamo izbor. Ponekad je teško spojiti posao i odgoj djece, ali je i prekrasno.

Zarađivati vlastiti novac, plaćati vlastitu stanarinu, provjeravati ulje u vlastitu automobilu, bušiti rupe električnom bušilicom... Sve ja to mogu. Muškarac u meni trebao bi biti zadovoljan. Ali ženi u meni, divljoj ženi, nešto nedostaje. Nemojte pomisliti da je slika idealnog muškarca nestala iz uma emancipirane, zaposlene žene koja se koristi bušilicom. Čarobni princ, vitez u sjajnom oklopu, spasilac – živ je i još se miče. On paradiira filmovima, sapunicama, ljubavnim romanima, osobnim oglasima i – nikako ne smijemo zaboraviti – reklamama.

On je muškarac koji može usrećiti ženu.

To je muškarac kojega žena u meni želi.

Brižnost je dobra za tebe

Zapravo, ništa od toga ne bi trebao biti problem, budući da je svaki muškarac idealan muškarac. To je barem muško gledište, prema istraživanju tržišta tvrtke Saatchi & Saatchi. "Žene za sebe smatraju da su daleko od idealnoga, a svi muškarci (barem na početku) izjavljuju: idealan muškarac? To sam ja". Tvorci reklama imaju za to objašnjenje: "Žene misle da moraju ispuniti sve vrste zahtjeva zato što se uvijek uspoređuju s drugim ženama. Muškarci se ne uspoređuju s drugima". (Žene automatski uklapaju želje muškarca u svoju idealnu sliku žene – dodaju oni – dok muškarci ne obraćaju previše pozornosti na ono što žena želi.) No ipak, idealni muškarac u budućnosti manje će raditi i biti

prilagodljiviji kako bi imao više vremena za svoju obitelj. Barem on misli da je to ono što treba učiniti. Očito, idealan muškarac ima nešto ženskoga u sebi. Sva sreća, jer androgini dio mene želi brižnoga muškarca. Muškarac bi trebao biti dovoljno siguran u svoju muškost da dopusti da njegov ženski dio izađe na vidjelo. Mišićavi muškarac s novorođenčecom u rukama može nas dirnuti u reklamama i na Hallmarkovim čestitkama, ali muškarac koji nosi krpu i pere rublje potiče tjeskobnu sumnju. Je li muževno biti brižan u svakom smislu te riječi? Je li brižnost u modi?

Naravno, kaže nizozemski psiholog Vincent Duindam. U svojoj knjizi *Zorgende Vaders (Brižni očevi)*, on zagovara unaprjeđenje koncepta brižnosti. Brižnost nije tipično ženska, tvrdi on, jednostavno je dobra za vas. A dobra je i za vašu vezu. Ako muškarci provedu više vremena u brižnosti, imaju više vremena za obitelj, a žene osjećaju da se njihov rad u kućanstvu više cijeni. A brižnost je i najbolji način da se malo uspori.

Žena u meni divi se Duindamu koji poput viteza u hladnom akademskom okružju štiti ljubav i brižnost od zmaja bezobzirne ambicije i ne samo da ih podiže na intelektualnu razinu, nego ih i omata u spiritualnost. Ljudsko biće u meni svesrdno se slaže s njim. Ono duhovno u meni osjeća radost. A što je sa zvijeri u meni? Što ona želi? Sperm, prema tvrdnjama evolucijskih biologa. I zaštitu, čak i ako je ona samo u obliku financijske pomoći, tako da mogu podignuti svoje nositelje gena – svoju djecu – u zdravom i sigurnom okružju.

Rat sperme?

Godine 1990. Anne Moir i David Jessel napisali su knjigu *Muški mozak, ženski mozak*; postala je uspješnica. Slijedile su knjige poput *Sperm Wars* Robina Bakera, *De Eeuwige Lokroep (Vječni zov)* Marcela Roelea, i mnoga druga slična djela. Ključna je tema da se muškarci i žene radikalno razlikuju zato što, u interesu evolucije vrste, imaju različite zadatke. Muškarci moraju širiti svoje sjeme kod što je više moguće žena, dok žene moraju pružiti što bolju

Većina žena jednu stvar zna sigurno: više ne žele pasivno ovisiti o muškarcima. "U budućnosti žene žele biti samostalnije, kako svojega muškarca ne bi morale pitati za bilo što," zaključili su stručnjaci iz promidžbene agencije Saatchi & Saatchi. Žena budućnosti u meni želi muškarca kojega nikada ni za što neće morati pitati. Ali, koji je ipak muškarac

žene, muškarci, seljačine

njegu tom malom broju potomaka koje nose. Ukratko – on se samo želi razmnožavati, a ona samo želi njegovati. I zato muškarci žele seks, a žene žele ljubav.

Sve se vrti oko predavanja naših gena, što teoretski objašnjava svako ponašanje koje u vezama pokazuju muškarci i žene – od intimnih susreta do političkih odnosa. Nije u prirodi muškaraca i žena da se mijenjaju – to je ono što se želi istaknuti tom porukom: to je stvarnost i ako naučimo neke osnovne vještine, svi možemo naučiti kako s time živjeti.

To je ono što može razbjesniti ženu u meni. Zbog toga samozadovoljnog intelektualnog tona. Ta kvazi-objektivnost koja prikrija potpuno subjektivni i manipulativan skup činjenica, dopuštajući muškarcima da opravdaju neodgovorno mačističko ponašanje bez ljubavi. Zatim, tu je i činjenica da jednom kad prođu svoje plodno razdoblje, žene više nisu važne. Konačno, sve se vrti oko ljudske reprodukcije. Muškarci mogu širiti svoje sjeme dok ne umru. Žene iznad 50 godina jednostavno nemaju mjesta u "ratu sperme".

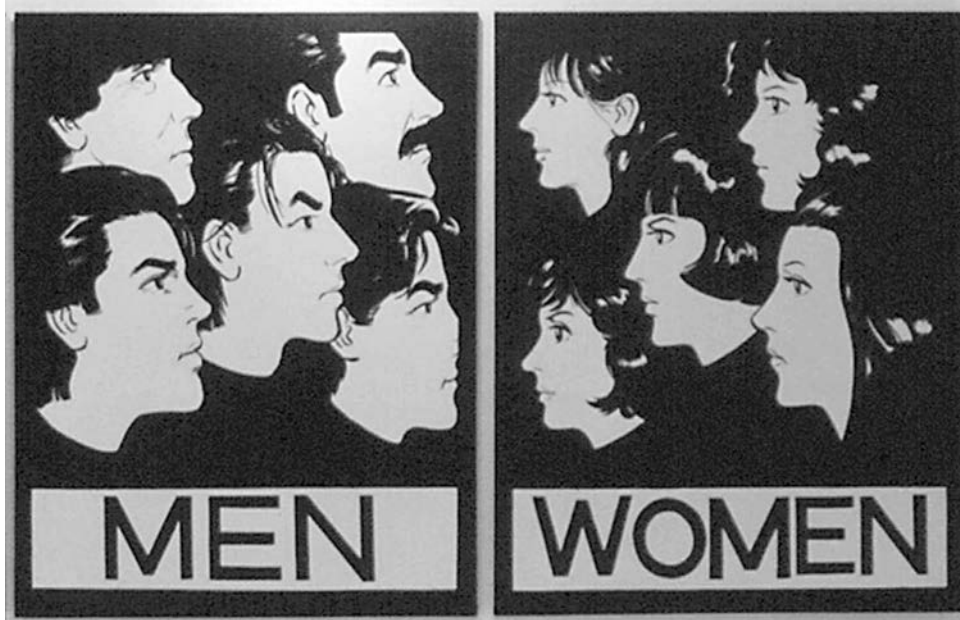
Moja spiritualna strana također prosvjeduje. To očito smrdi na prost, plitak, neotesan materijalizam. Nije valjda svrha čovječanstva stvoriti što je moguće više potomaka? Mislim stvarno, nije valjda cijeli planet jednostavno tvornica mesa? Tijela su samo ljuštura, svemirska odijela, ako želite, za našu svijest. Predaja gena nije cilj nego sredstvo; sredstvo da bi se dala najbolja moguća prilika svjesnom umu.

Svrha života na Zemlji je svjesnost i ne morate biti religiozni da biste to shvatili. Pogledajte samo evoluciju. Što se dogodilo kad su jednostanični organizmi evoluirali u ribe, gmazove, sisavce i zatim u ljude? Naša svijest stalno se razvijala. Svijest o vlastitoj osobi razvijala se kod ljudi i stvari su postajale dosta zanimljive. A ljubav je bila kolijevka te svijesti. "Tijekom evolucije inteligencija i suradnja – potrebne za dugoročno majčinstvo – uzrokovala su veću moć zapažanja među sisavcima i, na kraju, samosvijest", piše biologinja Irene Elia u knjizi *The Female Animal*. "Čini se kao da je majčino mlijeko imalo tako dubok utjecaj na svakog pojedinca da su sve životinje, muške i ženske, nastojale komunicirati s ostalim članovima vrste ne bi li otkrili jesu li i oni tako topli i brižni kao to prvo biće s kojim su imali kontakt." Dobro, dakle životinja u meni želi njegovati i biti brižna. Ali ono što je uzbudljivo jest da je to upravo ono što hrani dušu.

Nema života bez razlike među nama

Kad se nađem u duhovnom carstvu, pitam svoj *I-Ching*, kinesku knjigu proricanja. Što žene žele? Bacim tri novčića šest puta i pogledam odgovarajući heksagram. *I-Ching* odgovara sedamnaestim znakom: *Slijediti*. Treći red se pomiče: Ako se držiš snažnog čovjeka, izgubit ćeš maloga. Slijediš li, nalaziš ono što tražiš. Ustrajnost pomaže. Taj znak vodi prema drugome: *Revolucija*.

Ravno u sridu! Najdublje, najtemeljnije žensko biće u meni jest receptivnost – praćenjem nalazim ono što tražim. On je jedan a ja sam dva, te dvije noge koje savršeno opasuju tijelo. Ili, ako želite – on je jedan, a ja sam nula koja mu prethodi. On je štap, a ja sam rupa. To nema veze s nejednakošću; tu nema traga diskriminaciji. Jedno ne može bez drugoga, dan ne može

biti bez noći. Bez razlike među nama, te odlučujuće razlike, te razlike koja spašava dušu, sve ostaje prazno i mračno i nema života. Zajedno govorimo praiskonski jezik, binarni jezik kreacije. I zajedno tjeramo Sunce i ostale zvijezde da se vrte pomoću ljubavi – kao što piše Dante na kraju *Božanstvene komedije*: "Ljubav, koja pokreće Sunce i ostale zvijezde." Žena u meni sad se ne može zaustaviti. Ja sam brava, a on je ključ. Ja se otvaram samo za njega. S pomoću njega.

Ženska receptivnost slijedi ono što voli: muškarca. To je najstrašnji paradoks ženske emancipacije. Muškarac u meni može zagrabiti moć, ali jesam li tada još žena? Žene automatski ugrađuju želje muškarca u svoju idealnu sliku žene. Na žene i na kvarkove u kvantnoj mehanici odnosi se isto: ako istraživač pretpostavlja da postoje majušne čestice, one se ponašaju kao majušne čestice. Ako želi da se ponašaju kao kratki valovi, one će se ponašati upravo tako.

Was will das Weib? (Što žena želi?), pitao je Freud i zato što je bio opsjednut vlastitim penisom, zaključio je: ona želi penis. U istom su trenutku žene oko njega počele patiti od zavisti prema penisu. I godinama smo tu budalaštinu smatrali *Svetim pismom*. Onda su stručnjaci kasnije tvrdili da ona želi klitoralni orgazam i njihovi pokusni kunići podupirali su tu teoriju. I tako se žene masovno prihvaćaju svojih klitoris. Ali čekaj malo, ona želi biti oplodena, kažu evolucijski biolozi. I što su pronašli u laboratoriju? Pametnu vaginalnu sluz koja odabire spermu. Svatko otkriva ono za što on ili ona već vjeruju da je istina. Čak i kad biste htjeli dokazati da žene ne žele ljubav nego samo seks, pronašli biste dovoljno žena da potvrde vašu tvrdnju. A iz čiste ljubavi, žena će vas slijediti.

Kad bi sve žene na svijetu...

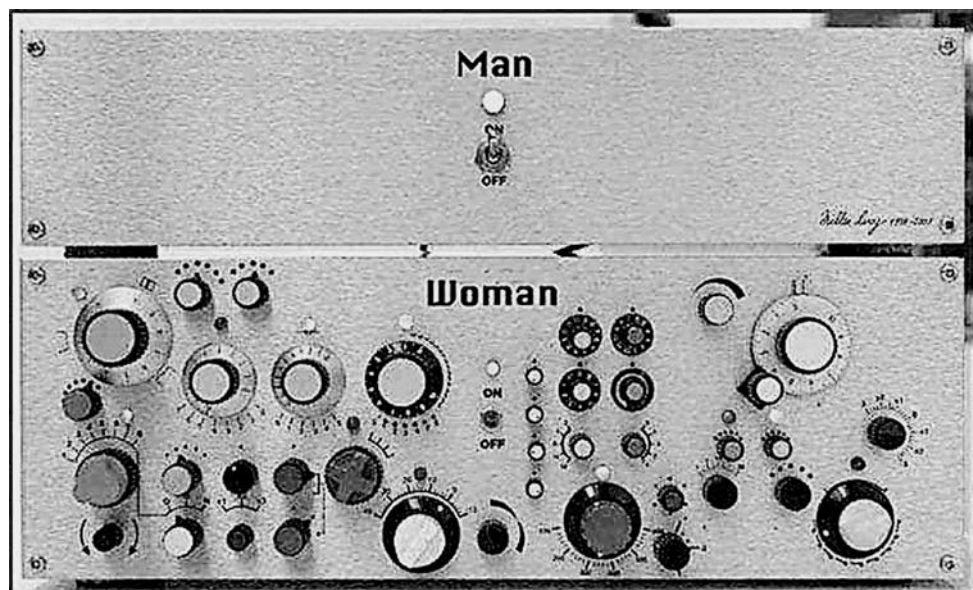
I tako je važno pitanje što će žena u meni slijediti. Malog čovjeka? Čovjeka koji će me iskoristiti za svoje sebične ciljeve? Ili čovjeka koji je dovoljno velik, dovoljno zreo, dovoljno čovjek, dovoljno pun ljubavi, dovoljno pažljiv da mu se mogu predati? Muškarca koji je dovoljno velik da bi me primio? Jer, to je ono što želi žena u meni: *predati sebe u ljubavi*. To je ono što duhovni učitelj Barry Long kaže u riječima svoje pjesme *Making Love*. Danju želim biti samostalna i emancipirana; mogu sama bušiti svoje rupe. Ali noću se želim topiti u rukama snažnog muškarca. Žena u meni cvjeta u potpunom prepuštanju. To

je čini samouvjerenijom, ispunjenijom nadahnućem, snažnijom i sretnijom. A usput i zgodnijom. Studije su potvrdile da, ne samo da se većina žena osjeća ljepše nakon što su vodile ljubav nego dobiva i mnogo više komplimenata od ljudi oko sebe. Žene žele biti lijepe, kao što dokazuju milijarde dolara koje se troše na kozmetiku. Ali šminka ne može učiniti ništa više od onoga što može ljubav. Ona boji vaše usne, rume, ni vaše obraze, čini da vam oči sjaje, a vaša koža postaje glatka i opuštena.

Držanje snažnog muškarca i napuštanje malog čovjeka vodi do revolucije. Kad bi barem žene...! Naravno, da budem iskrena, rekla bih: kada ja... Kada ja više ne bih davala sebe malim ljudima. Muškarcima koji žele seks a ne ljubav, muškarcima koji se boje obveze, muškarcima koji traže ljubav, ali ju ne daju. Kada se žena u meni više ne bi zavaravala lažnim nadama da ljubavi ima tamo gdje je nema. Kada bih ja i moje sestre ustrajale u traženju onoga što zapravo želimo: ljubav, a ne neobvezni, anonimni seks.

Kad se žene više ne bi predavale muškarcima koji neprestance maštaju o vođenju ljubavi ali to rijetko čine, muškarcima koji su toliko seksualno uzbuđeni da ne mogu zadovoljiti ženu zato što ejakuliraju čim se stvar zahukta, muškarcima s telefonima i kompjutorskim miševima zalijepljenima za svoje znojne ruke, muškarcima koji blenu. To bi potaknulo revoluciju divovskih, svjetskih razmjera. Ni jedna žena ne bi dopustila da je prevare zbog novca ili sigurnosti. Radije bismo umirale od ljubavi nego pustile da ljubav umre. Mlade djevojke više se ne bi morale truditi da prerano postanu seksualno privlačne. Adolescentice više ne bi paradirale modnim pistama. Anoreksija i bulimija istog bi trenutka nestale. Operacije koje možda mogu ugroziti vaše zdravlje, poput silikonskih usadaka za grudi i liposukcije, postali bi barbarški anakronizmi. Starije bi žene starjele dostojanstveno, ne bi morale maskirati lica kako bi izgledale kao da su još plodne ili uzimati hormonske pilule. Žene se ne bi uspoređivale s drugim ženama ili pravile popise svojih nedostataka. Zato što bi svaka žena bila idealna žena i znala bi to. Ona bi bila svjesna toga da je žena i zato dovoljno dobra, te da će uvijek biti žena, pa makar probušila tisuću rupa u zidu ili zaradila "glatki" milijun. Esencijalna žena, misteriozna žena, vječna žena. Voljena. Tada... Tada bi žena dobila ono što želi. Samu sebe! ♀

S engleskoga prevela Ksenija Švarc.
Objavljeno u časopisu Ode,
www.odemagazine.com/article.php?aID=4121

Što žele suvremene žene? (muški odgovor)

David Foster Wallace

Poput svakog ljudskog bića suočena s dva nerazrješiva suprotstavljena skupa odgovornosti (s jedne strane budi slobodna, s druge, svakako si nađi muža) ono što će stvarno željeti današnja žena je nekakav *izlaz* od tih odgovornosti – u strasti, potpunom predavanju i odustajanju od odgovornosti. U dubini duše, želi muškarca koji će biti tako silno strastven i moćan da će se osjećati kako nema izbora, kako je to što se događa veće od njih oboje, da može zaboraviti da čak postoji *nešto takvo* kao što su postfeminističke odgovornosti

K: Što želi današnja žena. To je veliko pitanje.

E: Slažem se. Stvarno veliko pitanje. To je ono što bih nazvao...

K: Ili drugim riječima, što je to što današnje žene *misle* da žele nasuprot onomu što doista *žele* u dubini duše.

E: Ili što misle da bi *trebale* željeti.

K: Od muškarca.

E: Od frajera.

K: Seksualno.

E: U smislu dobrog starog sparivanja.

K: Zvučalo to neandertalski ili ne, još tvrdim da je to veliko pitanje. Zato što je cijelo to pitanje postalo takva zbrka.

E: Možeš to slobodno ponoviti.

K: Zato što danas suvremenu ženu opterećuje nečuvana količina proturječnosti u vezi s time što bi trebala željeti i kako bi se trebala ponašati u vezi sa svojom seksualnošću.

E: Ta zbrka proturječnosti koja opterećuje suvremenu ženu i koja je izluđuje.

K: Zato je tako teško znati što žele. Teško, ali ne i nemoguće.

E: Kao primjerice klasična proturječnost između Bogorodice i bludnice. Dobre djevojke i kurve. Djevojke koju poštuješ i vodiš doma mami i cure koju samo ševiš.

K: I ne zaboravimo da povrh svega leži to novo feminističko, odnosno postfeminističko očekivanje da su žene seksualno djelatne osobe kao i muškarci. Da je OK biti seksualna, da je OK zviždati za muškom stražnjicom i biti agresivna i ići za onim što želiš. Da je OK ševiti se uokolo. Da je za današnju ženu gotovo *obvezno* ševiti se uokolo.

E: A tu, ispod svega, još leži ta stara priča o pristojnoj curi nasuprot kurvi. OK je ševiti se uokolo ako si feministkinja, no isto tako nije OK ševiti se uokolo zato što većina frajera nisu feministi i neće te poštovati, i neće te ponovno nazvati ako se ševiš uokolo.

Women Are Always Right **Men Are Never Wrong**
JOEY O'CONNOR

K: Istodobno – učini to i ne učini to. Dvostruka, shizofrena vezanost.

E: Paradoks. U svakom slučaju osuđeno na propast. Mediji to neprestance obnavljaju.

K: Možeš zamisliti težinu svog tog unutarnjeg stresa koji se taloži u njihovoj psihi.

E: Nasanjkala si se, mala...

K: Zato su mnoge od njih čaknute.

E: Izvan sebe od tog unutarnjeg stresa.

K: A to čak doista nije njihova pogreška.

E: Tko ne bi bio lud s takvom vrstom zbrke proturječnosti na svojim leđima sve to vrijeme u današnjoj medijskoj kulturi?

K: Stvar je u tome što je tako teško, kada si na primjer seksualno zainteresiran za neku ženu, skužiti što ona stvarno želi od muškarca.

E: Totalna zbrka. Možeš poludjeti pokušavajući skužiti što trebaš napraviti. Možda će učiniti to i to, možda neće. Današnje su žene totalna lutrija. Kao da pokušavaš riješiti zen-koan. Jer što se tiče toga što one žele, ti samo možeš zažmiriti i navaliti.

K: Ne slažem se.

E: Mislio sam metaforički.

K: Ne slažem se s time da je nemoguće odrediti što one stvarno žele.

E: Mislim da nisam rekao da je *nemoguće*.

K: Premda se slažem da je u današnje postfeminističko doba to strašno teško i da zahtijeva određenu količinu ozbiljne sposobnosti zaključivanja i imaginacije.

E: Hoću reći, da je to stvarno *nemoguće* – što bi se tada dogodilo s nama kao vrstom?

K: I slažem se da se ne možeš nužno voditi onime što *kažu* da žele.

E: Zato što to kažu samo zato što misle da se to od njih očekuje?

K: Smatram da zapravo uglavnom *možeš* skužiti što žele, mislim – gotovo da možeš logički zaključiti, ako si voljan potruditi se shvatiti ih i shvatiti tu nemoguću situaciju u kojoj su one.

E: No ne možeš se jednostavno voditi onime što kažu, to je važno.

K: S tim se slažem. Suvremene feministkinje, odnosno postfeministkinje *reći* će da žele uzajamnost i poštivanje svoje individualne autonomije. Ako će se seks dogoditi, kažu, to treba biti uzajamni dogovor i želja dviju autonomnih ravnopravnih osoba koje su jednako odgovorne za vlastitu seksualnost i njezino izražavanje.

Od nje se očekuje da bude istodobno seksualno slobodna i autonomna, i samosvjesna, a ipak istodobno je još svjesna stare dihotomije između "pristojne djevojke i kurve", i zna da neke djevojke još dopuštaju da budu seksualno iskorištene zbog osnovnog nedostatka samopoštovanja, i upada u zamku te ideje da će uvijek biti viđena kao taj tip jadne lake žene

žene, muškarci, seljačine

E: To je gotovo od riječi do riječi ono što sam čuo da govore.

K: I to je totalno sranje.

E: Sve se one zasigurno mogu pohvaliti da su prihvatile rječnik osnaženosti.

K: Lako možeš vidjeti kakvo je to sranje dok god ti je na umu prepoznavanje te nemoguće shizofrene situacije o kojoj smo već govorili.

E: Nije to tako teško vidjeti.

K: Zato što se od nje očekuje da bude istodobno seksualno slobodna i autonomna, i samosvjesna, a ipak istodobno je još svjesna stare dihotomije između "pristojne djevojke i kurve", i zna da neke djevojke još dopuštaju da budu seksualno iskorištene zbog osnovnog nedostatka samopoštovanja, i upada u zamku te ideje da će uvijek biti viđena kao taj tip jadne lake žene.

E: Osim toga, sjetimo se da postfeministička djevojka danas zna da su muška i ženska seksualna paradigma temeljno različite.

K: Mars i Venera.

E: Točno, upravo tako, i zna da je kao žena prirodno programirana da bude plemenitija i vjernija kada je riječ o seksu i da razmišlja više u kategorijama odnosa, a ne samo u kategorijama jebanja, dakle ako jednostavno odmah pukne i pojebe te, i dalje misli da je na nekoj razini ona iskorištena.

K: To je naravno zato što je današnja postfeministička era također i današnja postmoderna era, u kojoj vjerojatno svatko zna sve o tome što se stvarno događa ispod površine svih tih semiotičkih kodova i kulturalnih ugovora, i vjerojatno svi znaju po kakvim paradigmama svi funkcioniramo, i da svi mi kao pojedinci trebamo biti kudikamo odgovorniji za svoju seksualnost, jer je sve što danas radimo neopisivo osviješteno i upućeno.

E: Dok je u isto vrijeme ona pod nevjerojatnim pravim pravcima biološkim pritiskom da pronade partnera i skrasi se te svijet gnijezdo i rađa, pročitajte na primjer onu knjigu *Pravila za osvajanje muškarca* i pokušajte drugačije objasniti njezinu popularnost.

K: Stvar je u tome što se od žene danas očekuje da bude odgovorna i prema suvremenosti i prema povijesti.

E: A da ne spominjemo samu biologiju.

K: Biologija je već uključena u ono što mislim pod *povijest*.

E: Znači upotrebljavaš pojam *povijest* više u fukoovskom smislu.

K: Govorim o tome da je povijest skup svjesnih namjernih ljudskih odgovora na cijeli niz sila čiji su biologija i evolucija dio.

E: Radi se o nepodnošljivoj teretu koji je na ženi.

K: Prava poanta je u tome da su zapravo te dvije odgovornosti logički nespojive.

E: Čak i ako je sama modernost povijesni fenomen, rekao bi Foucault.

K: Samo želim istaknuti da nitko ne može poštovati dva logički inkompatibilna skupa pojmljenih odgovornosti. To nema nikakve veze s poviješću, to je čista logika.

E: Osobno, krivim medije.

K: Pa, to je objašnjenje.

E: Pogledajmo shizofreni medijski diskurs na primjeru recimo *Cosma* – s jedne strane budi slobodna, s druge – svakako si nađi muža.

K: Rješenje je u tome da shvatimo da su današnje žene u nemogućoj situaciji u smislu shvaćanja svoje spolne odgovornosti.

E: Mogu doma donijeti slaninu *mm mmm mm mm* i ispržiti je u tavi *mm mm mm...*

K: I dakle, prirodno je da će željeti ono što bi željelo svako ljudsko biće suočeno s dva nerazrješiva suprotstavljena skupa odgovornosti. Znači, ono što će stvarno željeti je nekakav *izlaz* od tih odgovornosti.

E: Vrata za bijeg.

K: Psihološki govoreći.

E: Stražnji izlaz.

K: Zato se tu radi o vječnoj važnosti *strasti*.

E: Žele biti i odgovorne i strastvene.

K: Ne, one žele doživjeti strast tako veliku, sveprožimajuću, moćnu i neodoljivu, koja će izbrisati svaku napetost ili krivnju koju bi mogle osjetiti zato što izdaju ono što one shvaćaju kao svoju odgovornost.

E: Drugim riječima, ono što žele od muškarca je *strast*.

K: Žele biti srušene s nogu. Odletjeti. Biti nošene na tim krilima. Logički konflikt između njihovih odgovornosti ne može se riješiti, ali njihova *svijest* o tom konfliktu može.

E: Pobjeći. Ne priznati.

K: Znači da, u dubini duše, žele muškarca koji će biti tako silno strastven i moćan da će se osjećati kako nemaju izbora, kako je to što se događa veće od njih oboje, da mogu zaboraviti da čak postoji *nešto takvo* kao što su postfeminističke odgovornosti.

E: U dubini duše, žele biti neodgovorne.

K: Pretpostavljam da se na neki način slažem, premda ne mislim da ih za to stvarno treba kriviti, zato što ne mislim da je to nešto svjesno.

E: To je lakanovski plač nesvesnog malog djeteta, rečeno jezikom psihološkog žargona.

K: Mislim, to je razumljivo, zar ne? Što je više tih inkompatibilnih odgovornosti nametnuto današnjim ženama, veća je njihova nesvesna želja za silno moćnim, strastvenim muškarcem koji može učiniti tu cijelu shizofrenu situaciju nebitnom, tako ih potpuno nadvladajući strašću da one sebi mogu dopustiti da vjeruju kako sebi nisu mogle pomoći, da seks nije stvar svjesnog izbora za koji mogu biti odgovorne, te naposljetku – ako je *itko* bio odgovoran – to je bio *muškarac*.

E: Što objašnjava – što je neka žena veća takozvana feministkinja, to ćete više pratiti uokolo nakon što s njom spavaš.

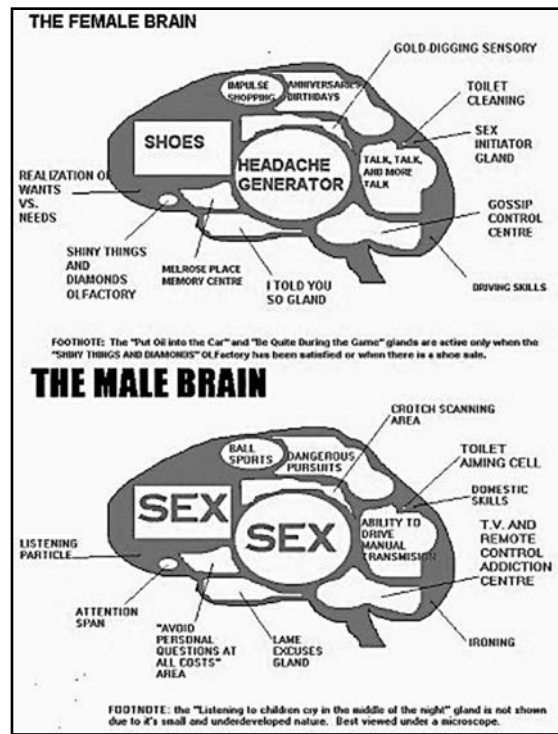
K: Nisam siguran da se s tim slažem.

E: No iz toga slijedi da će žena, što je veća feministkinja, biti zahvalnija i ovisnija nakon što si ti dojahao na svom bijelom konju oslobodivši je odgovornosti.

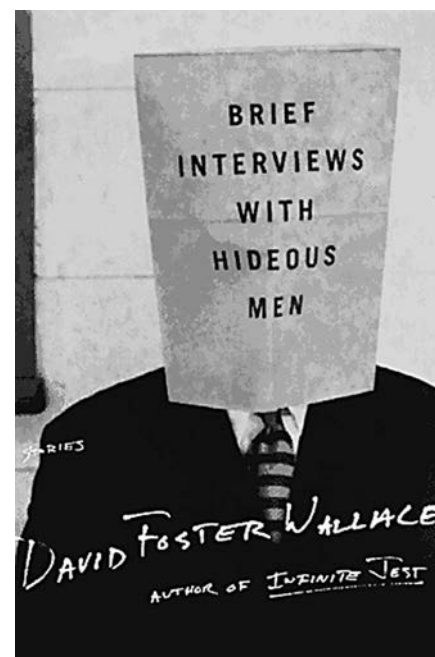
K: Ne slažem se s onim *takozvana*. Ne vjerujem da su današnje feministkinje svjesno neiskrene u svoj toj priči o samostalnosti. Kao što ne vjerujem da baš njih treba kriviti za tu užasnu shizofrenu situaciju u kojoj su se našle. Premda u dubini duše pretpostavljam da bih se trebao složiti s time da su žene povijesno loše opremljene za preuzimanje autentične odgovornosti za same sebe.

E: Je li itko vidio gdje je tu WC?

K: Mislim, čak i ako samo baciš pogled na evolucijski aspekt, morat ćeš se složiti da je određeni nedostatak autonomije-odnosno-odgovornosti bio očita genetska prednost još od vremena pri-

K: Ako je cijela seksualna *situacija* nelogična, teško da ima smisla kriviti današnju ženu zato što je slaba u logici ili zato što neprestance šalje paradoksalne signale. E: Drugim riječima, one nisu odgovorne za to što su neodgovorne

mitivnih ljudskih ženki, jer je slab osjećaj autonomije tjerao primitivnu ženu prema primitivnom muškarcu kako bi osigurala hranu i zaštitu.

E: Dok bi autonomnija, muškobanja-sta žena lovila sama, zapravo se natječući s muškarcima za hranu.

K: No stvar je u tome se radilo o manje samodovoljnim, manje autonomnim ženama koje su nalazile partnere i radale.

E: I podizale potomstvo.

K: I tako obnavljale vrstu.

E: Prirodna selekcija ide u prilog onima koje su nalazile partnere umjesto da idu u lov. Mislim, koliko si vidio špiljskih crteža koji prikazuju *žene*-lovce?

K: Povijesno, vjerojatno bismo trebali primijetiti da kada pod navodnicima *slaba* žena nađe partnera i rodi, često pokazuje veličanstven smisao za odgovornost kada su u pitanju njezini potomci. Nije da žene nisu sposobne biti odgovorne. Ne govorim o tome.

E: One su izvrsne majke.

K: Tu govorimo o neudanim odraslim ženama koje još nisu rodile, njihovoj genetskoj-odnosno-povijesnoj sposobnosti za autonomiju, kao što je odgovornost za samu sebe, u njihovu općenju sa muškarcima.

E: Evolucija im je to oduzela.

Pogledaj časopise. Pogledaj ljubavne romane.

K: Ukratko, suvremena žena želi muškarca koji ima i strastvenu osjećajnost i deduktivnu sposobnost da raspozna kako su sve njezine izjave o autonomiji zapravo očajnički vapaji u zbrci te shizofrene situacije.

E: Sve to žele. Samo to ne mogu *reći*.

K: Kada kažu "Ja sam samosvojna". "Ne trebam muškarca", "Odgovorna sam za vlastitu seksualnost" zapravo vam govore upravo ono što žele da učiniš da to zaborave.

E: Žele biti spašene.

K: Na jednoj razini žele da se iskreno složite i poštuješ to što govore, a na drugoj, dubljoj razini, da prepoznaš kako je to totalno sranje i da dojašes na svom bijelom konju i preplaviš ih strašću, kao što to čine muškarci od pamtivijeka.

E: Zato ne smiješ doslovce shvatiti ono što govore ili češ poludjeti.

K: U osnovi to je još razrađeni semiotički kod, s novim postmodernim idejama autonomije i odgovornosti koji su zamijenili stare ideje viteštva i udvaranja.

E: Stvarno moram tamo gdje i kralj ide pješice.

K: Jedini način da se ne izgubite u tom kodu je pristupiti cijelom problemu logički. Što ona doista govori?

E: Ne ne znači da, ali ne znači ni ne.

K: Hoću reći, sposobnost logike je ono što nas razlikuje od životinja.

E: Bez uvrede, ali logika baš i nije ženska jača strana.

K: Premda, ako je cijela seksualna *situacija* nelogična, teško da ima smisla kriviti današnju ženu zato što je slaba u logici ili zato što neprestance šalje paradoksalne signale.

E: Drugim riječima, one nisu odgovorne za to što su neodgovorne, kako bi rekao K.

K: Kažem da je *zeznuto* i teško, ali ako mučneš glavom nije nemoguće.

E: Jer, razmisli o sljedećem: da je stvarno *nemoguće*, što bi onda bilo s cijelom vrstom?

K: Život uvijek nađe rješenje.

S engleskoga prevela Sanja Kovačević.
Ulomak iz autorove zbirke priča Brief Interviews with Hideous Men, Back Bay Books, 2000. ▣

Jim Goad

Muřkarci su řrtveno janje

Porazgovarajmo o knjizi *Trucker Fags in Denial (Kamiondřije pederi koji to poriču)*. Za one koji ne znaju, izvorno je to bila serija stripova u *Exoticu*, jednom od triju magazina portlandske seks-industrije. Sada je to dostupno preko *Fantagraphicsa* kao strip-knjiga. Što te inspiriralo za *Kamiondřije*?

– Mislim da je kao zlatni rudnik komičnih situacija homofobija odmah iza rasizma. Također, ideja mi se pojavila u zatvoru. Tamo, Bože, nevjerojatno je koliko često ljudi tamo govore jedni drugima “PEDERČINO! Pogledaj se, pederčino jedna! Uhvatio sam te kako se pederiraš!” i samo optuřuju jedni druge da su pederi. Bilo je nešto razigrano u tome. Kao da su ti tipovi stvarno pederirali u smislu optuřivanja nekog drugog da je homoseksualac, a zapravo su to oni sami.

To se savršeno uklapa u sve što ja pišem o prebacivanju krivnje i svijetu koji je izvrnut naglavačke i stvarima koje nikad nisu onakve kakvima se čine. Ti likovi Butch i Petey, Butch jako podsjeća na tipa s kojim sam radio u menzi. Izgledao je kao bradavičasta svinja u šezdesetima, “Šefe, šefe danas služimo luk, arrgghh”, rekao bi tim režećim glasom i ideja o njemu kao seksualnom biću činila mi se presmiješnom. A znaš da to jest, da ima

seksualne instinkte, nije li to smiješno? Mene ne pali obična pornografija – mora biti nešto stvarno poremećeno u njoj da bi mi se sviđala. Tako sam pomislio da bi bilo zabavno ubaciti sve te teme u strip o dvojici starih, homoseksualnih – a ipak homofobičnih – kamiondřija, koji nalaze mir u ubijanju homoseksualaca i u međusobnom homoseksualnom odnosu i to im odgovara. Time se nastavlja tradicija *Manifesta seljaćina* i *Magneta za sranja*.

U *Manifestu seljaćina* radilo se o klasnom řrtvovanju i pomalo rasnom řrtvovanju – řrtvovanju siromašnih bijelaca – a *Magnet za sranja* je o muřkarcima koji su řrtvena janjad za sve, te različitostima u načinu na koji ljudi gledaju kada su muřkarci i řene nasilni. *Magnet za sranja* bio je o ideji ženske neđužnosti, nečemu na što u stvarnosti nikad nisam naišao, nikad nisam naišao na neđužnu řenu. Je li to seksistićki reći? Ne. One su ljudi. Pomalo je nerealistično reći da su one, eto, samo neka nježna bića koja su vjećno zlostavljana ili je pak još luđe reći da su u isto vrijeme moćne i zlostavljane. Gle, vi ste moćne i sposobne ozlijediti ćovjeka, i u tome se ja razilazim s modernim feminizmom.

Nisam siguran da je *ANSWER Me!* zapravo imao ikakvu filozofsku podlogu, a osim toga u to smo vrijeme

S. G. Jaime

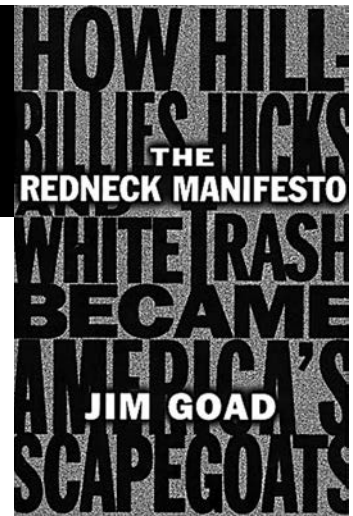
Jim Goad je u devedesetima izdavao vlastiti časopis pod nazivom *ANSWER Me!* koji je odnedavno ponovo u tisku. Autor je *Manifesta seljaćina* i autobiografije *Magnet za sranja*. Njegov je stil savršena kombinacija ludila, ozbiljnosti, okrutnosti, humanosti i izravnosti. Ponekad je komičar, ponekad ućenjak, ali uvijek brutalno iskren. Ovdje govori o svojim novim projektima

bili jako nesretni i ljuti. Ali od knjige *Seljaćine nadalje* sve je bilo o prebacivanju krivnje i okrivljavanju pogrešne osobe. Ti kamiondřije pederi bili su savršeni za to. Usto, homoseksualnost je jako smiješna. Seksualnost je općenito smiješna, ali homoseksualnost je jako, jako smiješna. Bio je jedan porno redatelj, mislim da se zvao Gregory Dark, i počeo je raditi stvarno bizarne porno filmove. Pomislio bi: “Ideš, ovo je stvarno pomaknuto”. Da si Marsovac koji se spustio ovdje, rekao bi: “Koji se to kurac ovdje događa? Ovo je najpomaknutije što sam ikad vidio.” Tako da je samo po sebi dovoljno ćudno. A kada je rijeć o istom spolu, pretpostavljam da se logistika mijenja i sve postaje još smješnije. Osim toga, sav taj način na koji ljudi lude oko homoseksualnosti, zlostavljanje homoseksualaca.

Homofobićno izrugivanje homofobije

Ljudi su ili previše osjetljivi ili nisu dovoljno osjetljivi.

– Netko je rekao da *Kamiondřije pederi* uspijevaju istodobno biti i homofobićni i izrugivati homofobiju. To je savršena recenzija, jer ja volim ispasti rasist, izrugujući se istodobno rasizmu, svemu tome, jer nitko zapravo nije siguran kako stvari stoje. Mislim da su uvjerenja većine ljudi prilićno

plitka. Jedno ili dva traumatićna iskustva promijenila bi gotovo sve.

Sve je ionako potpuno relatićno i podložno promjeni.

– Da. Meni su sumnjivi jedino dobri ljudi. Čini mi se da nešto skrivaju. Postoji puno istinski dobrih ljudi, prema mojoj definiciji, ali oni koji govore da su dobri...

Oni nešto skrivaju.

– Toćno, postoji razlog zašto su razglasili da su dobri. Pokuřavaju nešto zatařkati.

Koja je bila najdojmljivija reakcija koju si do sada dobio od svojih obořavatelja?

– Za *Kamiondřije pederi*?

Mislim da je netko Blanchardu poslao poruku elektronićkom pořtom, u kojoj je stajalo kako mu je knjiga pomogla da shvati da je homoseksualni kamiondřija. Uistinu je pomogla!

To je nevjerojatno. Knjiga je doprla do ljudi i promijenila im řivot.

– Navela je nekoga da prihvati vlastitu homoseksualnost kao kamiondřija. Nadam se samo da se ćuva, puři kamiondřijske kare koje hoće i pořtuje rokove isporuke tereta. Sviđa mi se kamiondřijski izrićaj: *Ja sam maćo svinja*. Kamiondřijska glazba me i uvela u kulturu bijelog smeća

Nikada nisam vidio nijedan izvorni broj časopisa *ANSWER Me!* i samo sam naletio na tekstove Jima i Debbie Goad u zbirci *ANSWER me! First Three* u izdanju AK Pressa. Za neupućene, njihov alat je řestoko, jetko raskrinkavanje mitova koji okruřuju tabu-teme. Ne samo obićne, prosjećne tabue; suprućnici Goad znali su koja vrsta ljudi ćita njihove tirade i usredotoćili su se na teme koje proizvode automatske reakcije kod većine “liberalnih” i “prosvjetljenih” ćitatelja: rasizam, seksizam, silovanje, samoubojstvo itd. Ne samo da se ne boje napasti svoju publiku, nego i nepobitno uřivaju u tome. Tkogod da bili, meta ste neselektivnog no snažnog bijesa i neprijateljstva Goadovih – nitko ne moře pobjeći.

Najvařnije dijelove zbirke *First Three* predstavlja “Top 100” tekstova o ubojstvima i samoubojstvima, koji su napisani s ořtroumnom domiřljatošću i s pristupom koji nije slićan nićemu što smo prije vidjeli. Po svojoj razini zgusnute ljućnje koja oblikuje tako ironićan druřtveni komentar, tekst Jima Goada koji otprilike podsjeća na Swiftovu *Ćednu ponudu*, zloglasno djelo koje se namjerava baviti glađu i prenapućenošću u Irskoj predlažući okrutnu mjeru – jedenje male djece (ukljućeni su i recepti).

To je prvi projekt u obliku knjige Jima Goada, a ćast da je objavi pripada Simonu & Schusteru, *mainstream* izdavaćkoj kući. To je u osnovi polemika u obranu “kulturalnih klanova koji su nam poznati pod raznim imenima kao seljaćine (*rednecks, hillbillies*), bijelo smeće, krekeri i smeće iz prikolica”, da citiramo reklamni tekst na omotu knjige. Knjiga je oćito amerocentrićna, no mnoge ideje iz nje primjenjive su i na Europu, i zanimljivo je kako smo progutali masovne amerićeke kulturalne pretpostavke o klasi u Sjedinjenim Državama. Ne mislim da SAD ima Kena Loacha ili Mikea Leigha, ili da mnogo znaju o klasnom ponosu za druřtveno zapostavljane, u usporedbi s ćesto obrnutom predrasudom u britanskim medijima.

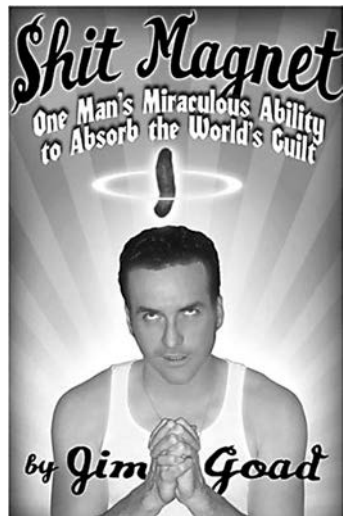
Goadova osnovna premisa je da spram siromašnih amerićkih bijelaca postoje predrasude, kako ekonomske tako i u smislu medijskog predstavljanja, te da ih se optuřuje za niz grijeha koje nikada nisu poćinili. Uvjerljivo tvrdi da su klasa i raspodjela bogatstva, više nego rasna pripadnost, kljućni ćimbenici podjele u amerićeom druřtvu, a da je institucionalni rasizam utemeljila vladajuća elita

za vrijeme ropstva kao taktiku podjele i vladanja. Goad pokazuje kako je broj europskih robova uvezenih u Sjedinjene Države mnogo veći od broja crnaćkih robova, što je za mene novost, i da su većina današnjih seljaćina potomci tih robova – da zapravo nisu “ugnjetaćaći”, tj. da nisu mogli iskusiti bilo kakve prilićno isticane povlastice bijelaca. Goad raskrinkava mitove o Građanskome ratu, posebno da je to bio rat za oslobođenje crnih robova, te nudi ořtru analizu medijskog predstavljanja siromašnih bijelaca i kao seljaćina i kao ćlanova građanske vojske, istrařujući vrlo pristrano izvjeřtavanje o građanskoj vojsci i legitimnosti njihova posla. Također se opřirno bavi obrnutim rasizmom i bjelaćkom krivnjom, te apsurdnošću situacije u kojoj je rasni ponos ohrabrivan u svim skupinama osim kod bijelaca, istiući da je njihov rasni ponos obićno vićen kao fašistićka sklonost. To zacićno moře biti fašistićka sklonost, što ne znaći da se ista sklonost ne moře prepoznati i u teřnji (crnaćkog stanovništva) prema stvaranju islamske nacije.

Prvih nekoliko poglavlja razmatra samo takva pitanja, što povremeno moře biti pomalo suhoparno – naposljetku, Goad nastoji pokazati da su mnoge povijesne pretpostavke izgrađene na lažnim premisama i podupire svoju argumentaciju navoćdima iz suvremenih liberalistićkih dokumenata. Premda, zbog protuteže, Goad nařiroko piše o sebi, “ponosnom pripadniku nacije bijelog smeća, svojoj zajednici i kulturi ‘smeća iz prikolice’”. Goadovi argumenti uvjerljiviji su i vjerodostojniji nego što ja to ovdje mogu prikazati, a kao dodatni bonus dobivate nekoliko obećavajućih recenzija samog autora, poput sljedeće:

“Ova je knjiga psihotićno, samosařaljavajuće, jednostrano, povijesno-revizionistićko naklapanje. Njezina je svrha – ućiniti da se ljudi opet dobro osjećaju u vezi s rasizmom.” Goadov bombastićni pristup ćitatelju mořda mu neće donijeti mnogo novih prijatelja, i lako je uoćiti kako ova knjiga moře biti pogrešno protumaćena. Samo bi netko bijesan poput njega mogao imati muda napisati je, premda je to trebalo ućiniti. Knjiga je razorila nekoliko mojih pretpostavki i natjerala me da jasnije razmislim o toj situaciji. Osveřavajuće je imati nekoga tko će poremetiti sve to osjetljivo hodanje na prstima i tko se ne boji uvrijediti bilo koga svojim divovskim “Jebi se”. Ljuti ste? I trebali biste biti. (James Marriott) ¶

žene, muškarci, seljačine

ili samo obnovila moje zanimanje za nju. Još negdje '93., '94. moj prijatelj Phil Irwin, koji je svirao bas na mojem albumu *Big Red Goad*, počeo mi je slati hrpu kamiondžijske glazbe koju nikad prije nisam čuo.

Do tada sam slušao hip-hop. Bilo je slično jer je bas grmio. Sve je bilo o veličini kurca – *moj kamion je 12 metara dug i može povući 20 tona*. Bili su gotovo kao reperi, ti kamiondžije su se hvalisali kao reperi. Grme, mačo su, samo što su bili bijelci. Bili su mačo bijelci. Kad se zadnji put u glazbi pojavilo nešto što nije bila pretjerana glazba mržnje? Mačo bijelci koji se nisu sramili toga što su mačo bijelci. Meni se to sviđalo. *Manifest seljačina* izvorno je trebao biti jednokratni zin pod imenom *Truckstud* (*Kamiondžijski pastub*). On bi bio posveta kulturi bijelog smeća. A glavni esej *I bijele crncuge imaju osjećaje*, dao sam svom crnom prijatelju Dariusu Jamesu koji je rekao: "Moraš ovo staviti u knjigu". I tako, da, jedan je crnac odgovoran za *Manifest seljačina*. On zvuči kao Richard Pryor koji imitira bijelce: "Prilično si neprijateljski raspoložen".

Ubiti se ako Mick Jagger ne nazove

Na kojim još projektima trenutčno radiš?

– Upravo sam dovršio *The "Sweet Gene" Calls*. To su oni lažni pozivi iz devedesetih s transseksualcem koji je prešao iz ženskog u muški spol i opsjednut je Mickom Jaggerom, te postaje uvjeren – nakon što je dobio krivi broj i mislio da je to disko-grafska kuća, tijekom pet lažnih poziva – postaje uvjeren da ga Mick Jagger želi upoznati i družiti se s njim. A kada se Mick nije dovoljno brzo javio, pokušao je samoubojstvo. I to preko telefona, tako što je progutao cijelu bočicu tableta pa ga se čuje kako nestaje, a onda se idući dan čuje poziv nekog socijalnog radnika u kojem govori da mu je ispumpan želudac i da ne želi da se Mick osjeća krivim.

Onda godinama dolaze pozivi o Micku Jaggeru kao Božjoj, a ne vražjoj desnoj ruci, i kako je Gospod pričao s tim Sweet Gene tipom na

U *Manifestu seljačina* radilo se o klasnom žrtvovanju i pomalo rasnom žrtvovanju – žrtvovanju siromašnih bijelaca – a *Magnet za sranja* je o muškarcima koji su žrtvena janjad za sve, te različitostima u načinu na koji ljudi gledaju kada su muškarci i žene nasilni. *Magnet za sranja* bio je o ideji ženske nedužnosti, nečemu na što u stvarnosti nikad nisam naišao, nikad nisam naišao na nedužnu ženu

operacijskom stolu i rekao kako će uvijek postojati sutra, a on želi znati hoće li sutra biti s Mickom. To me najviše podsjeća na *Kralja komedije*, Scorsesov film o Rupertu Pupkinu, opsjednuto-m Jerryjem Lewisom. Ovaj je čovjek opsjednut Mickom Jaggerom do patološke mjere. Meni je prva polovica smiješna. To je također nenamjeran komentar o svijetu obožavatelja. Mislim da je obožavatelj razvojna faza koju, dao Bog, pređeš dok dođeš u dvadesete ili tako nekako, kada počneš birati svoje brige. Ti ljudi poput Sweet Genea, transseksualca iz ženskog u muški spol koji, kako se čini, ima oko četrdeset ili pedeset godina,

ubit će se ako Mick Jagger ne nazove. Mislim to je stvarno, ono...

Koja te kritika na ANSWER! Me! najviše izjebala?

– U to je vrijeme ono što bi me uvijek moglo nagnati da pronađem i ubijem te ljude bila tvrdnja da nismo iskreni što se tiče smrti i nasilja, da nije moguće da smo toliko bijesni. Nasilje je gotovo postalo naša religija zato što je do tada brak već stvarno bio nesretan, a mi smo kipejeli od mržnje i bili smo doslovce spremni napasti i ubiti. Tako da je svakome tko bi nas optužio da zapravo ne prolazimo tu agoniju bila namijenjena posebna osveta. Stalno se čulo: "Ma oni su zapravo pozeri, nisu toliko nasilni". I onda, naravno, kad sam pretukao svoju ljubljenu i otišao u zatvor: "O Bože, pa on je nasilan! Koja šupčina". Mislim, koji kurac, ja sam cijelo vrijeme govorio da sam nasilan. Mislio sam svaku riječ. Što se uzrujavate? Nije da sam propovjednik ili kongresnik. Ja sam tip koji je tvrdio da je nasilan, koji je učinio nešto nasilno i otišao u zatvor, a vi ste se uzrujali? Više bi se trebali uzrujati ako netko nije nasilan, a tvrdi da jest.

Svijet zinova je općenito, jedna šmokljanska, netaletrirana hrpa individua. A mi smo stršili ko govno u punču. Nas su općenito obožavali ljudi koji nisu bili zineri, ali zineri su nas mrzili. Tražili su bilo kakvu priliku. Kada je Debbie počela mljeti oko i pronašla Isusa, pričala svima koji bi htjeli slušati o tome koliko sam užasan bio i pri tom preuveličavala, za mene je to bilo deprimirajuće jer nije ugađala nikome tko nas je volio – samo je pružala veliko zadovoljstvo onima koji

nas od početka nisu voljeli. I nikad je nisu kritizirali što je prolupala. Ja sam bar ostao vjeren onome o čemu sam uvijek govorio. Zar ja ne mogu da to dobiti ekstra bodove? Neko priznanje? A ona je pronašla Isusa, za Boga miloga.

Kamiondžijska glazba

Tvoj CD, Big Red Goad: Truck-Drivin' Psycho, nedavno je ponovo objavljen. Na njemu ti pjevaš stare kamiondžijske pjesme. Je li bilo pjesama koje ti je bilo posebno uzbudljivo obrađivati?

– O, sve njih. U to vrijeme, kao što sam rekao, kamiondžijska je glazba bila sve što sam slušao cijele dvije godine prije nego što sam ušao u country glazbu u širem smislu. Nisu ni blizu bilo kojem izvorniku. Bio sam uzbuđen poput nekog balavog obožavatelja samo zato što ih obrađujem i što ću možda uputiti nekoliko ljudi da postoji cijeli jedan svijet s tim stvarima. Mislim, nekad su u glazbenim prodavaonicama imali cijeli dio s kamiondžijskom glazbom. Kojem je drugom jebenom zanimanju ikad bilo posvećeno toliko glazbe. Mislim na one najveće poput Reda Sovinea, Reda Simpsona, Davea Dudleyja, i takve bijele tipove s mudima do koljena. Takav trebaš biti, za tim se trebaš povoditi. Tko su, k vragu, ti emotivni indie dječarci pognutih ramena, cmizdravih glasova i puni samosažaljenja? Ja se s tim ne mogu poistovjetiti. Kurt Cobain koji nosi haljinice i govori "siluj me", je li to jedina politički korektna alternativa za bijele muškarce, biti mazohistički slabici koji sam sebe mrzi? Hej, super ako ti tako funkcioniraš, ali ja ne. Samo slušanje kamiondžijske glazbe u meni je probudilo nešto kršno, bijelo i mačo.

Samo da bi dokazali da nisi totalni raspirivač mržnje, pričaj mi o svojem partneru u zločinu, mopsu Cookieju.

– Mala Vojvotkinja od Cookwicha. Pričaj mi o pederskim prizorima od mene kako pričam sa svojim psom. Da se ispo-vračaš. Tepanje i pjesmice koje izmislim. I način na koji sam odgajao njenih devet štenaca, smislio pjesmice za svakog od njih i imena za njih i pratio im težinu da se uvjerim da su u redu. Molim te, nemoj nikome reći da imam suosjećanja – sjebat ćeš mi stvari. Cookie je moj životni drug. Jasno mi je da se raznježim na sam spomen njezina imena. Zapravo, koristim se njome samo kao nekom vrstom paravana da bih djelovao nježnije i dobio više ugovora za knjige. Ne, samo se zezam. ☞

S engleskoga prevela

Ksenija Švarc.

Razgovor je objavljen na

<http://suicidegirls.com/words/Jim+Goad/>

Jim+Goad/

Jim and Debbie Goad publish their own magazine called *Answer Me!*. They've done three issues and as I write this they're wrapping up number four. *Answer Me!* is the first magazine I've come across that doesn't seem to give a fuck about answering to anyone. *Answer Me!* is everyday life served up buck naked and bathed in life's sick beauties and appetizing deformities. Raw entertainment and fascinating facts joined at the hip. The relentless and accurate research that goes into the magazine boils it high above the endless pack of "zines". It's hard to really say if *Answer Me!* is an actual influence in me, but more like an inspiration. I would definitely say that the time has come to peel off the transparent and smiling mask of ignorance and go face to face with reality. Both Jim and Debbie seem to be more than willing to at least make "the peeling of the mask" an entertaining process (job).

Alamo Joe rang up Jim and arranged the interview. We went to the Goad's apartment off of Hollywood Blvd. on a Sunday afternoon and ended up hanging out for a few hours. At one point during the interview I managed to sneak away and search the entire apartment from floor to ceiling. To my disappointment I found no traces of mutilated murder victims cooling in the fridge, no 20 foot wooden crosses wrapped with gas-soaked burlap, no bald and naked 8 year old boys staring out of iron cages, and no rustic alters burnt into the worn 70's shag carpet. I had to be sure though, just to be safe. Kick up your feet and enjoy. "The Goads and *Answer Me!*".....the lost chapter from *Feral House's* significant *Apocalypse Culture?* I think so.

*This interview was conducted by Scott Stool, Alamo Joe, and Puck. Photo's by Andre The Giant.

Temu priredio Zoran Roško

Mirko Bilandžić

Sjeverna Irska: perspektive u kontekstu

Iako je povod razgovoru s Mirkom Bilandžićem nedavno objavljena knjiga (*Sjeverna Irska između rata i mira*, Golden Marketing-Tehnička knjiga, Zagreb, 2005.), čija tema je Sjeverna Irska, teško je bilo voditi razgovor ne vraćajući se na pitanja koja pripadaju podtekstu Sjeverne Irske. U ovom trenutku to je svakako Republika Irska s kojom Sjeverna Irka dijeli isti otok. Odnedavno prozvana keltskim tigrom, Republika Irka bila je najsiromašnija, prezadužena i problematična zemlja Europske unije. Nakon nekoliko godina trajanja u kojima činjenica članstva u Europskoj uniji nije ništa mijenjala u unutrašnjim problemima zemlje, počinje preustroj unutarnjih snaga i razvoj o kojem drugi u Europi mogu samo sanjati.

Hrvati, s neskrivenim simpatijama za Irce i uvriježenim uvjerenjem (koje uglavnom ne znaju potkrijepiti činjenicama) o sličnosti dvaju naroda, hrvatskog i irskog, danas pred sobom imaju knjigu u kojoj mogu tražiti eventualne povijesne sličnosti u odnosu na stanje cjelokupnog irskog otoka, ali i razloge, instrumente i modalitete progresivnog razvoja moderne Republike Irske.

Mirko Bilandžić, autor knjige *Sjeverna Irka između rata i mira*, ujedno je studijom o povijesti sukoba na irskom otoku do potpisivanja mirovnog sporazuma o prestanku sukoba u Sjevernoj Irskoj, obranio i doktorat. Rođen u Splitu 1968., kako sam ističe, u siromašnoj radničkoj obitelji, diplomirao na Fakultetu političkih znanosti, gdje je danas pred izborom za znanstvenog suradnika na katedri za nacionalnu i međunarodnu sigurnost. Predavač je i na sveučilišnom studiju kriminalistike te Visokoj poslovnoj školi *Libertas*. Autor je knjiga: *Osnove nacionalne sigurnosti* (koautor Siniša Tatalović), *Politički i obavještajno-sigurnosni sustav Ujedinjenog Kraljevstva, Diplomacija i obavještajna aktivnost* te brojnih studija i tekstova. Doktorirao je (2004.) temom *Obavještajna i vojna djelovanja Ujedinjenog Kraljevstva u sjevernoirskom sukobu*.

Terorizam – spoj politike i nasilja

Bilandžić pojašnjava razloge nastanka svoje knjige: Postoji mnogo radova koji se bave određenim segmentima vezano uz irski fenomen, ili cjelinama kao što su Irka, Sjeverna Irka itd., no radova koji cjelovito obrađuju irski odnosno sjevernoirski sukob koji je jedan od najkrvavijih, najdugotrajnijih i naj-složenijih sukoba u Europi gotovo da i nema. Radova koji govore o svojevrsnom međuprostoru, o čimbenicima koji proizvode određenu

scenu i ponašanje također je vrlo malo.

Znači li to da vas zanimaju sukobi odnosno terorizam ne samo kao postojeće stanje nego i kao proizvedeno, povijesno generirano stanje i odnosi?

– Bit terorizma je spoj politike i nasilja. Ako nema političku dimenziju, bez obzira na manifestacije, nema obilježja terorizma. Nasilje nije svrha samo sebi. Sama riječ teror znači zastrašivanje. Dakle, riječ je o uporabi nasilja kao utjecaju na nečije odluke. Mene su zanimale političke odluke u konkretnim slučajevima. U slučaju Sjeverne Irske, osim terorizma koji su provodile republikanske i unionističke oružane organizacije, javlja se i posebni oblik državnog terorizma koji je na tom prostoru provodilo Ujedinjeno Kraljevstvo, država s najduljom demokratskom tradicijom u Europi.

Štvaća li se kod nas bit terorizma i međunarodne javnosti?

– Naša javnost itekako je svjesna vanjskih manifestacija terorizma. Kod nas javnost eksploatira uglavnom posljedice, a to su teroristički akti i njihove neposredne posljedice kao što su smrt, krvoproliće, bombe... Sama bit fenomenologije terorizma kod nas je u samim počecima i tek nekolicina ljudi ozbiljnije se bavi tom temom na znanstvenoj razini. Kao država nemamo ni na jednoj visokoškolskoj ustanovi kolegij koji bi se bavio terorizmom. Moderne države imaju ne samo kolegije nego i znanstvene institute koji se bave proučavanjem isključivo terorizma. Poneki predavači kod nas bave se terorizmom u okviru nekih širih kolegija, ali to bi se moglo uskoro izmijeniti i postaviti na način kako to imaju suvremene države. To bi zasigurno pomoglo i shvaćanju biti terorizma u javnosti.

Terorizam uvijek ima dvije dimenzije: uzroke koji dovode do terorizma, zatim terorističko djelovanje i protuterorističku politiku odnosno protuterorističko djelovanje. Paradoks čije je pojave u tome da terorizam onemogućava rješavanje političkih problema, a te probleme odnosno uzroke terorizma trebaju otkloniti one politike zbog kojih se terorizam javlja kao reakcija. Zbog toga se u gotovo svim terorizmima javljaju spirale nasilja, ali i sintagme koje govore o teroriziranju terorizma.

Visoki naboj za ostvarenjem vlastite države

Je li vas u Irsku "otvela" na predstavljanju knjige često, sa strane promotora, maglovito isticana sličnost Hrvatske i Irske ili posebnost sjevernoirskog terorizma?

– Odvelo me proučavanje britanske države. Zahvaljujući istraživanjima zaključio sam da postoje

Grozdana Cvitan

Politolog i autor knjige *Sjeverna Irka između rata i mira* govori o terorizmu, sjevernoirskom sukobu, sličnostima irske i hrvatske povijesti, engleskoj kolonizaciji Irske i neizvjesnoj budućnosti toga prostora

Slika koju mediji stvaraju o sjevernoirskom sukobu kao jednostavnom sukobu katolika i protestanata površna je i u velikoj mjeri netočna. To nije vjerski sukob jer se ne vodi iz vjerskih razloga, nego je to eminentno politički sukob s religijskom dimenzijom

sličnosti između irskog i hrvatskog naroda u povijesnim okolnostima (dugotrajan proces stvaranja nacionalne države, brojnost, iseljeničstvo, katoličanstvo itd.) i nacionalno visokoponosnom naboju za ostvarenje cilja nacionalne države. To me je definitivno usmjerilo k ideji gotovo desetletnjog istraživanja i proučavanja irskog fenomena.

Postoje li narodi koji nisu visoko ponosni?

– Ne. Ali visok specifični nacionalni naboj usmjeren na stvaranje nacionalne države uz susjede koji se doživljavaju na sličan način, čije su hegemonne karakteristike vrlo izražene te odlučnost da se usprkos sili stvori nacionalna država bitne su specifične sličnosti hrvatskog i irskog naroda.

Moje istraživanje donekle se podudaralo i s vremenom kad se u Hrvatskoj Irka počela spominjati kao smaragdni tigar, kad se počelo govoriti o irskom modelu. Hrvatima bi znanje o irskom modelu i kasnije njegova primjena itekako dobro došlo.

Koliko je točna slika koju su mediji stvorili o sukobu u Sjevernoj Irskoj?

– Slika koju mediji stvaraju o sjevernoirskom sukobu kao jednostavnom sukobu katolika i protestanata površna je i u velikoj mjeri netočna. To nije vjerski sukob jer se ne vodi iz vjerskih razloga nego je to eminentno politički sukob s religijskom dimenzijom, sukob u kojem dvije političke grupacije imaju različite političke težnje i istovremeno i različita religijska vjerovanja. Središnji politički razlog sukoba jest želja Iraca katolika u Sjevernoj Irskoj da se ponovo stvori jedinstvena irska država koja je s manjim ili većim stupnjem neovisnosti postojala do 1800., dok protestanti (različitim nacionalnostima), koji su cijelo prošlo stoljeće vladali Sjevernom Irskom (osnovana 1921.), žele ostati u sastavu Ujedinjenog Kraljevstva. Međutim, niti svi katolici danas (u Sjevernoj Irskoj i Republici Irskoj) žele jedinstvenu Irsku na cijelom otoku niti su svi sjevernoirski protestanti jedinstveni u svojim političkim težnjama (oni su i religijski različiti i podijeljeni) osim što 95% protestanata zna da ne želi jedinstvenu Irsku.

Važnost Sinn Feina

Koliko se situacija promijenila potpisivanjem mirovnog sporazuma u ujedinjenoj Europi u kojoj su i Republika Irka i Velika Britanija (pa time i Sjeverna Irka) a granice se doklajuju?

– Europa je zajedništvo različitosti. Svaka država koja je ušla u Europsku uniju zadržala je vlastiti nacionalni identitet i vlastitu državnost. Svaka je pristala na prijenos dijela suvereniteta dogovorno.

MIRKO BILANDŽIĆ
SJEVERNA IRKA
IZMEĐU
RATA I MIRA

Europski kontekst utjecao je na ono što se danas događa sa Sjevernom Irskom, ali to nije pridonijelo konačnom rješenju sukoba nego ostvarenju prvenstvenog cilja svih: mir i prestanak ubijanja. Time rješenje sukoba odnosno politički ciljevi za svih nisu postignuti. Isti dio teritorija katolici i dalje zamišljaju dijelom Republike Irske, dok protestanti žele da ostane ono što je od 1921. dijelom Ujedinjenog Kraljevstva.

Europski kontekst je postao i novi forum za bolje upoznavanje, razmjenu mišljenja, pregovore i napokon dogovor jednih od središnjih subjekata sjevernoirskog sukoba – Republike Irske i Ujedinjenog Kraljevstva – otkako su od 1973. ušli u Europsku zajednicu odnosno današnju Europsku uniju. Također, europski kontekst je pridonio i tome da je međunarodna javnost postala sve svjesnija bezobzirnih ubijanja koja se posljednjih 35 godina događaju u Sjevernoj Irskoj, dakle u Europi, što je Europu, ali i druge međunarodne institucije i subjekte potaknulo da se uključe u rješavanje sjevernoirskog sukoba. U tom širem kontekstu bitno je spomenuti i utjecaj američke administracije na (sjeverno)irske događaje. Izravnim američkim posredovanjem i snažnim pritiscima na sve aktere sukoba postignuto je primirje te potpisan Sporazum na Veliki petak 1998. Osim boljeg razumijevanja Londona i Dublina, unutar europskog konteksta sjevernoirski sukob je dobio i novu dimenziju. Naime, sve teze o sjevernoirskom sukobu kao isključivo unutarnjem sukobu su razbijene, sukob je u tim okvirima dobio ne samo faktičku nego i pravnu formu međunarodnog sukoba potpisivanjem anglo-irskog sporazuma 1985. koji ima karakter međunarodnog ugovora, a supotpisnici su i službeni Dublin i London.

Jedan od sveprisutnih čimbenika je Sinn Fein: sudjeluje u političkom nadmetanju za parlamente u Dublinu, Belfastu i Londonu. Koje je značenje Sinn Feina danas?

– To je posebna institucija u okviru irskog fenomena koja djeluje na sveirskoj osnovi. Sve današnje irske stranke osim Laburističke nastale su iz Sinn Feina (u prijevodu s irskog/keltskog: *Mi sami*) odnosno njegovih frakcija. Nove stranke nastale iz frakcija Sinn Feina nastajale su zbog niza raskola od kojih neki prethode osnivanju Sjeverne Irske. Sinn Fein je definirao republikansku platformu za neovisnu Irsku što je njegov cilj do danas. Danas je to stranka koja djeluje na tri izborne osnove. Trenutno najbitnija je

Galerija SC ili kako obnoviti slavnu prošlost

Jasna Jakšić

Povratak u budućnost – 40 godina Galerije SC, u povodu obilježavanja 40. godišnjice Galerije Studentskog centra objavljena je monografija Galerije, te su organizirane tri sukcesivne izložbe: Herojsko doba: 60te i 70te, Parada hitova: 80te, 90te, 00te, Akcija – atrakcija; Galerija SC, Galerija PU i MMC Zagreb, prosinac 2005. – siječanj 2006.

Posljednjih dana prosinca 2005. zagrebačkoj je publici predstavljena dugoočekivana monografija Galerije Studentskog centra, iz pera autora Darka Glavana i Leile Topić. Projekt započet na četrdesetu obljetnicu Galerije 2002. ugledao je svjetlo dana tri godine kasnije, s još svježim uspomena na kontroverze oko nikad objavljene monografije Studentskog centra, i uz prigodni skandal na otvorenju prateće izložbe, uklanjanje rada Igora Grubića koji je dio uprave Studentskog centra prepoznao kao uvredljiv.

Popunjavanje praznine

Galerija Studentskog centra jedno je od kulturnih mjesta zagrebačkog likovnog, ali i šireg kulturnog života, koje je opstao i u prilično nesigurnim tranzicijskim vremenima. No iz perspektive publike koja bi joj bila barem vršnjakinja, ako ne i vremenija od nje same, oči su još nostalgичno uperene u bolju prošlost. Otvorenu 1962. u sklopu kulturnog sektora zagrebačkog Studentskog centra, Galeriju je tijekom dvije godine vodio Dubravko Horvatić čije se visoke estetske ambicije naglašavaju izlaganjem Miljenka Staničića i Miroslava Šuteja u prvoj godini galerije. Horvatić je nedugo potom odustao od vodstva, navodno zbog neprimjerenih radnih uvjeta, ali i zbog sklonosti ka klasičnijim formama likovnog izričaja. Naslijedio ga je Vjeran Zuppa, koji je svoju djelatnost lakonski opisao kao "popunjavanje praznine", no koji je program galerije znatno osuvremenio i sam ističući kako su upravo oni izlagali Nives Kavurić i Ljerku Šibenik u vrijeme kada ih Akademija nije baš svrstavala među svoje najbolje studente. No, najčešće ističani Zuppin doprinos Galeriji SC je njegov anonimni, nepotpisani tekst za *Izložbu žena i muškaraca 1969.*, početkom tzv. zlatnog doba Galerije, koje je odredilo vodstvo Želimira Košćevića. Upravo će od 1966., kada mu Zuppa predaje Galeriju i odlazi nekoliko desetaka metara dalje, u teatar ITD, do 1980. Košćević svojim inovativnim i za te prilike nekonvencionalnim pristupom, no istodobno pridajući veliku

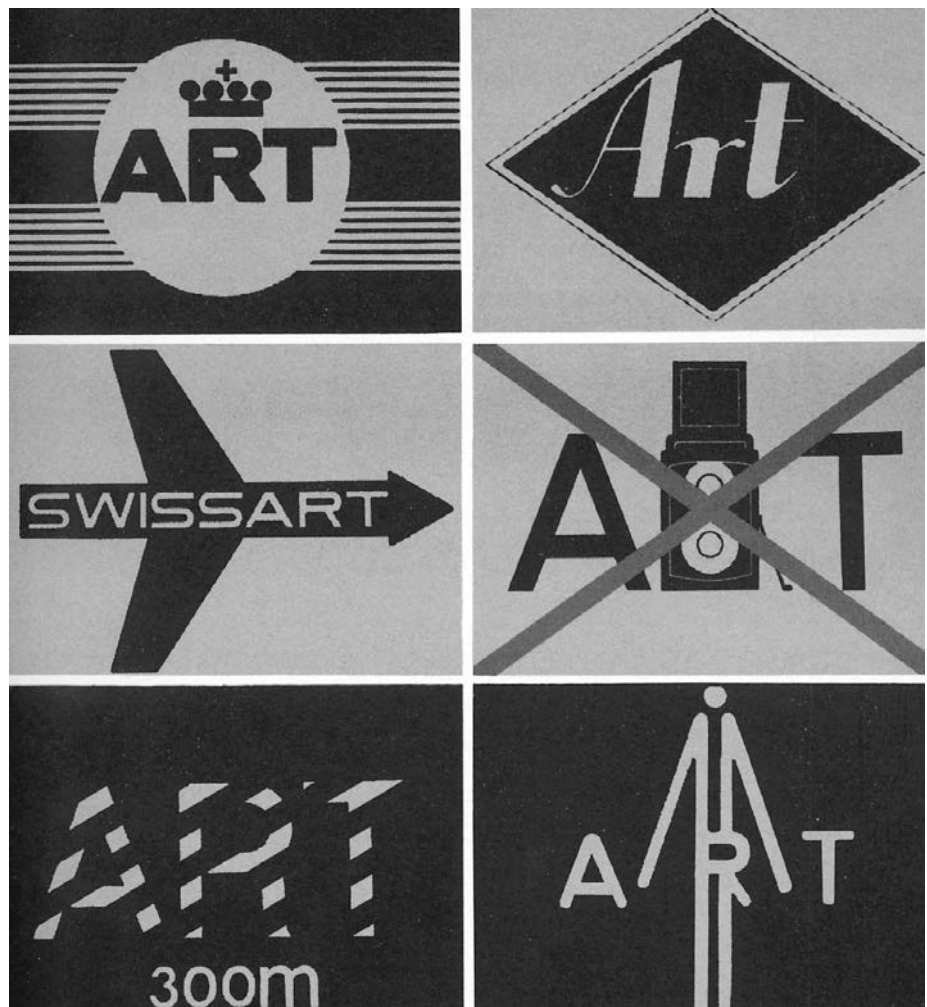
pozornost muzeološkim standardima, održavati iznimno živ i kvalitetan program. Antologijske se izložbe, poput jednodnevne *Hit parade*, ambijentna Mladena Galića, Ante Kuduza, Ljerke Šibenik i Miroslava Šuteja, slovenske konceptualne grupe OHO, spomenute *Izložbe žena i muškaraca*, didaktičkog izlaganja praznog izložbenog prostora, suradnje s Galerijom suvremene umjetnosti te međunarodne izložbe *Još jedna prilika da budete umjetnik*, vežu uz razdoblje šezdesetih i sedamdesetih godina. Tada izlaze i *Novine Galerije SC*, koje su uz teorijske i kritičke tekstove donosile i dokumentaciju umjetničkih akcija, ili im jednostavno davale prostora u formi tiskovine. Glavan apostrofirao umjetničku grupu *Penzioner Tihomir Simčić*, čije su akcije bile dokumentirane upravo u spomenutim novinama, ali i u kojima su članovi grupe, Goran Trbuljak i Slobodan Dimitrijević, samostalno intervenirali, od manipulacije s *celebrity* sustavom na umjetničkoj sceni do lucidnih akcija anonimnog umjetnika. Galerijski program, kao "prostor slobode", publici je nudio sadržaje od Sajma naučne fantastike do političkog plakata agitpropovskog razdoblja 1945. – 1955.

Programska otvorenost

Tijekom 1980., nakon Košćevićeva prelaska u Galeriju suvremene umjetnosti, današnji MSU, Galeriju SC vodi Mladen Lučić. Duh Novog vala, čija se obljetnica nedavno protezala kulturnim i medijskim prostorom, u Galeriji je bio prisutan kroz izložbu Mirka Ilića, ali i kroz prvi punk-koncert u Zagrebu uopće, probe rock sastava u pauzi rada Galerije, osobna poznanstva s uredništvom časopisa *Polet...* ta svi su, kako Lučić kaže u intervjuu, bili "jedna škvadra, jedna dobra ekipa". Lučić je u tom kratkotrajnom i burnom razdoblju sudjelovao i u povezivanju MM centra, kina, muzičkog salona i Galerije, da bi voditeljstvo doskora prepustio Vladimiru Gudcu. I sam Gudac je prilično nagninjao rock-sceni a, kako se da iščitati iz njegova prilično iscrpnog intervju-a danog Leili Topić, to je vrijeme bilo obilježeno srazom osobnih napora i entuzijazma voditelja te materijalnih uvjeta, ali i nikakva interesa za medijsku promociju i bilo kakvu populističku aktivnost. Ponekad se to manifestiralo gotovo groteskno, kao u slučaju otkazivanja izložaba nekih umjetničkih zvijezda, do potpune nezainteresiranosti publike (a po nedostatku pisanih tragova i kritike) za umjetnike poput Katarine

Ivana Popović Standard konfekcija, 2007.

Boris Bučan, Bučan Art, 1973.

Sievering ili Luigia Ontania. Ipak, to razdoblje, koje je završilo dramatičnim razmimoilaženjem voditelja s upravom Centra u osvit burne 1990., obilježilo je i izlaganje i formiranje niza umjetnika koji će se kasnije etablirati na tadašnjoj jugoslavenskoj i međunarodnoj sceni, poput Edite Schubert, Željka Kipkea, Jelene Perić, Siniše Majkusa te Mrđana Bajića i Marjetice Potrč. Postojeća programska (ponekad i beskompromisna) otvorenost za forme alternativnog kazališta i performansa posebno će doći do izražaja za vodstva Damira Bartola Indoša, te Helene Klakočar, no ovaj put usmjerenu prema alternativnom rocku – kao najsretniji događaj spominje se spoj koncerta Discipline Kičme i izložbe crteža Dušana Kojića, vode grupe, koji je privukao 400 posjetitelja... Godine 1991., tada još u predratnom Zagrebu, vodstva Galerije se prihvaća Antun Maračić, čiji intervju dojmljivo opisuje to dramatično razdoblje – tu je nekolicina izložaba koje su izravno odgovarale na ratnu prijetnju, i istovremeno veliki Maračićev napor na realizaciji relevantne međunarodne izložbe, prekinut tranzicijskim udarom na Studentski centar, čije se klupko još raspetljava... Vodstvo koje ga nasljeđuje u prostor u kojemu je, u sretnim inačicama, eksperiment postao tradicijom, na velika vrata uvodi tradiciju i pasionsku baštinu. No, kako ističe koautorica monografije, Leila Topić, krajem devedesetih vodstvo galerije preuzimaju Ksenija Baronica i Božica Matasić koje su "pokazale volju i snagu za formiranjem nove generacije umjetnika koje će u godinama koje dolaze nametnuti nove smjernice hrvatskoj vizualnoj sceni".

Ambiciozno zamišljen program kulture

Postav izložbe *Povratak u budućnost* najviše se bavio upravo tim razdobljem: slijedi izložba *Parada hitova* – mlađe generacije autora, mahom slikara, koji su u Galeriji izlagali od osamdesetih naovamo. Zidovi dekorativno prekriveni ranijim radovima autora poput Tomislava Buntaka, Petre Grozaj, Varoslava Kuliša, Koraljke Kovač, Damira Stojnića, Gordana Karabogdana, Matka Vekića i drugih, uz skulpturalni rad *Poljubac* iz Korkutova *Ego tripa*, zbog oku ponekad teško dohvatljivih legendi zanimljiv su test za prepoznavanje rukopisa suvremenih hrvatskih slikara. Prezasićenom postavu, koji kao da ironizira i novo izdanje stalnog postava Moderne galerije, prethodilo je asketsko, suzdržano *Herojsko doba*. Tamo je pak štura dokumentacija upotpunjena plakatima donijela segmente iz slavne galerijske prošlosti, konceptualističkih akcija i proglašenja... A sve uz tupu, zvona Damira Očka u središtu galerije, *Ein Heldenleben* ili *Života junaka*, o herojima u mirmodopskoj trećoj dobi.

Vjerojatno je najdvojbentiji bio postav recentnih instalacija i videa u predvorju kina: što zbog velikog prostora koji i nije previše laskao izloženim djelima, što zbog u podtekstu vidljivog nedostatka opreme i sredstava... Osim toga, kao da je *horror vacui*, neodvojiv od predvorja, imao upliva na neke ne baš najsretnije kompromise u postavu.

Najvažniji je dio projekta iscrpna i dosljedno dizajnirana monografija koja donosi pregršt reprodukcija i razgovore s nekima od protagonista događaja vezanih uz povijest Galerije, te razgovori s videoumjetnicima u prostoru Multimedijalnog centra. No, zamah cijelog projekta, kao i neke promjene unutar Studentskog centra, unose dah optimizma – i nadajmo se da će ambiciozno zamišljen program kulture napredovati, uz veću financijsku podršku odgovornih struktura. ▣

Emitirano u emisiji *Triptih III. programa Hrvatskog radija*

politika tabloidizacije

Glamur i moralizam ili putevi novca

Srećko Pulig

Suvremeni, privatni, javni mediji ne samo da nisu "neutralni, uravnoteženi, objektivni". Oni su ekstremno kapitalski zainteresirani, a time i pristrani, subjektivni i ekscesivno-neuravnoteženi... Njihovo se navijaštvo ne ogleda toliko u pojedinačnim i posebnim slučajevima, koliko u globalu, u navijanju za kapitalizam općenito

Ne može se reći kako mediji u nas nisu predmet intelektualne znatiželje i kako se o njima ne piše. Samo u posljednje vrijeme dva su časopisa za kulturu u Hrvatskoj posvetila svoje teme medijskoj problematiki (*Kolo MH*, br. 2, ljeto 2005., temat *Kultura i mediji*; *Europski glasnik* br. 10, 2005., temat *Totalitarizam medija?*). Pa ipak ostaje osjećaj da se kritikom stanja u medijima u nas ne bavimo dovoljno konkretno i sustavno (za drukčiju situaciju u susjednoj Sloveniji vidi npr. internetski portal MediaWatch).

Iako nam iz nevladinih organizacija, naročito onih za zaštitu ljudskih prava, stižu signali kako se u medijima smanjila količina tzv. govora mržnje, nad njihovim stanjem danas zdvajaju svi: u svojoj stvari šutljivi novinari, intelektualni medijski *fast thinkers*, frustrirani stručni ljudi "predmedijske" ere, tzv. obični potrošači medijske robe, nostalgičari za svakom boljom, pa i medijskom prošlošću. Ne na kraju, nad medijima zdvajaju, možda i najgorčenije, i mnogi "otpaci" iz medijskog svijeta, koje on i njegov sustav zvijezda i raznih "uspjeha", kao svoje naličje života nakon pet minuta slave, proizvodi. Svatko je nezadovoljan i osjeća se *žrtvom nelagode u medijskoj kulturi* iz svojih posebnih, razumljivih razloga. No jedno svojstvo je izgleda svim nezadovoljnicima zajedničko: *moralizam nadomješta misaonu analizu*. A zgražanje je najgora moguća taktika u susretu sa svakim medijem.

Ono što smo ovdje stenografski nazvali *politikom tabloidizacije* već dulje visi u zraku i kao mora pritiska medijske poslanike. Bez veće dosljednosti ovdje priručno zamjenski rabimo nekoliko inače neidentičnih izraza: tabloid, žuti tisak, mainstream mediji. Za definicije, kratak opis i stanje tih pojmova, vidi npr. *Wikipedia, the free encyclopedia*. Ideja je da izrazom *politika tabloidizacije* sažmemo *tendenciju* prisutnu u svim masovnim medijima, "ozbiljnim" i "neozbiljnim". Da mediji osciliraju između *hajke na medije i medijske hajke*, to je dobro poznato. Da su tisak, ali i radio i televizija u Hrvatskoj generalno "žuti", da se, kako to vole reći baš oni koji misle da su na glavnoj pozornici, *estradi-zira*, što bi valjda trebalo predstavljati niži oblik scene (da su novinari, umjetnici i mislioci *na sceni* – pa to je figura cijeloga građanskog doba, modernog i postmodernog), i da je posljedica svega toga promoviranje tzv. lažnih vrijednosti i tzv. *glamurizacija* cjelokupnog društvenog života u zemlji – sve to vide i govore već i djeca u vrtiću.

Što se prodaje?

Zato pokušajmo krenuti drugim putem. Očito je npr. da prodavači i prodavačice na novinskom kiosku odavno ne prodaju samo novine (dnevne, tjedne i mjesečne), kao što ni poštarne ne nose pisma, nego račune i reklamnu galanteriju. Na kiosku se dakle trenutno (prvenstveno) prodaju nagradne igre, svakovrsna multimedija i pornografija, s i bez navodnika, najviše u mutiranom, hibridnom i bastardnom obliku tabloidnih novinskih izdanja, razvrstanih po količini seksa i nasilja, serviranoga kao trač o poznatima i nepoznatima, poput količine masnoće u mliječnim proizvodima, od *light do strong*. I koje kao da u njihovom pobjedonosnom hodu izmišljanja sve novijih trikova voajerske "pornografizacije" ili tabloidizacije, ništa ne može zaustaviti.

Pišu: B. Mikulić, N. Govedić, A. Dragojević, G. Nuhanović, K. Luketić, R. Močnik, S. Pulig

Čujte, Hloverka!

No, moralisti, ne bojte se, stvari stoje mnogo gore: pametniji medijski trgovci i njihovi financijski stručnjaci, te urednici trendsetteri naše "medijske revolucije" na kapitalističkom rubnom, licencnom kumsko-korporativnom terenu (tako sebe predstavlja novopokrenuti *think-tank* naših uglednih novinara i urednika, nevlasnika "svojih" medija, *Članak 10*, okupljen oko Denisa Kuljiša), dobro znaju svoje granice, granice moći "četvrte vlasti" i "sedme sile". Oni znaju da je "proizvod (pa i novinarski proizvod) najniža inkarnacija nekog branda". A to znači barem dvije stvari.

Prvo, što već i sami medijski radnici priznaju, da su novine (a pogotovo elektronički mediji) ne samo prostor za oglašivače, kojemu su kao još, nažalost, neizbježan "nusproizvod" pridodani tekstovi o seksu i nasilju, te sretnom životu onih koji su tim devijacijama izbjegli (za jednu prekrasno staromodnu analizu tabloida kao surogat-utočišta malih ljudi vidi Günter Wallraff *Operacija 'Bild'*, Rijeka 1978.), nego da su masovni mediji *prvenstveno* prostor za prodaju "svojih" konzumenata i drugim ("izvanmedijskim") trgovcima.

Time dolazimo do točke dva, koju će potpisati mnogo manje medijskih pregalaca, iako logično slijedi iz rečenog pod jedan: suvremeni, kapitalistički, privatni, tzv. javni itd. mediji ne samo da, u epohalnom smislu, nisu "neutralni, uravnoteženi, objektivni" (upišite svoju omiljenu riječ iz vokabulara profesionalno-medijske ideologije). Oni su ekstremno kapitalski zainteresirani, a time i pristrani, subjektivni i ekscesivno-neuravnoteženi, jer je i globalni kapitalizam danas takav. No, njihovo navijaštvo ne ogleda se toliko u pojedinačnim i posebnim slučajevima, koliko u globalu, u navijanju za kapitalizam općenito, koji se (kada ideološka hegemonija uspijeva u mjeri kao u tranzicijskim zemljama) mora ukazivati "prirodnim", dok je njegova kritika, a naročito lijeva, za te mainstream medije "totalitarno izopačena" i "nasilna" u startu.

Političko-medijska umreženost

A gdje je u svemu tome politika, posebice s obzirom na medije, koja ih stalno pokušava držati u šaci a oni se herojski brane? Nije li hrvatskim novinarima danas (još ili ponovo) za sve, pa i njihovu neslobodu u slobodnim medijima, kriv HDZ ili SDP, već prema pojedinačnom političkom afinitetu? Na ovome mjestu u priču treba uvesti politiku, kao tzv. realpolitički *policing*-uređivanje, pa onda tu izranjaju i oni koje, prilično bezrazložno, još zovemo političarima, globalnima i lokalnima. Jer, naši kumsko-korporativni medijski moguli, baš kao i oni svjetski, nisu mogući bez izravnog uplitanja političke države, koja nas, sve više bezostatno procesom *pretvorbe i privatizacije* do kraja isporučuje privatnim vlasnicima javnosti. I gore od toga: politikom *tabloidizacije i komercijalizacije* privatizira se, tj. "intimizira" javni prostor, bez obzira na nominalni oblik vlasništva. Prividno paradoksalno, država kao navodni reprezentant općeg interesa svojim represivnim aparatom mora gušiti nastajanje prave civilne javnosti, da napravi mjesta za onu dirigiranu, komercijalnu. Vlasnici ove pak ne samo da će biti (i jesu) zahvalni političkoj kasti na lukrativnom privilegiju koji su dobili nego će ta veza političara i vlasnika ostati trajnom i na obostranu korist i nikad se neće razvrgnuti, kao što naivno ili pokvareno govore oni koji nas uvjeravaju da nam nakon ovog *divljeg* slijedi neki *normalni* kapitalizam.

Kako to izgleda u praksi bez hemunga, u nas govore jedino medijski vlasnici i njihovi glasnogovornici, beskonačno uvjereni u svoju trenutnu moć. Nezaboravan primjer, izveden naravno u maniri neobaveznog ćaskanja (uz inti-

miziranje u javnom obraćanju tipa "Puki", "Zrunkica"), dao je nedavno u *Intervjuu tjedna* na Radiju 101 Ivo Pukanić. Opisujući svoju pomirbu s "mrskim neprijateljem" Pavićem rekao je da je to učinio da napravi uslugu svojem prijatelju predsjedniku Mesiću. A ovaj je taj zadatak dobio pak od Bode Hombacha, nekadašnjeg šefa Pakta stabilnosti za jugoistočnu Evropu, a sada predsjednika uprave WAZ-a! (o regionalnoj i globalnoj umreženosti medijskog vlasništva instruktivno pišu slovenski kominikolozi Sandra Bašič-Hrvatini i Lenart j. Kučić u knjizi *Monopoli: društvena igra trgovanja z mediji*, Ljubljana, 2005.).

Društvena analiza versus fatalistički moralizam

Preočena skica stanja nešto je što se u pristojnom hrvatskom društvu danas privatno itekako uzima na znanje, ali javno ne izgovara. U takvoj situaciji što još znači kuknjava o tabloidizaciji, estradizaciji, glamurizaciji, žutilu "naših" medija? Kakve iluzije o nekom budućem kvalitativnom skoku u tabloidiziranom mainstream novinarstvu još imamo, vječno čekajući jedan ozbiljni "nacionalni" *news magazin* i barem jedne ozbiljne dnevne novine, koje se izgleda više nikad neće pojaviti? Umjesto toga u medijima, čije se žutilo samo može stupnjevati, čitamo slušamo i gledamo *fatalističko moraliziranje* samih sudionika u igri, koji prepoznaju naznačene tendencije, ali, avaj, najradije u drugih. Trudeći se zabašuriti svoju uredničku i novinarsku ulogu u novom razvoju događaja, zadržavaju oni monopolistički položaj i u zgražanju nad vlastitom medijskom pojavom i krug je napokon zatvoren.

Notorni Matija Babić osuđuje neloyalnu konkurenciju (izvatke iz napatka za novinare tabloida *24 sata*, sačinjenog još u njegovoj režiji, čita se kao zabavno štivo ili kao najavu osobne budućnosti, ovisno o položaju u medijskom svijetu). Novinar i urednik Siniša Svilan uzeo si je u zadatak nemoguću misiju: kako nastaviti istim putem, ali zbog devalvacije u količini i kvaliteti glamuroznih "javnih ljudi" i "novinara", koji neprestano nadiru, istodobno zauzeti i neku *meta* poziciju. Kolumnistica *Jutarnjeg lista* Sanja Modrić nedavno je zdvajala nad devijantnim ponašanjem tinejdžera, koje nam se, eto, odgaja na lažnim vrijednostima medijskoga glamura, kojeg je njezina medijska kuća jedan od kogača zamašnjaka. A novinar-urednik-knjževnik Renato Baretić u svojoj kolumni u požućenom novopokrenutom subotnjem prilogu *Slobodne Dalmacije Spektar* napao je glamurozne sponzoruše i žene političarke, koje karijeru grade i preko nastupa u "ženskim" trivijaliziranim i glamuriziranim časopisima i emisijama, zaboravljajući koliko se i sam služi vidljivim i nevidljivim medijskim strategijama.

Uočavati i mnogo ekstremnije primjere istovremenog protežiranja i moralističkog zgražanja nad jednim te istim društvenim ponašanjem, u jednom te istom mediju, nije teško. Ono do čega brzo dolazimo jest svijest o mnogo mračnijoj političkoj i ideološkoj pozadini "nevine" tabloidizacije.

Zato je ono što bi jedna ozbiljna analiza naše medijske javnosti, koja bi imala pretenziju nadići vrtnju u krugu fatalističkog moraliziranja i izaći na čistu pravog moralnog, a onda možda i teorijskog, a po praksu relevantnog tematiziranja, morala načeti upravo povezanost tabloidizirane, u smislu na ekscesivan način konformističkog tiska, konformističkog knjižarskog izdavaštva i konformističkog obrazovnog pogona, s "tabloidnim" političarima, privrednicima, PR-ovcima, sindikalistima itd. Što sve u konačnici proizvodi ne žute, nego "suviše" narodne mase s jedne, i od masa otuđene vlastodršce s druge strane. ■

Media pulp

Borislav Mikulić

Severina u poročnom krugu medija

Severina je postala transhrvatska avangarda "od Vardara do Triglava" zato što je napokon utjelovila smisao tranzicijske stvarnosti: granice privatnosti u transparentnom društvu, u kojemu se sve zna, ali ništa ne poduzima, ne postoje

Index.hr je postao "grešan" samo zato što je poštovao zakon medija koji nalaže da se informacija učini vjerodostojnom. U samom zakonu medija sadržan je neprekoračivi sindrom tabloida, konstitutivan za svaki informativni medij. Taj čvor se može, doduše, presjeći autocenzurom, selekcijom i konstrukcijom "zanimanja javnosti", ali se ne može zaobići: javnost dobiva "ono što je zanimljivo" uvijek samo u obrnutoj poruci medija, kao ono što je treba zanimati. Tako je to od *Ferala do Imperijala*, a razlike leže negdje drugdje. Zato je Severina koštica u trulj jabuci samih medija. Ona je medijska, a ne samo javna osoba, otud i ekscesivna briga medija za nju.

Riječ je o borbi za diobu prava na stupanj javnosti "privatne tajne" mass-medijske osobe. Pokažeš li Severinu kako se seksa i fiksa do kraja, njezino aluzivno scensko masturbiranje definitivno više nije artefakt. Stoga to natezanje oko čuvanja društvene uzvišenosti jedne privatne seksualne veze dvoje prvaka čednosti južnohrvatskog katolicizma, koju su njezini akteri toliko ljubomorno čuvali od javnosti da su je snimili i još tehnički umnožili, još manje smije čuditi nakon što su ti isti mediji gotovo uglas odšutjeli jedan od najtajnovitijih političko-financijsko-sudbenih grupnjaka — aferu s otmicom sina generala Zagorca — pod izgovorom neugrožavanja života. Istog dana po samoraspletu otmice afera se pokazala kao ono što je očito bila od početka — kupleraj kumovskih veza koje ovu zemlju upravo uz pomoć medija drže u permanentnom nadražaju bolje od Severininih art-krebečenja. I navodna krađa njezina videa sadrži, kao i čudnovata otmica generalovog sina, poročni krug "privatnosti stvari" koja manipulira javnošću.

Severinin video je namijenjen vlastitoj upotrebi koliko i ona narodna "u cara Trajana kozje uši". Prevedeno na Lokasov "govor tijela", ta mudrost bi mogla glasniti: "U carice Severine kozji brišoi!" Osim same činjenice da je snimila i tehnički umnožila real-sex performans, a ne art-porno, Severinin obraćanje kameri pozdrav je fantazmatskoj publici, poput djetinjeg razgovora sa sobom u pješčaniku koje se obraća svim "drugima". Pogled u kameru nekog protagonista ili protagonistkinje pornofilma, zamućen od sjaja užitka, isti je onaj moment koji u svakom fikcionalnom komadu probija iluziju fikcije kao što to čini i obraćanje glumca publici s komičkim efektom. No, za razliku od poziva u stilu "vrla publiko, pridruži se!", porno pogled ostavlja voajera na distanci, on samo poziva na zavist i ostavlja u želji za sudjelovanjem.

Dnevno je potrebno poslati pet vijesti s fotografijama. Te vijesti ne smiju biti protokolarne nego se trebaju odnositi na život u pojedinoj regiji ili gradu. Primjeri: Uplovljavanje luksuznog broda u dubrovačku luku; kava na Stradunu stoji 45 kuna; počela sezona, a u Zadru ne čiste plaže; na kavi se Zadranu sprdaju s Kalmetom; Splitski više mrze Istrijane od purgera; udruga slijepih osoba iz Rijeke želi osnovati striptiz bar; zagorski pop pijan vodio misu; osječka bakica želi upoznati Colina Farrellu (pitati bilo koju bakicu na cesti želi li to).

Iz internog naputka za novinare 24 sata
Objavljeno na internetskom portalu Lupiga.com, <http://lupiga.com/>

(...)

Severina nije štitila svoju video-intimu od krađe zato što je još od starog HDZ-a javnost njezin privatni video. Otud potječe njezina slavna "naivnost" i društvena nevinost kojoj Račanovo angažiranje Severine u izbornoj kampanji samo dalo unutarhrvatsku društvenu općost. To što ona sad oćarava i prekodrinke ljubitelje Arkanove udovice Cece, što je "čisto"-medijska i prihvatljiva "i šire", nadstranački i nadnacionalno, to je zasebna tematika. Jednako kao i Ceca, i Seve je agent i proizvod nacionalističkog crnila, rata i kriminala, a njezina prihvatljivost je indikator prerade tog napretka.

Seve Nacionalne je carica čiji je narod napokon sretno dorastao do potrošačkog staleža za koji ona dnevno reklamira proizvod ovog ili onog balkanskog industrijalca, kao što dnevno može trošiti tajkune i ostajati čedna kao svaka katolkinja. Njezin narod su transnacionalni podanici mobiteljske *high tech* kulture koja se sastoji u svakodnevnoj, dobrovoljnoj i potpuno svjesnoj provali vlastite privatnosti i intime, na sav glas i na svakom mjestu. Videozapis Severinina seksa samo je tehnički oblik prodaje užitka koji je već našao pravi, naime digitalni, medij da bi ga lako ukrao onaj kome je od početka bio namijenjen — medijski potrošač.

Severina je postala transhrvatska avangarda "od Vardara do Triglava" zato što je napokon utjelovila smisao tranzicijske stvarnosti: granice privatnosti u transparentnom društvu, u kojemu se sve zna ali ništa ne poduzima, ne postoje. Nakon delirija nacionalizma, na čijoj je pjenu jahala upravo Severina, nakon svih *snuff-porno* bordela rata i etničkih silovanja ostalo je još samo golo međuetničko i međuregionalno "trošenje" ili apolitičko seksanje.

TUZILA, A TREĆI PUT NIJE DOŠLA
Severina
odustala od
75.000 kuna za
snimke seksa!?

ZAGREB – Kako se Severina već treći put nije pojavila u Općinskom sudu u Zagrebu u parnici koju je pokrenula protiv Novog lista, zbog objave teksta i pet fotografija s privatne snimke seksualnog odnosa, sudac Mladen Ježek donio je rješenje da se njezina tužba stavi u mirovanje. Ako u iduća četiri mjeseca pjevačica, odnosno njezin odvjetnik koji jučer također nije došao, ne dostave prijedlog sudu za tzv. povrat u prijašnje stanje, tužba će se smatrati odbačenom. Podsjetimo, Severina je zbog objave teksta i spornih fotografija u lipnju 2004. na ime duševnih boli od Novog lista tražila 75.000 kuna. Kako se jučer ni ona ni njezin odvjetnik nisu ispričali, nejasno je zašto je pjevačica uopće pokretala tužbu ako joj nije stalo do toga da objavljivanje njezinih intimnih fotografija bude "sankcionirano". (dj)

Daily Mirror na Prisavlju

Ako su stara pruska i ruska cenzura isijecale škarama dijelove stranica, Hebrang je posljednji heroj totalne vlasti: on lijepi dijelove teksta koje je medij izostavio

Intervenirati danas telefonom u neku moderno opremljenu tv-redakciju, u kojoj kamera ne pokazuje samo scenu ispred zida, nego i redakcijska kretanja iza zida, znači dospjeti u opasnost da netko taj upad vlasti na licu mjesta stavi u *breaking news*.

No, s obzirom na to da je riječ ipak samo o HTV-u, transparentija zidova je samo privid, urednik još nije dovoljno vidljiv a uprava HTV-a je politički manje kompetentna od Hebranga, pa je ministar imao sreće. Uprava se, umjesto da je djelovala slobodno po pravu, obratila javnosti defanzivnim saopćenjem o svome pravu na slobodno djelovanje. Njezin direktor, Mirko Galić, ne vidi da je Hebrang svojom bahatošću zapravo priznao premoć medija nad vlašću; aparatčik je izgubio bitku samim činom naknadne intervencije jer istinska moć vlasti sastoji se samo u autocenzuri medija. Bez toga, vlast se mora pokazivati kroz sam medij. Ako su stara pruska i ruska cenzura isijecale škarama dijelove stranica, Hebrang je posljednji heroj totalne vlasti: on lijepi dijelove teksta koje je medij izostavio.

Tako se hrvatski političar u osiguravanju svoje jadne uloge u stvaranju lokalne političke svijesti približio metodi dorade informacije kojoj je ponovnu slavu priskrbio britanski tabloid *Daily Mirror* u povodu razotkrivanja velike afere s perverznom mučenjem iračkih zatvorenika. Premda je zgražanje nad senzacionalističkim motivima i profilerskim postupkom *Daily Mirror* umjesno, pravi problem afere nije u tome što je tabloid iznio istinu izdajući temeljna načela novinarstva (obavezu iskrenosti, istinitosti izvora i povjerenja javnosti). Značajnije je to što je pogodio istinu ostavši vjeran svome tabloidnom pravilu igre — postupam kao da činim istinito! To načelo tvori temelj ljudskog odnosa: varam te istinom! Ako je to preteoretično, treba znati da su svojedobno i hrvatski tabloidi i ozbiljni tjednici jednako uspješno i istinito pisali o stvarnostima hadezeovske vlasti, od tajkunskih pljački do likvidacije srpskih civila po gradovima unutar i izvan ratnog područja. Sve "nerealno" je bilo tako stvarno da je i najgori tabloid lako pogodio ono "nemoguće". U tome je tragedija hrvatske nevinosti. Istina nacionalne emancipacije curila je iz karaktera vlasti kao što se i sadašnja istina globalizma cijedi iz karaktera iračkog pohoda.

Na to ukazuje prezreno opravdanje otpuštenog glavnog urednika *Daily Mirror* da je sam događaj ipak bio istinit. Cijeli argument urednika glasi: ako se britanska vlada izvlači na medijsku montažu, ona se izvlači od konzekvenca svoga udjela odgovornosti u aferi Irak, a on je neovisan o novinskoj montaži. Medijski skandal

politika tabloidizacije

Podsjetnik za samoubojice

(koji žele biti sigurni da će *Bild* zapaziti njihov očajnički čin)
Piše:***, urednik, u glavnoj redakciji *Bilda* Hamburg

Jao vama ako ste samo radnik.

Mjesto u novinama lakše dobivaju gradski vijećnici, činovnici i tvorničari (pa makar im firma zapošljavala samo dva čovjeka).

Izaberite "zanimljiv" način smrti: električnu stolicu izrađenu u kućnoj radinosti ili "javnu smrt". To znači: skočite sa što više katedrale. Ili se u zoološkom vrtu – kad tamo ima što više posjetilaca – bacite divljim zvi-
jerima.

Ako želite baš po svaku cijenu umrijeti usamljeni u svojoj sobi jer vam zaista nije stalo do javnosti, izaberite za samoubojstvo barem dobar motiv. Pažnja – za *Bild* ne postoje 'duševne depresije' ili zaista ne baš originalno samoubojstvo zbog socijalne obezvrijeđenosti ili nezaposlenosti. Naslov u novinama, naprotiv, obećavaju motivi kao: nesretna ljubav, bračna svađa, loše ocjene, bubuljice u licu, mucanje, krađe u trgovinama (do 20 maraka), kiša koja nikako da prestaje, zakašnjenje na vlak, televizijski program, izgorjeli ručak, ulubljeni automobili ili najbolje, mješavina svega zajedno.

Pobrinite se za to da se motiv sazna. To znači: ostavite oprostajno pismo na mjestu gdje će ga neki susjed svakako pronaći. Novinari *Bilda* raspituju se naime uvijek najprije kod susjeda. Najbolje je međutim – ako vaš susjed ne trpi *Bild* – da kopiju oprostajnog pisma pošaljete glavnoj redakciji.

Napišite u njemu da se odričete svojih osobnih prava, jer će vam ime inače skratiti ili čak izmisliti i uz to skratiti.

Priložite vašu sliku, pridobit ćete *Bildova* urednika fotografije. Ako imate obitelj, neka to bude slika sa ženom i djecom.

Uputa za pokojnikove rođake: za sliku se plaća prosječno 45 maraka. Dobije li samoubojstvo glavni naslov na stranici, može se još računati s honorarom od oko 100 maraka.

Günter Wallraff: Operacija 'Bild', preveo Željko Brihta, Otokar Keršovani, Rijeka 1978.

koji je priredio *Daily Mirror* s montiranim fotografijama istinitih događaja važan je zato što je taj medijski trik jedini smislen i istinit događaj u cijeloj operaciji Irak. Nakon svih lažnjaka Busha i Blaira, od kojih je glavni postojanje postrojenja za proizvodnju dalekometnog oružja za masovno uništenje koja nisu pronašli eksperti UN-a a jedan povjerenik britanske vlade se ubio nakon što je provalio tajnu BBC-u o lažiranju izvještaja, montiranje fotki *Daily Mirrora* medijsko je dovršenje politike laži kao globalnog procesa.

Potez tabloida nije samo "utemeljeno lažan" u tome smislu da parazitira na istinitosti događaja za koji nije

mogao pribaviti autentične dokumente pa ih je (radi senzacije, pravdoljublja ili profita) fabricirao medijskim sredstvima kao što policija "radi pravde" namješta doka-
ze. Potez *Daily Mirrora* ponovljeno je odigravanje istine da je sam irački rat perverzna namještaljka cijelom svijetu. *Fake* je jedina istina, ali još gore od toga je kolateralni istinosni učinak tog medijskog poteza: tabloid je otkrio da to nisu uradili oni za koje se danas zna da su mjesecima raspolagali pouzdanim i autentičnim dokumentima o tome. Da nije bilo laži *Daily Mirrora*, ni iznudea priznanja Pentagona ne bi bila tako odlučna, iskrena i politički autentična. Istina naime nije samo

ona faktička o činjenicama rata nego politička istina činjenica o ratu. Onome tko je imao uši, dovoljno je bilo američko insistiranje na izuzeću vlastitih vojnika od kaznenog progona drugih država. Poslije ubojstva silovane djevojčice na Kosovu do iračkog *snuff-bordela* ratnika i ratnica vidimo i zašto.

Znanstvenik, a ne heroj!

Zašto je anonimna prijava o tako poznatoj i značajnoj javnoj stvari kao što je stvaranje avangardnog znanstvenog instituta bogomdani objekt za same medije ako sama anonimnost očito ne služi zaštiti slabijeg?

Čini se da su nova hrvatska legislativa, koja predviđa obavezu novinara na odavanje izvora informacija, voluntarizam političke egzekutive (slučaj otkupa zatvorske kazne za novinara iz džepa ministrice pravosuđa), bezočna moć i pravo sudstva na inkompetenciju (novi slučaj novčanog kažnjavanja *Ferala*) toliko impresionirali informativne medije da ih je strah od počinjenja klevete odvratilo od svakog daljnjeg organiziranog protivljenja vrhovnom bogu Saboru i preusmjero energiju frustracije u traženje olakšanja na terenu. Zašto je anonimna prijava o tako poznatoj i značajnoj javnoj stvari kao što je stvaranje avangardnog znanstvenog instituta bogomdani objekt za same medije ako sama anonimnost očito ne služi zaštiti slabijeg?

Anonimna prijava objekt je za totalno javno raspolaganje dok za njezin "tajni" izvor mediji nisu obavezni ni ovlašteni znati ni pitati pa ni odgovarati za moguću klevetu. "Izvor" je u zaštićenom posjedu tužiteljstva. To dovoljno objašnjava preusmjerenje energije medija s anonimnog prijavljivača na prijavljenog. Iako se vodi juridičkim načelom pravičnosti postupka "Neka se čuje i druga strana", ono je perverzno, jer počiva na stavu "čuvanja izvora" – čijom se "tajnošću", "povjerljivošću" i "obaviještenošću" može beskonačno manipulirati – a ne na istraživačkom porivu prema samom izvoru. Osim toga je i nepravedno. Tražiti da se netko javno očituje o anonimnoj prijavi protiv sebe najprije ga u startu dovođa u neravnotežan položaj izloženosti pred javnošću nasuprot privilegiju anonimnosti koji uživa tužitelj. Otud medij u javnom sporu poput ovoga preuzima ulogu advokata anonimne stranke koja ostaje pošteđena rizika odgovornosti. Iza nje se može kriti svatko, i najmoćnija osoba u državi kao i tzv. mali čovjek.

Zato je perverzija anonimnosti izvora potpuna. Pozivajući se (izričito ili prešutno) na "pravo javnosti da zna", medij na tuženome upražnjava silu ili moć javnosti koja je već institucionalizirana u samome mediju kao što je ideja pravičnosti već institucionalizirana u sudstvu. Tako medij, jednako kao birokracija, sud i policija, po prirodi stvari lako nasjeda svojoj moći. Tko je posjeduje, "sekundarno" je pitanje koje se uvijek iznova vraća u obliku pitanja o odnosu privatnog, javnog ili miješanog vlasništva. ■

Objavljeno na web stranici Mediapulp,
<http://deenes.ffzg.hr/~bmikulic/Mediapulp/>

Pisanje o medijima

Pisanje o medijima moralo bi se smjestiti unutar medijske mreže. Čak i oni koji vjeruju da mogu nekom herojskom gestom postaviti sebe izvan te mreže i tako poreći svemoć medija ostaju samo jedan od mnogih medijskih likova. Ta čistunska, staromodna ambicija, kao zacijelo i svaka druga, stvorit će konačan proizvod koji će se uključiti u univerzalne medijske arhive.

Agentur Bilwet: Arhiv Medija, preveo Goran Vujasinović & Bastard Trans/Lation Machine, Arkzin, Zagreb 1998.

Jelaviću i Pripuzu za lijesove i sarkofage 'Hrvatska kvaliteta'

Pornobulimija hrvatskih medija

Nataša Govedić

Pornografija i bulimija kompenziraju ne samo emocionalni "manjak" nego su izravno povezane sa sve brutalnijom vladavinom rodni isključivosti (curice/Barbike; dečkići/Ninja ratnici)

Ako u zimskim mjesecima odlučite prošetati do Šalate ili onamo povesti dijete na klizanje, nećete moći zaobići megaoglašivačke ploče na kojima se prostiru reklame za pornočasopis *FHM*. Ako vozite osobni automobil ili čekate tramvaj, ponavlja se ista najezda golih žena "u izazovnim pozama" na jumbo-plakatima. Bez obzira na to kako se razvijale debate oko pornografije, nagih muškaraca, baš kao ni gay/lesbian obnaženih prizora, na svakom kiosku ili uličnom plakatu još uvijek nema. Javna pornografija u ovoj je zemlji posebnom crkvenom amputacijom jednog dijela korisničkog mozga "očišćena" od ikakvih primisli polimorfne seksualnosti: kupac pornografije je muškarac (*FHM* je žanrovski klasificiran kao "časopis za muškarce"), a tijelo na prodaju u pravilu je žensko. Dnevne novine, tjedne novine, novine za kulturu, političke novine, sportske novine: nitko uopće ne dvoji oko svedostupnosti i sveprisutnosti pornografije. Grad Zagreb ne posjeduje nikakvu upravljačku strategiju kad je u pitanju opsežnost ili sadržaj reklama: još ljetos cijeli je Cvjetni trg bio prekriven VIP kampanjom, kao da kuće u najužem gradskom središtu služe još jedino kao potpornji za prodaju. Na svim gradskim kioscima u prvom su planu pornografski DVD-ovi, što je eklatantno kršenje zakona. No žuti je tisak naročito izdašan u pornoponudi. Dnevnik *24sata* ima stalnu mjesečnu rubriku kojom kombinira prodaju nagih žena i ostalih komoditeta. Trenutačno je možete provjeriti pod nazivom: *Pogledajte djevojke s naše duplerice za mjesec veljaču i osvojite vrijedne i zanimljive nagrade*. Ista vulgarnost, međutim, obilježava i politički tjednik *Globus*. Unatoč pretenzijama na klijentelu koja zna misliti, a ne samo masturbirati, u najnovijem broju *Globusa* udarnu temu čine "Bordeli u Hrvatskoj", što dakako uključuje golo žensko meso na naslovnici.

Tijelo kao klišej

Cijeli pornografski kontekst o kojem govorim nema apsolutno nikakve veze s oslobođenom, neinhibiranom seksualnošću: naprotiv, ono čime smo bombardirani su paralelno rodni, dobni i seksualni stereotipi, da ne govorimo o normativnosti izgleda koji pornografija također zacrtava svim svojim voljnim i nevoljnim potrošačima. Već desecima godina cijeli niz studija upućuje na pornografski učinak umrtvljavanja osjetila, tako da je standardnom potrošaču tipiziranog Erosa potrebna sve bombastičnija i sve nasilnija fantazmatska proteza. Problem, međutim, nije u tome što se Zagreb pretvorio u "pornotopiju" submisivnih ženskih tijela koja svaki dobri katolik s bičem u ruci može imaginarno penetrirati kad se poželi zakratko osloboditi osjećaja krivnje što uopće seksualno žudi bližnjega svoga, nego u tome što topisi pornografije doslovce bombardiraju i one gradske stanovnike koji ne žele konzumeristički trgovinu tijelima shvatiti zdravo za gotovo. Svaka čast seksualnim radnicama, ali ne želim s njima dijeliti *svake* novine, *svaku* ulicu i *svaki* javni sadržaj. U mnogim zemljama Europe pornografija jednostavno nije moguća kao rutinski sadržaj ekonomskih, kulturnih i političkih tjednika (što ima veze i

s uredničkom etikom i s veličinom tržišta, a ne samo s pravnom regulativom), dok bi pornoplakati ispred dječjeg klizališta jednostavno bili materijalno utuživi na osnovi uvredljivosti svojih sadržaja za dob kojoj su prezentirani. I u Hrvatskoj postoji korektna zakonska regulativa pornografije (usp. Članak 39. Zakona o medijima te Članak 90. Zakona o zaštiti potrošača), no potpuno izostaje provedba obaju zakona, jer se sudovi ne mogu dogovoriti tko je, primjerice, precizno "nadležan" za pornografske sadržaje na kioscima i jumbo-plakatima.

Gutam pa povraćam

U ovom članku, osim protupravnosti pornografizacije javnih gradskih prostora, posebno me zanima i psihološka dimenzija pornografije kao osobite vrste bulimije, pri čemu su i pornoapetit i apetit za hranom obično maska dubljeg konflikta s dominantnim kulturnim vrijednostima. Kako pokazuju istraživanja Marie Marguire, pornografija i bulimija kompenziraju ne samo emocionalni "manjak" nego su izravno povezani sa sve brutalnijom vladavinom rodni isključivosti (model: curice su Barbike, dečkići – Ninja ratnici). Proždiranje tuđih tijela i kompulsivno povećavanje vlastitog tijela, oboje do točke fizičke iscrpljenosti, povraćanja, nerijetko i bolesti, sadrži u sebi snažnu potrebu *izmicanja korporalnoj kontroli* koja je socijalno prihvaćena, ili čak nametnuta. Nije, dakle, nikakvo čudo što pornografija i bulimija cvjetaju u kulturama u kojima je seksualnost i dalje vjerski stigmatizirana, a ideal "poželjnog izgleda" sveden na kost i kožu adolescenata. Pobuna koju priželjkuju "beskonačni" apetiti pornokonzumenata i bulimičarki, međutim, vrlo se često svodi na neprijateljstvo prema *vlastitom* tijelu. Umjesto javnog svjedočenja o ograničenosti i nasilnosti korporalnih stereotipa, umjesto smjelosti da se igre submisije i dominacije propitaju (i desakraliziraju) u društvu zbiljskog kontakta partnerske osobe, tipična žrtva bulimije, kao i pornografije, svoje "obroke" *ekscesa* konzumira sama, nerijetko s dubokim osjećajem posramljenosti.

Obilje?

Važnom mi se čini i ona dimenzija pornografije i bulimije koja proizlazi iz ekonomskog obilja svijeta u kojem živimo. Malo drukčije rečeno: kako izdržati svu tu ponudu *ekstatičnih užitaka* koja započinje čim kroćimo u supermarket, nastavlja se na uličnim panoima, u kafićima, na stadionima, tv-programima i kinodvoranama? Kako *ne* biti proždrljiv, kada najveću socijalnu vidljivost ima upravo ekonomski apel na neprekidnu obnovu hedonističke ugone, točnije rečeno apel na *sakraliziranu* potrošnju? Suvremeni trgovački centri u svoje rasporede ukomponirani će čak i vjerska predavanja (Isus, Buda i Muhamed ponudeni su u punom sjaju spiritualnog svežderstva liberalnog kapitalizma),

Cijeli pornografski kontekst o kojem govorim nema apsolutno nikakve veze s oslobođenom, neinhibiranom seksualnošću: naprotiv, ono čime smo bombardirani su paralelno rodni, dobni i seksualni stereotipi, da ne govorimo o normativnosti izgleda koji pornografija također zacrtava svim svojim voljnim i nevoljnim potrošačima

dječje igraonice, posebne programe za starije osobe, hokejski ili neki drugi sportski teren, filmske dvorane. Poput djece koja se ne mogu odlijepiti od blještave plastike lunaparka, odrasli hodočaste u hramove "prežderavanja", vraćajući se kući s vrećicama i vrećicama nepotrebnih, prekrasno zapakiranih predmeta (u nedavnoj tv-izjavi, djelatnica jankomirskog King Crossa izjavila je da mnoge obitelji ondje provode cijeli vikend, krstareći od kave do trgovine i natrag). Jesu li pritom imalo bliže unutarnjem osjećaju postignuća? Upravo suprotno. Obilje stvara krug neutaživosti ili cijelu plejadu novih potreba. Pornobulimija iscrpljuje. Kod školske djece zabilježene su intenzivno nervozne reakcije na situacije u kojima moraju birati između *previše* opcija. Obilje frustrira. Posebno seksualno: jedno od naličja i pornografije i bulimije jest porast aseksualnih životnih stilova, odnosno postupni gubitak interesa za emocionalni rizik *zbiljskih* seksualnih partnera. Upravo je smiješno koliko su pred tim "malim" terorom sveopćeg hedonizma nemoćni i lijevičari i desničari: nitko se ne usuđuje ponuditi *manje ugone*; nitko nema hrabrosti postaviti pitanje o granicama ekonomskog rasta ili pitanje o drukčijim modelima održivog razvoja. U Hrvatskoj ne postoji nijedna nevladina organizacija koja bi se upustila u početnu, a kamoli sustavnu bitku s gradskom upravom kad je u pitanju tretiranje javnog prostora kao oglašivačkog Divljeg zapada, kao što su veoma rijetke i tužbe koje upozoravaju na protuustavnost katkad iznimno uvredljivih pornografskih reklama. I u Europskoj uniji prava *potrošača* bit će savršeno zaštićena, ali pitanje je koliko će ista ta regulativa odvajati prostor "republike" od prostora "propagande" te koliko će joj biti stalo do smanjivanja razlika između "vlasnika kapitala" i onih koji nemaju sredstava za uvijek novu potrošnju. Kad sve podvedemo pod konačni račun, naša će nam zbiljska tijela sve manje pripadati, bit će sve bujnija i sve asocijalnija, za što ćemo još i skupo plaćati.

Ali tko još vjeruje prorocima odricanja? ■

U obranu žutila

Andrea Dragojević

Mainstream novinari dobili su *Danas*, urbana mladež Radio 101, a ponešto načitaniji dio studentarije zabavu u svojim glasilima. Zauzvrat su se obvezali ništa važnoga ne propitivati. Nisu se izlagali nikakvom bitnom društvenom riziku. Tako poltronski oblikovana generacija novinara u devedesetima je samo nastavila svoje djelovanje u skladu s formativnim počecima

V eć dulje vrijeme u nas se, ne samo u krugu novinara i novinarskih stručnjaka nego i šire, debatira o posljedicama tzv. tabloidizacije medija. To će reći o posljedicama prevladavanja *lakih nota* nad *fugama* u žurnalizmu, o premoći emocionaliziranog nad racionalnim pristupom. Taj "pad novinarstva", što je gotovo opća ocjena današnjeg stanja, dodatno je potenciran – tako se obični misli – dolaskom nekih većih internacionalnih medijskih kuća u tuzemstvo, od WAZ-a do RTL-a. Je li u nas doista nastupila erozija novinarske etike, teško je reći. Ali da je nastupilo svojevršno reorganiziranje prioriteta u novinarstvu i novinarskoj obradi stvarnosti, to je nesumnjivo. Recimo, do pred koju godinu u elektroničkim medijima u nas jedva da je postojalo išta od onog niza novih hibridnih žanrova koji su danas sveprisutni na televizijama: realityji (*Big Brother*, *Survivor*, *Bar...*), talk-showovi, domaće sapunice, a to se zabavljaštvo istovremeno preselilo i na deskove informativnih redakcija gdje je poznato pod imenom – *infotainment*. I terminologija koja se koristi kako bi se označili svi ti novi fenomeni – tabloidizacija, senzacionalizam, novinarsko žutilo, *low brow* novinarstvo – tu je samo zato da diskreditira novu vrstu novinarstva koja umjesto na racio, uglavnom računava na emocije publike. Dakle, među "ozbiljnim" čitalačkim pukom i samom strukom zavladao je posvemašnje razočaranje, a pisanje o nestanku serioznih tekstova i emisija postalo je svakidašnja lamentacija.

Odsustvo kritičko-disidentske klase

E sad, da bi se čovjek u nečemu razočarao, najprije mora nečime biti oduševljen, imati neke nade i očekivanja. A čime bi se to u hrvatskom novinarstvu u posljednjih dvadesetak godina imali oduševiti i što bismo to od njega mogli očekivati? Novinarsku hrabrost, beskompromisnost, seriozno-analički pristup temama? Bojimo se, ništa od toga. Izuzmemo li čarne pojedince iz novinarske struke, ove visoke kriterije u navedenom razdoblju zadovoljavaju tek dvije ovdašnje redakcije. Kao pokušaj objašnjenja, najprije jedan ekskurs u bližu povijest.

Općerašireno je mišljenje da su glavne snage koje danas vladaju uredničkim, novinarskim i medijsko-vlasničkim prostorom Hrvatske formirane osamdesetih godina prošlog stoljeća. U mitološkoj interpretaciji tog vremena, čemu su (razumljivo) skloni praktički svi njegovi akteri, ali i mnogi promatrači sa strane (manje razumljivo), to je razdoblje označeno kao vrijeme velikih slobodarskih probitaka na polju žurnalizma. Navode se projekti iz područja omladinskog tiska, primjerice *Polet* i *Studentski list*, kao rasadišta tada novog novinarskog naraštaja, Radio 101 označava se kao prekretnički u radiodifuziji, dok se među tiskovinama rado spominje, čak se organiziraju i svojevršni *reunioni* članova nekadašnje redakcije, da je politički tjednik *Danas* bio mjesto novozaposjednutih sloboda. No, je li tome baš tako?

Hrvatsko društvo u širem društvenopolitičkom smislu – a to je onda imalo presudnog odraza i na žurnalizam – ne poznaje kritičko-disidentsku klasu. Tog sloja kritičkih intelektualaca u vrijeme kasnog socijalizma u nas nije bilo.

Generacija prije, istina, iznjedrila je skupinu hrabrih ljudi koji su zatvorom platili svoju želju da obnaroduju nacionalističke projekte. Međutim, ti su politički programi bili lokalni, isključivi i provincijalni, a u smislu maksimiranja sloboda krajnje neproduktivni i jalovi. Dakako da je socijalistički paranoični režim sankcionirao i mnogo benignije projekte od ovih, pa onda ni ti drčni patrioti nisu mogli proći bolje nego što su prošli. No, naraštaj iza njih nije iznjedrilo ništa, za ništa se nije izborio, ničemu se nije izložio, njemu je sve bilo darovano. Na pladnju su dobili i *Danas* i Radio 101 i studentska glasila. Sve to, pa i više, nisu bile autentično novinarske ideje, bili su to komitetijski projekti. Valjalo je samo oticati "po mišljenje" da bi se dobili ključevi redakcija. Mainstream novinari dobili su *Danas*, urbana mladež radio, a ponešto načitaniji dio studentarije zabavu u svojim glasilima. Zauzvrat su se obvezali ništa važnoga ne propitivati. Nisu se izlagali nikakvom bitnom društvenom riziku, izuzmemo li eskapade tipa goli Šarović na naslovnici studentskog glasila ili nekoliko hrvatsko-preporodnih ispada na Radiju 101. Tako poltronski oblikovana generacija novinara u devedesetima je samo nastavila svoje djelovanje u skladu s formativnim počecima.

Ponavljamo, čast iznimkama. Jedini punktovi koji su u devedesetima u Hrvatskoj djelovali s pravih alternativnih pozicija bili su *Arkin*, koji je jedini razvijao širi idejni koncept protivljenja nacionalističkoj doktrini, i *Feral* čiji su se novinari i urednici doista izlagali nemalom riziku sukoba s režimom Franje Tuđmana. I tu bi priči bio kraj. *Danas* se uskoro po pobjedi nacionalističke rekonkviste raspao, što i nije bila neka veća šteta po društvo, jer taj tjednik ionako nije uspio evoluirati dalje od "drugarske kritike".

Policijsko-obavještajni kurs

Međutim, pojavio se *Slobodni tjednik* koji je prvi radikalno najavio novi smjer policijsko-obavještajnog novinarstva (čak su i sami akteri iz vrha tadašnjeg MUP-a kasnije priznali da su neke od ključnih naslovnica *ST-a* "dizajnirane" u Savskoj cesti), vrste duboko ukorijenjene u plodnoj hrvatskoj zemlji. Mekša varijanta tog tipa novinarstva bio je i tadašnji *Globus*, a koliko je taj kurs i dan-danas popularan svjedoči i *Večernji list* koji najprije "senzibilizira javnost" najavom "popisa hrvatskih novinara i ostalih suradnika Udbe", a onda taj popis objavljuje *Hrvatski list*. No, donošenje tog popisa danas je upravo smiješno (osim što je vjerojatno i protuzakonito, jer i u zemljama koje su ozbiljno provele lustraciju novinari nisu bili kategorija koja bi imala odgovarati za "suradnju"), s obzirom na to da je *ST* paradigmatički primjer za generalnu promjenu toka informacija u "suvremenom" hrvatskom novinarstvu: u njemu informacije više ne kolaju od pojedinih "zavrbovanih" novinara prema obavještajnim službama, nego prvenstveno idu koritom od obavještajnih službi do pojedinih redakcija i novinara koji onda njima "moče" javnost.

Čak su se i novine koje su se voljele vidjeti kao liberalna glasila, kao što je to *Novi list*, početkom devedesetih znale "proslaviti" naslovnica s popisom nepostojećih snajperista u Rijeci. Ostatak desetljeća bili su ponešto glasnjivi u oponiranju hadezeovskom režimu od ostalih, valjda i zato kako bi se ekskulpirali zbog tih epizoda patriotiziranog novinarstva. Ostali su jedva vrijedni spomena. *Vjesnik* njeguje neku vrstu vladina *pi-ar* novinarstva, dok je *Večernjak* oduvijek bio jedan od glavnih promotora *völkisch* žurnalizma. Najmaligniji eksponent novohrvatskog novinarstva devedesetih je, dakako, HTV. On je njegovao poseban žanr, tzv. *snuff* novinarstvo. Recimo, u programima

Medijski tekst

Medijski tekst ne bavi se tajnim nakanama koje vrebaju iza prijenosa informacija. Mediji nisu prijenosnici kulturnih ni ideoloških vrijednosti. Umjesto da prenose poruke od mjesta A na mjesto B, oni tvore vlastiti paralelni svijet koji se nikada ne dotiče klasične zbilje.

Agentur Bilwet: Arhiv Medija, preveo Goran Vujasinović & Bastard Trans/Lation Machine, Arkin, Zagreb 1998.

ste tih godina uredno imali izvještaje s terena gdje bi oko izvjestitelja/ica bila mrtva tijela neprijateljskih vojnika, ili bi se (što se tek kasnije doznalo, naknadno izazivajući jezu) puštalo zarobljene vojnike suprotne strane da nešto kažu u kameru. HTV bi tu snimku pustila, recimo, u svom mnogohvaljenom programu *Za slobodu*, dok bi ta ista traka u nastavku zabilježila egzekuciju – *za slobodu* – upravo tog, nešto prije intervjuiranog, zarobljenika pripadnika HV-a. Urbanoidi s Radija 101 njegovali su pak posebnu vrstu fine, dakako urbane mržnje, koju su zgodnom sintagmom ponajbolje detektirali komentatori *Arkina* – pop-fašizam. Znade ono, istodobno puštamo Radiohead i Cowboy Junkies i mržilačke komentare na račun Srba i Hercegovaca.

Pri kraju Tuđmanova režima počeo je izlaziti i *Jutarnji list*, koji pak inzistira na specifičnoj vrsti pitijetjskog novinarstva. Semantička nejasnoća u tim novinama, koje na "otvorenosti za različita mišljenja" temelje svoju samoreklamu, samo je nešto prikriveniji modalitet jedne stare kukavičke geste oličene u Obradu Kosovcu. Naime, kada se na samom početku devedesetih još nije znalo hoće li pobjedu odnijeti general Kadrijević ili general Tuđman, Kosovac je navodno, za svaki slučaj, imao spremne dvije kasete s različitim ideološkom obradom iste teme. Odabir one koja će biti upućena u *skop* ovisio je o tome tko će pobijediti. I dok se Kosovac obraćao generalima – ta, ipak su bila ratna vremena! – *Jutarnji* uvijek (lukrativno) namiguje premijerima, imajući na lageru tekstove namijenjene premijerima *sanaderima* i one pisane za premijere *račane*.

Upadi u privatnost

To je, dakle, situacija koju nasljeđuje današnje, od svih stigmatizirano tabloidizirano novinarstvo. I sad bismo mi trebali žaliti za gore opisanim dosezima našeg žurnalizma! Taman posla. Dakle, nema razočaranja, jer nitko pametan ne može ni biti očaran razganskim novinarstvom, što je nesumnjiv krime generacija i generacija pripadnika sedme sile. Osim toga, što je prekršaj žurnalističke etike u slučaju emitiranja snimke koitusa jedne pjevačice, čime se nedvojbeno krši njezino pravo na privatnost, naspram "upada u privatnost" više desetaka građana Siska koji su se našli na spisku *ST-a* kao sumnjivi, nakon čega su neki od njih likvidirani po tom istom kriteriju sumnjivosti!? Kako li je tek bila narušena njihova privatnost! Ili, što je krime voajerizma koji se prigovara *Big Brotheru* – na što, na kraju krajeva, pristaju i sami akteri – od virkanja cijele nacije u privatnost nekolicine žena, javnih radnica, o kojima su se doznale njihove najveće intimnosti, dakako, bez njihovog pristanka!? Osim toga, svakome je odmah jasno da u slučaju "zute" objave Severinine privatne snimke nije riječ ni o kakvu "interesu javnosti", ali malo tko će reagirati u slučaju kada je interes javnosti zaobiden time što neka informacija nije objavljena jer je, kako se to jednom prilikom taj istoj javnosti ispovjedio jedan od komentatora *Jutarnjeg lista*, procijenio da još "nije došlo vrijeme" za njezinu objavu. Dobio je tri *zdravomarije* i stvar riješena.

Ovaj put možemo i zanemariti nemale potencijale tzv. žutog novinarstva, kao što su posvemašnja demokratizacija tema, davanje glasa bezglasnima, marginalnima i proskribiranim, antihegemonistički diskurs protivan retorici dominantne društveno-političke elite, ali uvijek ostaje jedna njegova presudna karakteristika. Naime, lako novinarstvo, uza sve svoje negativnosti, ima jednu neobično važnu prednost pred tzv. ozbiljnim novinarstvom – ono je po definiciji nelojalno. Jednako kako se današnja kasta "žutih" novinara prodaje i pristaje na sudjelovanje u tom unosnom poslu, sutra će pristati raditi za kontra stranu, samo ako ona plati više. Nitko na njih ne može računati. Ono nisu odani nikome i ničemu, čak ni pravilima vlastite profesije. Ta ih inherentna neuhvatljivost čini nesposobnima da i kada iskreno kažu, kao što je svojedobno kazala jedna ozbiljna novinarka, da će, "ako je potrebno, i lagati u interesu Hrvatske". "Žuti" novinar, ako je to potrebno, može i lagati u interesu Hrvatske. Ali tko će mu vjerovati! ■

Budućnost je u "životu"

Gordan Nuhanović

U čemu je tajna uspjeha rubrike "život" u Hrvatskoj? Prije svega u njezinu nastojanju da sve oko sebe učini zanimljivim, vrijednim pažnje svakoga pismenog čitatelja. No, hrvatski borci protiv dosade zapravo su zapali u manirizam i iza slatkorječivih uvodnika slijedi već toliko puta pročitano štivo, a naizgled revolucionarna retorika krije nemoć i strah od dosade i nezanimljivosti

Zapravo je čudno kako se neka marketinška tvrtka još nije dosjetila reklamirati "život u medijima" u formi doživotnog boravka u novinskim društvenim kronikama. Lako je zamisliti jednu takvu reklamu; mogla bi to biti fotografija na kojoj jedan par (predlažem lijepo građeni, heteroseksualni par iz glumačkog miljea) uživa u nekom mediteranskom ambijentu. Plažolike konture, nebeskomodra pozadina; žena u prozračnoj haljinici drži koktel u ruci, a muškarac joj tijelom pravi sjenu, zagledan u daljinu, u svjetlu budućnosti koju mu jamči život u medijima. Iza, na pučini, vide se jedra, a malo iznad, na osunčanom horizontu, leprša natpis "Ne zajejavaj se – proživi život u medijima". Možemo samo pretpostaviti koliko je potencijalnih korisnika ovoga aranžmana koji, unatoč primamljivosti, još nije našao svoje mjesto u recentnoj ponudi vodećih marketinških kuća. Ne utvaram si pravo na *copyright*; vjerojatno su mnogi marketinški stručnjaci već razmatrali sličan projekt čiji nacrti i projektna dokumentacija leže u ladici i čekaju sudbonosni mig. Na kraju krajeva, dovoljno smo se približili virtualitetu da on više ne bi trebao predstavljati neki značajniji problem.

Partyji na drugome svijetu

Kolikogod se činio SF-ovski pretjeranim, ovaj scenarij za "život u medijima" nipošto nije bez podloge u

hrvatskoj medijskoj stvarnosti. Mnogi ljudi u Hrvatskoj danas imaju neku vrstu doživotnog ugovora s medijima koji možda uključuje i posljednju fotografiju na odru, a tko nam jamči da temeljem nekog tajnog aneksa ugovoru, cijela trakavica uopće završava smrću dotičnog "pretplatnika"? Zašto njegove slike s partyja na drugome svijetu ne bi bile zanimljive urednicima i čitateljima? Uostalom, u posljednjih desetak godina svjedoci smo snažnog procvata trivijalnog novinskog štiva u Hrvatskoj koje je, poput zlatne groznice, nadahnulo cijelu naciju i trasiralo putove daljnjeg razvoja. Osobito je zamjetan rast novinske rubrike "život" koja, u stanovitom smislu, prerasta u neku vrst nadrubrike. Njezin potencijal, prije svega, očituje se u sposobnosti prilagodbe; ona je nametnik koji se razvija i u najsirovijim uvjetima unutarnje politike. Naizgled, preuzima formu rubrike u kojoj obitava, a potom je na suptilan način prazni od prvobitnog sadržaja, a sve pod firmom "borbe protiv dosade". Od njezinih posljedica ozbiljno je oboljela i kultura. Dovoljno je otvoreni (preostale) rubrike kulture po dnevnim novinama pa da čovjek shvati stvarne razmjere njezina subverzivna djelovanja.

U čemu je tajna uspjeha rubrike "život" u Hrvatskoj? Prije svega, rekao bih, u njezinu nastojanju da sve oko sebe učini zanimljivim, vrijednim pažnje svakoga pismenog čitatelja. Kada su, početkom devedesetih, medijski gloduri počeli ozbiljnije razvijati ideju zanimljivosti, najveći problem sastojao se u lociranju prosječne zanimljivosti. Gdje je ta točka u kojoj će se odraziti duh mlade nacije? Danas, petnaestak godina

Iz analize

Ova psihoanaliza *Bilda* izrađena je za interne potrebe kuće u suradnji sa šefom marketinga Springerova koncerna – diplomiranim psihologom Günterom Knuthom, i prema vlastitim podacima za dva cilja koja su se na kraju pokazala identična:

1. Ona može iskazati stvari važne za stvaralački proces uređivačkog oblikovanja ovih novina i pomoći da se one koncipiraju svjesnije, te izbjegnju greške.

2. Ona međutim mora reći nešto i o *Bildu* kao nosiocu reklame, i pomoći da se nosilac reklame "Bild" uspješnije iskoristi."

Agresivnost koju često pokazuje *Bild* služi kao sredstvo za preradu provociranih strahova i agresija koje iz njih proizlaze.

Utjecaj i moć ovih novina, njihova hrabrost i odlučnost, djelomice bezobzirno i brutalno doživljena strogost i prodorna snaga omogućuju čitaocu da se identificira s ovim nadmoćnim napadačem i da u *Bildu* doživi ostvarenje onoga što on sam nikad neće moći ostvariti.

Bild utjelovljuje čitaocu instancu koja se brine za to da sve bude u redu... U tom pogledu *Bild* je u isti mah i izvjestilac i sudac.

Günter Wallraff: Operacija 'Bild', preveo Željko Brihta, Otokar Keršovani, Rijeka 1978. g.

Privlačnost *Bilda* strašno je velika. Čovjeku je ovaj list potreban, potrebne su mu njegove draži i nadražaji, njegovi izazovi i zaštita. Čovjek se u isti mah brani od zavisnosti od ovih novina, kritizira ih, odbacuje ih, prezire ih, ali na kraju ipak podliježe 'fascinaciji zvanom *Bild*, ne može više bez tog lista – mora čitati *Bild*!

U tom smislu *Bild* stvara javno mišljenje, utječe na javno mišljenje, isporučuje milijunima ljudi šablone za razgovor i raspravu!

Günter Wallraff: Operacija 'Bild', preveo Željko Brihta, Otokar Keršovani, Rijeka 1978. g.

nakon povijesne odluke da se krene u projekt podilaženja masovnom ukusu, mnoge se stvari čine mnogo jasnijima. Prije svega, mediji su dokazali da je ta prosječna točka u neprekidnom opadanju i da uvijek postoji način da se ona još malo unizi, ispod svih očekivanja i s onu stranu dosadašnjeg iskustva. Posljednji primjer su SMS-novine *24sata* koje su čak i dobile nekakvu nagradu za dosljednost u konceptu što će, naposljetku, ohrabriti i druge u nastojanju za rušenjem barijera (ako one još uopće i postoje) i daljnjom degradacijom medijskog prostora. Osim toga, postalo je očito da je širenje medijskog prostora na formalnom planu obrnuto proporcionalno kvaliteti sadržaja: slika šarenog hrvatskog kioska samo je naizgled odraz raznolikosti i inventivnosti. Nije stvar samo u međusobnom preklapanju sadržaja (na kraju krajeva, ipak smo mi mala zemlja), nego u konceptualnoj uravnilovki čije je ishodište u tvrdokornom uvjerenju da tržište ne trpi različitost. Dovoljno je nasumce odabrati dvoje-troje novina i uvjeriti se koliko se energije troši kako bi se dostigao ideal "zanimljivosti". Hrvatski borci protiv dosade zapravo su zapali u manirizam i iza slatkorječivih uvodnika slijedi već toliko puta pročitano štivo, a naizgled revolucionarna retorika krije nemoć i strah od dosade i nezanimljivosti (kao primjer, pročitaj uvodnik Silvane Mendušić u *Graziji*).

Medijska dijeta

U ovo doba medijske superprodukcije informacijski imunitet pitanje je života ili smrti. Kada obrambeni mehanizam zakaže i potrošač bude preplavljen čudnim dojmovima, bliži mu se kraj. Da bi se spriječila ravnodušnost koja osiromašuje, potrebna je medijska dijeta.

Agentur Bilwet: Arhiv Medija, preveo Goran Vujasinović & Bastard Trans/Lation Machine, Arkzin, Zagreb 1998.

Društvo spektakla

Pa ipak, poneka epoha jaše na paradoksu. Tako je i u nas; stupanj nadražaja među običnim čitateljima dovoljno je jak da može apsorbirati još veću količinu istog "životnog" sadržaja. Drugim riječima, još nije dovoljno "života" s kojima bi supstituirali naše isprazne, nezanimljive izvanmedijske živote. Budućnost je, barem zasad, duboko u "životu", a da je tomu tako svjedoče i najnoviji pokušaji za kanonizacijom ove objave. U tom pogledu medijski stručnjaci pokazuju zabrinjavajuću elastičnost i dok mi grintamo oni marljivo rade na preobrazbi cjelokupne kulturne paradigme. Društvo spektakla, naime, u određenoj fazi svoga razvoja nastoji verificirati svoje postojanje u kulturi, pripuštajući u svoje rubrike ugledne pisce i novinare. Oni im, zauzvrat, pokušavaju dati kulturni legitimitet. Književnici poput Jergovića u stanju su moralizirati o količini novca koji Vlatka Pokos potražuje za fotografije sa svoga vjenčanja. Naravno, problematiziranje takvih trivijalnosti uvijek se može "prodati" kao kulturni fenomen vrijedan elaboracije. Jedino je pitanje konteksta i ironije. Ako toga nema, odnosno ako se o medijskoj miljenici piše u revijalnim novinama, krug spektakla se zatvara, a život u medijima postaje svrha samome sebi. ■

politika tabloidizacije

Kratki rezovi
spektakla

Katarina Luketić

Hrvatski mainstream mediji sveudilj su se bacili na prekapanje po prljavom vešu estrade, na potucanje po opskurnim mafijaškim ambijentima, te na popisivanje *bofl* robe s našeg tranzicijskog tržišta

Dossier: 50 najvećih hrvatskih kamatarata, 20 najopasnijih mjesta za noćni provod, Popis poznatih Hrvata na kokainu, 100 najutjecajnijih Hrvata u svijetu, Junaci 2005. Deset osoba koje su obilježile proteklu godinu – to su udarne teme s naslovnica *Globusa* u posljednja dva mjeseca. Da je zavladała prava medijska manija velikog pospremanja koja se lako dijagnosticira već na naslovnica ovoga tjednika, potvrđuju i različiti manje važni popisi objavljeni unutar njegovih korica, kao onaj o *Globusovih* 100 najseksi Hrvatica koji se sastavlja treću godinu za redom. A da ta manija nije kratkotrajni, afektivni ispad patološkog ponašanja dijela hrvatskih medija potvrđuje i to da se slična popisivanja provode tijekom cijele godine, osobito u vijestima suhim ljetnim mjesecima kada nas je primjerice *Globus* iz broja u broj obavještavao o tome tko su vlasnici najskupljih hrvatskih jahti, tko su najbolje odjeveni Hrvati i Hrvatice, koje su najbogatije hrvatske obitelji, koje su naj-destinacije hrvatskog seksi turizma, ili koje su najlošije knjige svih vremena. Osim jahti, salona za masažu i klubova s narodnjacima; osim hrvatskih kamatarata, hrvatskih seksi djevojaka, hrvatskih bogataša ili slavni hrvatskih ovisnika, u medijima se svakodnevno popisuju i besmislice poput one *Najpoznatiji Hrvati koji su pobjegli medijima* (u *Jutarnjem listu*), što su, za neupućene, one slavne osobe koje su uspjele sačuvati svoja vjenčanja daleko od javnosti.

Inventura mafijaša, bogataša i ovisnika

Premda pravi hrvatski žuti tisak – s tradicijom od *ST-a* do *Imperijala*, *Storyja* i sl. – sadrži neusporedivo odioznije primjere popisivanja, nerijetko i prokazivanja, važno je takvu navadu prokomentirati upravo na primjerima onih medija koji smjeraju, poput navedenog *nacionalnog tjednika*, ka ozbiljnom pristupu novinarstvu i održanju standarda profesije. Naime, različite rang liste postale su danas jedan od najatraktivnijih novinskih žanrova, i to ponajprije stoga što uredništvima omogućuju nedvojbeno iznošenje/propisivanje nekog mišljenja, te istodobno zaobilaznje složenijeg istraživanja fenomena; dok čitateljima daju *instant* uvid u pojedinu temu, bez napora da se probiju kroz duži tekst i razmišljaju svojom glavom. Naime, svi prilozima spomenuti na početku teksta nastoje se prikazati kao detaljna istraživanja – radi uvjerljivosti

Važno je dakle da instanca zvana *Bild* ujedini dva bitna svojstva: na jednoj strani muški autoritet i snagu koja joj omogućuje da i postigne što želi, a na drugoj majčinsku brigu i razumijevanje. Tek time se u punoj mjeri novinama omogućuje da preuzmu funkciju super-ega: na određenim područjima one tako igraju ulogu 'roditelja': čovjek ne samo što se pokorava čvrstom autoritetu, već nalazi i nekoga tko ga razumije, kome se može mirne duše povjeriti.

Bild svojim čitaocima utjelovljuje instancu koja se brine o tome da sve bude u redu...

Günter Wallraff: Operacija 'Bild', preveo Željko Brihta, Otokar Keršovani, Rijeka 1978.

favorizira se riječ *dossier* – a rang liste i popisi kao rezultat sintetiziranja mnogih prikupljenih spoznaja o pojedinom fenomenu. No, umjesto slojevitih analiza i upućenih sin-teza, najčešće je riječ o podvaljivanju trećerazredne robe, kafanskom tračeraju u tiskanom obliku, ili lakonskoj zafrkanciji redakcijskih zvijezda koje daleko od terena *zamišljaju* stvarnost.

Preuzimanje elemenata do jučer rezerviranih uglavnom za *trabš* tiskovine, dokaz je u prilog tezi o posve-mašnjoj estradizaciji hrvatskog javnog prostora, o kreiranju novih odnosa u stvarnosti i dolasku novih važnih aktera na pozornicu hrvatskoga *društva spektakla* (pojam Guy Deborda). Ti novi akteri, novi junaci s naslovnica naših mainstream političkih tjednika, postali su kriminalci, reketari, zaposlenici tajnih službi, vlasnici narodnjačkih klubova, estradnjaci ili naprosto bogataši (npr. naslovnice *Nacionala* broj 508. zaslužio je jedan bračni par isključivo stoga što posjeduju najskuplju hrvatsku jahtu). Oni su izgurali čak i političare s obasjane tranzicijske medijske pozornice; oni su se uspjeli probiti s periferije žutula u centar tzv. ozbiljnog novinstva. Zahvaljujući silnoj medijskoj pažnji koju su dobili ti novi junaci zajedno sa svojim popratnim folklorom, u ovome su se društvu kao dominantne vrijednosti nametnuli: uniformni *life style* sa zagrebačke špice, iliti novac, zdravlje, seks i glu-post.

Teme poput razotkrivanja ratnih zločina, krađa u pretvorbi, konvertitstva u sabornici, ekonomskog glavinjanja i sl. koje su punile naslovnice proteklih godina očito su, po procjeni medijskih kreatora, postale zamorne. No, bijeg od hrvatskog političkog blata nije doveo do otkrića novih tema i fenomena – poput onih na naslovnica *Focusa*, *The Economist*, *Spiegela*, *Timea* koje kao svoje uzore spomenuti tjednik redovito objavljuje u rubrici *Terminator* – ni do afirmiranja novih vrijednosti i novih ljudi. Hrvatski mainstream mediji sveudilj su se bacili na prekapanje po prljavom vešu estrade, na potucanje po opskurnim mafijaškim ambijentima, te, konačno, na popisivanje *bofl* robe s našeg tranzicijskog tržišta.

Trač kao novinski žanr

Očigledni primjer za navedeno je tekst pod naslovom *Popis poznatih Hrvata na kokainu* (*Globus*, broj 788, 13. siječnja 2006.), čiji je nastanak potaknut informacijom da je "državni odvjetnik naložio policiji udar na narkodilere iz visokog društva", a sve nakon pronalaska nekoliko grama kokaina kod jednoga glazbenika. U samom tekstu pak nema ni spomena o policijskoj akciji, narkodilerima, preprodavanju droge, novim drogama na tržištu, ovisničkoj slici hrvatskih gradova i sl., već se u bogato ilustriranom prilogu na šest stranica spektakularno navode imena poznatih estradnih zvijezda koje prema glasinama stalno ili povremeno uzimaju drogu. Najveći broj anketiranih zvijezda – osim one *najbeznačajnije*, jedne striptizete i pjevača koji godinama kruži medijima kao simbol narko-rock scene – ne priznaju moguću vezu s drogama, niti iznose jedan važan podatak ili iskustvo vezano uz uživanje ili preprodaju droge. Taj kvazi-istraživački prilog očito je smišljen ne zato da se rasvijetli tema narkomanije i trgovine opijatima, već da se jeftinim trikovima namami i nahrani gladna arena konzumenata; a to potvrđuju i ilustracije uz prilog, studijske fotografije s nekoliko manekenki koje odjevene u odjeću s potpisom sa srebrnog pladnja tobože šmrču kokain. Umjesto dokumentarnih slika servira se simulirana glamurozna poročnost; umjesto istraživanja i analize fenomena nudi se tek trač umotan u sjajni papir, novinarski amaterizam bez odgovornosti.

Sa stajališta profesije ponešto je bolje obrađena tema *20 najopasnijih mjesta za noćni provod* (*Globus*, broj 790, 27. siječnja 2006.), s obzirom da su se novinari, prije nego što su složili top listu klubova s narodnjačkom muzikom i striptizetama u Zagrebu, barem potrudili obići spomenuta mjesta. Kao i slučaju droge, temu su potaknuli događaji iz crne kronike – ubojstva ispred zagrebačkih noćnih klubova, dakle, ponovno iz atraktivnog mafijaškog miljea, čiji su obračuni, iznudaivanja i luda zabava

top teme hrvatskih tiskovina. Posebno je zanimljivo da se na fotografiji s naslovnice jasno vidi lice gole plesačice u jednom od klubova, dok je lice muškarca s oružjem u ruci kompjuterski skriveno. Bilo da je ponovno riječ o simulaciji, bilo o vjernoj snimci, urednička je procjena da treba sakriti identitet muškarca-konzumenta (stvarnog moćnika ili interpretatora), ali ne i identitet žene-striptizete. Golo žensko tijelo kao oduvijek najsigurniji, ali i najprimitivniji mamac za publiku, pojavljuje se sve češće i u našim tzv. ozbiljnim nacionalnim tjednicima kao sredstvo za povećanje tiraže; pa tako paradigmatički *Globus* voli razotkrivati žensko poprje ne samo kada to ima neke veze s temom (kao u slučajevima navedene naslovnice, ili one s temom *Seks za 50 kuna* o salonima za masažu iz broja 793), već i onda kada se primjerice piše o *Sanaderovu doktoratu u HNK-u* (*Globus*, broj 775).

Da je promicanje, blago rečeno, *neobičnih* vrijednosti uzelo maha čak i kada je riječ o izboru onog najboljega, potvrđuje prilog *Junaci 2005.*, *10 osoba koje su obilježile proteklu godinu* (*Globus*, broj 786), koji je sastavio ugledni kolumnist i književnik, a ne, kao više puta do tada, apstraktni "investigacioni redakcijski tim". Taj novogodišnji popis samo utvrđuje gradivo ponavljano tijekom godine po kojemu su pravi heroji naše stvarnosti dobrim dijelom oni muškarci s političke ili zabavljačke estrade koji su najuspješniji u manipuliranju medijima, a prave heroine upravo one žene koje su svoj razvod pretvorile u profesiju, ili svoju osobnu dramu unovčile u svoju slavu. Popis je to u kojemu se, osim pojedinih sportaša i kulturnjaka, ne afirmiraju novi ljudi i nove vrijednosti, već se iz spektakularnog medijskog inženjeringa perpetuiraju iste slike – za ovu specijalnu priliku u zajedničkom, obiteljskom pakiranju.

Je li netko ostao nevin?

U kontekstu estradizacije domaćih medija koja se provodi pod diktaturom kapitala, i provincijalizacije javnog prostora koji je usredotočen ponajprije na lokalne moćnike (a *Nacional* je čak u broju 492. sastavio i *Top listu 1 000 moćnika*, na kojoj su se našli objedinjeni heroji i heroine naše svakodnevice – političari, estradnjaci, mafijaši, itd.), zakonitosti dobrog novinarstva sve se češće odbacuju, a razina profesionalizma drastično smanjuje. Istraživačko se novinarstvo ne potiče; dobre reportaže sa stvarnim akterima malo koga zanimaju; politički komentari su prvoloptaški i navijački; dok se kolumne, kao žanr-favorit u hrvatskim medijima, svakodnevno umnažaju.

Popisivanje stvarnosti – sve te nepregledne liste moćnih, bogatih i seksipilnih, njihovih jahti, salona za masažu, *wellnes* centara ili narodnjačkih klubova, kojima smo se ovdje bavili, samo su dio simptoma općeg potonuća hrvatskog novinarstva. Samo dio slike u simuliranom *društvu spektakla* u kojemu svi na izvjestan način sudjelujemo. I oni koji takve priloge pripremaju, ali i mi koji ih čitamo i o njima pišemo. U medijskoj su kaši, nažalost, svi uprljani. ■

Poznate osobe posebna su priča. Njih i njihove aktivnosti pratite bez prestanka. Gdje su ta i ta ili taj i taj jeli, što su jeli, gdje su kupovali, s kime su pili kavu i s kime su se je....Neka vam odlazak na subotnju špicu postane ritual. Opis posla isti je kao i kod noćnih događanja. Dobri automobili, motori, poznate face, zgodne djevojke i frajeri, te neke zgodne cake, primjerice, fotka tipa kojem se na špici golub posrao na Armani košulju.

Iz internog naputka za novinare 24 sata
Objavljeno na internetskom portalu
Lupiga.com, <http://lupiga.com/>

Posredna propaganda

Rastko Moćnik

Postupci uvjeravanja u *Delovim* člancima

Pri propagandnoj upotrebi medija najlakše uočavamo "neposredne" postupke uvjeravanja: one koji eksplicitno, čak i prostodušno, "privlače pozornost", poput ovoga odlomka iz izvještaja o kraljevskom posjetu Ljubljani: "Uzbudjenje i trema pojedinaca i grupe djece koji su čekali moglo se osjetiti deset minuta prije dvanaest i na Prešernovu trgu u Ljubljani, kamo je povorka automobila stigla s polusatnim zakašnjenjem". (*Delo*, 13. listopada 2001.)

Te obrasce: gomila koja dočekuje, uzbudjenje, djeca u grupama, monarhističko kašnjenje – mogli bismo čitati prilikom svakog posjeta okrunjene glave, bilo ono Franje Josipa, Aleksandra, Pavla, bilo jednokratno Josipa Broza. Budući da državi ne prijete monarhistički udar, a i inače su okrunjene glave danas postale više stvar žutog tiska, negoli politička kategorija, ovi inače nesumnjivo propagandni obrasci nemaju moći uvjeravanja. Citamo ih u najboljem slučaju kao nostalgično isповijedanje uredništva. Podmuklija je fotografija koja prikazuje pilota kako ulazi u kabinu vojne letjelice, a ispod nje piše: "Još jedna misija – američki pilot uoči nedjeljnog napada na Afganistan penje se u lovac F-18, spreman na uzletnoj stazi nosača aviona Enterprise koji plovi Arapskim morem". (*Delo*, 15. listopada 2002.)

Ne treba biti posebno izvježban da bismo u toj stvari prepoznali propagandu. Ali ne smijemo biti ni sasvim naivni: istina je da ta propaganda nije prikriivena, ali nije ni sasvim izravna. Možda bismo mogli reći kako je "poboćna". Elemente koji upozoravaju na propagandnu prirodu toga slikovno-jezičnog kompleksa, moguće je naime prepoznati samo na "podlozi", za koju se moraju potruditi sami čitateljica i čitatelj: fetišizam tehnike, kut gledanja odozdo prema gore, estetizacija... stvar možemo raskrinkati i zato što nam se daje suviše informacija, a sve su nevažne: tip letjelice, ime nosača aviona, nedostaje još samo ime pilota... Propagandizam je još vidljiviji na podlozi onoga što nedostaje: umjesto učinka "misije" nude nam uvod u nju, umjesto stroja za razbijanje i ubijanje – mistiku čovjeka i tehnologije, ne pokazuju nam Afganistanke i Afganistancu, njihove razrušene domove, uništene ceste i tvornice. Ni izbjeglice ne pokazuju, već tu pogledu ugodnu, a duhu umirujuću, kompoziciju svijetloga neba, zeleno-plavičaste kovine i gotovo vragolastog čovječuljka... Ako se čitateljica i čitatelj nisu u stanju potruditi oko tih "podloga", nemaju li nekakvu "čitalačku kulturu", vjerojatno odmah ostaju bez obrane pred "poboćnom" propagandom.

Slati tjedno dvije teme koje će konkurirati za naslovnice. Teme se dogovaraju s urednicima deska. Pogledajte naslovnice prvih 60 brojeva *24sata*. Kad ih pogledate uočit ćete (morate!!!) da u novinama *24sata* prolaze teme pod naslovima kao što su: "Orgije Dinamovih nogometista", "Pomirba Giričekovih", "Naša Dora, velika prevara", "Hitler – lice koje Hrvati vole gledati", "Monstrumi i dalje slobodno šeću Siskom", "Medicinska sestra bacila nepokretno dijete u vrelu vodu".

Iz internog naputka za novinare 24 sata
Objavljeno na internetskom portalu
Lupiga.com, <http://lupiga.com/>

Kenija odbila pseću hranu kao pomoć gladnoj djeci

Nema govora da ministarstvo odobri pseću hranu za prehranu ljudi, rekao je James Nyikal, visoki dužnosnik ministarstva zdravstva Kenije, a prenosi dnevni list Daily Nation

NAIROBI – Djeca Kenije nisu tako gladna da bi jela pseću hranu, rekao je glasnogovornik kenijske vlade u utorku u odgovoru na ponudu novozelandske poduzetnice Christine Drummond, koja je pošiljkom hrane za pse kanila pomoći gladnoj djeci Kenije. Glasnogovornik kenijske vlade Alfred Mutua za kenijske novine Daily Nation objasnio kako svaka pošiljka hrane mora zadovoljavati određene standarde.

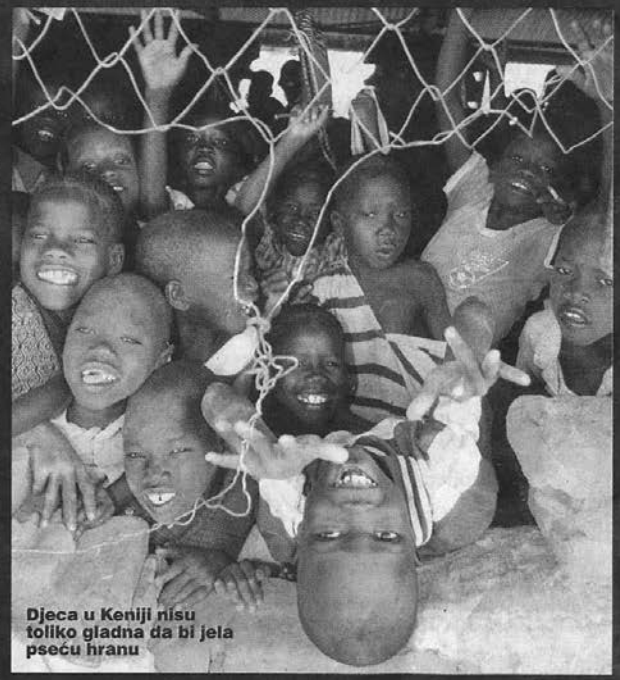
Novozelandsku poduzetnicu Christinu Drummond poznanci su, vrativši se s putovanja po Keniji, obavijestili o gladi koja tamo hara. Drummondova je, u želji da pomogne gladnoj djeci, objavila novinarima na Novom Zelandu da će dvadeset i četiri tone dehidrirane pseće hrane u ožujku biti brodom upućeno na Rusniga Island na jezeru Victoria. Međutim, Kenijci su bijesno odvrtili na tu ponudu.

Nema govora da ministarstvo odobri pseću hranu za prehranu ljudi, rekao je James Nyikal, visoki

dužnosnik ministarstva zdravstva, a prenosi dnevni list Daily Nation. Član parlamenta Zapadne regije Kenije rekao je da će parlament učiniti sve kako pseća hrana nikada ne bi ni stigla do tamo, te da ju niti njihovi psi ne bi jeli zbog toga što se hrane ribom.

Christine Drummond je, međutim, za BBC izjavila kako Kenijcima može zajamčiti da četrdeset i dvije tone nadomjestka koji im nudi definitivno nisu hrana za pse, iako su napravljeni od istih sastojaka. Osnivačica tvrtke koja proizvodi hranu za pse Mighty Mix objasnila je kako je njezina dehidrirana hrana Raw Dry Nourish poput velikog obroka u jednoj čajnoj žličici. Drummond je kazala i kako je to bio nesporazum te kako je njezina jedina želja bila pomoći izglednoj djeci u Keniji.

– Ja nudim prirodni nadomjestak za hranu, objasnila je Drummond i dodala kako ga i ona sama svakodnevno konzumira. **I. Ko., Hina**

Djeca u Keniji nisu toliko gladna da bi jela pseću hranu

Preko slovenske granice u SAD

Najteže je pak braniti se od "posredne" propagande. Za primjer: "Na graničnom prijelazu Obrežje – Do akcije *High Impact*, namijenjene poštrenom čuvanju vanjskih granica EU-a i upoznavanju kandidata za članstvo sa sistemom i načinom rada, koji preuzimaju zajedno s potpisom sporazuma o pridruživanju, nije došlo slučajno nakon terorističkog napada na SAD. Najvjerojatnije da u okviru akcije nije slučajan ni posjet belgijskog ministra unutarnjih poslova (...) Sloveniji, zato što je njezina južna granica jedan od najznačajnijih koridora za prebjeg iz velikog dijela muslimanskog svijeta, koji iz zborišta u Sarajevu traže put za Europu, a preko nje i za Ameriku". (*Delo*, 1. listopada 2001. – natpis pod fotografijom)

Nama su važna dva detalja: prvo, nagađanje o "slučajevima". Pisac napisao mogao se neposrednije informirati kod državnih organa, koji su ga uostalom i obavijestili o akciji i pozvali ga da je poprati. Posprdnim "nagađanjem" postignuta su dva učinka: uspostavlja se nekakva "tajnost države", normalizira se određeno razumijevanje države i vlasti (ta vlast govori čak strani, "hijeratičan" jezik: *High Impact*); ujedno se na neku već i tako krajnje ideologiziranu "akciju" lijepi dodatni ideološki premaz. Taj dodatni premaz pogađa s jedne strane kompleks "terorizam i SAD", s druge strane pak inače omiljenu opsjednutost ovdajšnje političke kaste – "Europa nas promatra". Oboje je plasirano sredstvima koja bismo mogli uvrstiti u "posrednu propagandu". Drugi, još važniji detalj koji pripada "posrednoj propagandi" je sljedeći: zašto se među polaznim točkama prebjega posebno i jedino spominje "muslimanski svijet"? Čim postavimo pitanje, znamo već odgovor: a on će nam reći i zašto se među poželjnim odredištima posebno spominje "Amerika". Ali to si pitanje treba znati postaviti. Tko ga sebi ne postavi, teško će se obraniti od sugestije kako su među prebjecima i pretpostavljeni "muslimani", koji preko naših granica žure u SAD, činiti zločinačka djela.

Njihova revolucija

Taj potez, koji nekako samorazumljivo dodaje zavodeći "podatak", možemo osjetiti i u ovoj rečenici: "Godine 1942. partizani su zapalili grad, zato da bi iz njega izgnali protivnike svoje revolucije, seoske stražare". (*Delo*, prilog *Vikend*, 12. listopada 2001.)

Ključan je izraz "svoje revolucije": partizani su dvostruko umanjeni – najprije na praktikante "revolucije",

potom još i na izvršitelje revolucije, koja da bi bila samo "njihova". Sretan slučaj što se tu upotrebljava povratno-posvojna zamjenica još više snaži učinak pretpostavljenog partizanskog "sektstva". Ali umanjeni su i seoski stražari: u toj rečenici oni su samo "protivnici" sektaške partizanske revolucije. Rečenica glatko i ekonomično potiče službenu ideologiju slovenskog kolaboracionizma: da su se oni samo borili protiv komunističkog prevratništva. Retorski govori značajno su sredstvo oblikovanja osobnih neposrednosti, uz to su i sredstvo koje je teško koristiti, jer je često previše očito da izražavaju subjektivne ocjene i vrednovanja. Ako je moguće na kraju retorskog govora upotrijebiti zamjenicu, kao u gornjem primjeru, moguće je i prikriti "subjektivnost" perspektive.

Umjerenja talijanska opozicija

Ali i vrijednosno opterećenije izraze moguće je s ponešto spretnosti upregnuti u posrednu propagandu: "U parlamentu se pokazalo da umjereni dio opozicijske koalicije doduše ne plješće američkom bombardiranju, ali podupire odgovor teroristima kao nužnu i potrebnu radnju (...) a time posredno podupire i vladinu odluku o talijanskoj potpori SAD-u". (*Delo*, 15. listopada 2001.)

"Umjereni dio" opozicije: "umjeren" je pozitivno vrijednosno određenje; suprotnost je "neumjeren", što je

Slati dva puta tjedno (ili više po potrebi) izvještaje s noćnih događaja u dogovoru s urednicima deska. Znači, trebate otići na dogovoreno događanje i snimiti što više fotki, popričati s umjetnikom, s poznatim facama, s običnim ljudima i s nekim recenzentima, te napraviti zgodnu pričicu. Osim nekog opskurnog DJ-a, morate posnimiti zgodne djevojke u mini suknjama i dubokim dekolteima, te zgodne, preplanule muškarce s velikim bicepsima i dlakama... Zna se da fotografija umjetnika nije atraktivna koliko je cica, guza ili tvrdi biceps.

Iz internog naputka za novinare 24 sata
Objavljeno na internetskom portalu
Lupiga.com, <http://lupiga.com/>

Bilješka iz dnevnika Güntera Wallraffa

(koji je tri mjeseca proveo kao novinar 'Bilda', pod lažnim imenom Hans Esser):

Što li se to zapravo ovdje mijenja? Čovjek prolazi kroz nešto što na njemu ostavlja tragove, i ne bi se smio ponašati tako kao da će iz svega izaći sasvim neoštećen. Nešto ostaje, kao kod pušenja: čovjeku je dok to ne apsorpira, potrebno najmanje isto toliko vremena kao kad ne puši, a tako je zaražen i ovdje. Potrebno je dugo vremena. Što se izmijenilo?

Čovjek možda postaje više oguglao, hladniji prema drugima, lakše prelazi preko nekih stvari, ostavlja ga ravnodušnim mnogo toga što bi ga prije zgranulo.

Günter Wallraff: Operacija 'Bild', preveo Željko Brihta, Otokar Keršovani, Rijeka 1978.

nešto problematično, ako već ne i vrijedno osude. Izraz prema tome sugerira simpatiju spram predmeta o kome govori – a to je već samo po sebi simpatično. Ali važan je nastavak: jedan od sastojaka "umjerenosti" ili jedna od njenih praktičnih posljedica jest da "umjereni dio" podupire vladu. Ali ako neovisno o članku u *Delu* pomislimo kako je sadašnja talijanska vlada ekstremistička, baš nimalo "umjereni", da je sastavljaju neofašisti i postfašisti – tada nam se može učiniti neobičnim što "umjerenost" podupire neumjerenost. A baš to bizarno mišljenje pokušava nam podmetnuti članak. Iz šire okoline navedene rečenice proizlazi ova slika: "umjereni" su oni koji podupiru "američko bombardiranje" i koji su na vlasti; u opoziciji je "koalicija", koja je "lijevi centar", "lijeva" ili "ljevičarska" (članak bez razlikovanja upotrebljava sve te izraze), koja je razbijena (izraz se ne pojavljuje, ali ipak ga sugeriraju razni opisi) i "po svojoj prilici još nikad nije bila tako jalova", a ipak su u njoj simpatičniji dijelovi oni koji "posredno podupiru vladu" i koji su "umjereni". Slika je egzotična – ali članak je normalizira, između ostalog retorskom strategijom iz navedenog odlomka.

"Prepredenjak" Bin Laden

Za kraj još ovaj biser: "Amerikanci i Britanci sve su pažljiviji i osjetljiviji, kako o ratu protiv Bin Ladena izvještavaju njihovi mediji, da taj prepredenjak ne bi baš njihovom posrednom pomoći razaslao kodirane izvještaje svojim istomišljenicima i preko njih usklađivao terorističke napade. Sada je i britanska vlada pozvala svoje najveće i najznačajnije medijske obavještajce na dogovor o tome kako između američkih vojnih operacija postupati s porukama, koje, preko novinara i njihovih medija, u svijet šalju Bin Laden i teroristička organizacija Al Qaida". (*Delo*, 15. listopada 2001.)

O ovoj apologiji cenzure moglo bi se napisati cijeli doktorat. Ali ovdje ćemo upozoriti samo na izraz "prepredenjak". Dosadašnji primjeri posredne propagande odnosili su se na izbjegavanje vrijednosnih oznaka (kao kod upotrebe zamjenice "svoj"); upotrebu pozitivnih oznaka za posrednu degradaciju (kao kod izraza "umjereni dio"). Ovdje pak nastupa izravno osuđujući izraz – iako je riječ književna, nije ni iz svakodnevnog novinarskog, ni iz svakodnevnog običnog govora. Ovu upotrebu moguće je povezati s "nevaljalim državama" i s "nevaljalim svijetom". Izražavanje je izravno osuđujuće – govor pak visoko književni. Ako se u prijašnjim primjerima posredne propagande prikrivalo "subjektivnu izravnost", koju su pokušali potaknuti – ovdje se, upravo obrnuto, vrijednosna izravnost neposredno reklamira. Ono što se prikriva jest pomak u, ako tako mogu reći, "horizontu javnoga govora": prikriva se upravo to da je neke ljude, neke države i neke "svjetove" moguće neposredno sramotiti. Prikriva se da je moguć rasizam – ako još ne na riječima, onda već nesumnjivo u govornim radnjama. ■

Objavljeno na internetskom portalu MediaWatch, <http://mediawatch.mirovni-institut.si/bilten/seznam/12/september/#6>
Sa slovenskoga preveo Srećko Pulig

Najbolje novine koje se mogu kupiti

Srećko Pulig

Čitajući ovu knjigu, onaj tko je još imao iluziju da je naša medijska malomištansko-kumsko-korporativna scena neki hrvatski unikum, dok u svijetu velike medije navodno rukovodi samo načelo kvalitete, odmah će je izgubiti. Štoviše, mi po receptu proizvođenja novinara-zvijezda-pisaca-intelektualca podosta kopiramo francuski model

Serge Halimi: *Novi psi čuvaji (Les nouveaux chiens de garde/Novi psi čuvari)*; s francuskoga na slovenski prevela Jana Pavlič, biblioteka Mediakcije, Maska i Mirovni inštitut, Ljubljana 2003.

Tko u Hrvatskoj želi doznati nešto više o novinarskom svijetu i stanju u redakcijama velikih i manje velikih medija (u Hrvatskoj je svaki medij koji uspije ostvariti kontinuitet od nekoliko sezona na kiosku "velik"), tome je bolje da ne čita suhoparne izvještaje naših mediologa, komunikologa, profesora novinarstva i drugih akademskih poslenika, kojima je bavljenje medijima ušlo u opis nastavnog predmeta, dakle radnog mjesta, već da gleda televizijske sapunice. I to ne samo onu, *Bumerang*, kojoj je svakodnevnica jedne male tv-redakcije tema, nego i sve druge.

Nervoza u masovnim medijima

U jednoj od tih drugih, domaćih sapunica, odigrala se sljedeća scena: zgodnog dečka, novinara pred kojim je karijera, zadesila je nezgoda na radu. Naime, rutinski istražujući još jednu pretvorbenu malverzaciju otkrio je dovoljno toga da napiše članak. Uradak je objavljen, no onda se ispostavilo da je raskrinkao privredni kriminal muža svoje glavne urednice. Autori sapunice, smjestivši našega junošu u zagrljaj njegove lijepe mlade djevojke-tješiteljice, da tamo neutješno opsesivno ponavlja rečenicu "Koja sam ja budala" (jer nije dovoljno dobro istražio koga istražuje), nude nam usput i pouku iz tranzicijske, a vidjeti ćemo i ne samo tranzicijske, moralke. Novinar koji provali kriminalno poslovanje svojih šefova nije junak, nije "zviždač" (kako sami novinari nazivaju svoje izvore, provaljivače kriminalnih rabota drugih van-medijskih poduzeća ili konkurentskih medija), već ordinarna budala.

Činjenica da mediji svakodnevno otkrivaju svakovrsne, pa i kriminalne, društvene devijacije, "naravno" ne znači da će blagonaklono gledati na otkrivanje, a kamo li osudu, istih u vlastitoj kući. Slavno pravilo svakog no-

vinskog izvještaja – gdje, tko, kada, kako i zašto? – svaki novinski profesionalac ostavlja na vratima kuće za koju radi. Serge Halimi, autor knjige *Novi psi čuvari*, ispisuje rečenicu koja je u našem kumsko-korporativnom novomedijskom svijetu dio folklorne, a ne samo stručne, kolektivne svijesti: "Koji novinar nije barem jednom ustanovio što se događa u njegovim novinama tek kada je pročitao što piše konkurencija?"

Paradoks da su mediji, ti nesmiljeni kritičari svih društvenih devijacija, sasvim drukčije raspoloženi kada sami dođu na tapetu javnosti, davno je uočen. Tako sociolog Paul Lazarsfeld još 1972. piše: "Ako postoji ikakva institucionalna bolest, od koje posebno obo-ljevaju masovni mediji, onda je to njihova nervozna reakcija na kritiku". (*U Culture, society and the media*, ured. Michael Gurevich, Tonz Bennett, James Curran i Janet Woollacott, Rotledge, London and New York, 1998.) A kada je prvi put Halimova knjižica, tj. podulji esej, stigla pred francusku publiku, mnogi su ljudi u medijskom svijetu upravo zbog njene razorne kritičnosti imali razloga da budu nervozni (prvo izdanje knjige izašlo je u Francuskoj 1997., a novo, aktualizirano i prošireno 2005.; slovenski prijevod, koji ovdje prikazujemo, sačinjen je po prvom izdanju).

Korporativna zloupotreba medija

Serge Halimi, francuski novinar, pisac i znanstvenik (doktorat Berkeleyja u političkim znanostima, profesura na univerzitetu Pariz – VIII, rad u specijalističkim organizacijama UN-a, uz istovremeno aktivno novinarstvo u mjesečniku *Le Monde diplomatique*) pozornost izaziva već naslovima svojih knjiga i filmova (kolege redatelja Pierrea Carlesa). Tako mu se jedna knjiga zove *Sizif je umoran (Sisyphé est fatigué, 1993.)*, a film, jedan od dva u kojima i u tom mediju izlaže svoje stavove, *Sociologija je borilački sport (La sociologie est un sport de combat)*. Svoje najpoznatije djelo *Novi psi čuvari* – koja je, zaslugom prije nekoliko godina pokrenute ljubljanske biblioteke Mediakcije, sada i pred nama (u Francuskoj je izašla u izdanju Liber Raisons d'agir, gdje i knjižica pokojnog sociološkog klasika Pierrea Bourdieua *Sur la télévision*, koju, pod naslovom *Narcisovo ogledalo*, možete čitati u biblioteci Clio, Beograd 2000.) – započinje i završava citatom-homageom Paulu Nizanu, piscu, intelektualcu, komunisti koji je djelovao između dva svjetska rata, autoru knjige iz tridesetih *Psi čuvari (Le Chiens de garde)*, čiji naslov Halimi parafrazira.

Uvodno taj citat glasi: "Nećemo vječno dopuštati da poštovanje iskazano gledištu filozofa na koncu koriste samo moćni bankari". Sve to samo je zagrijavanje za glavnu temu ovoga eseja, a to je *propadanje (i mogući otpor) novinarstva, u doba njegove korporativne zloupotrebe*. U maniri koja je više aktivistička negoli teorijska secira se ovdje francuska medijska scena druge polovice devedesetih godina. Za uvođenje u problematiku najbolje je još jednom misao koju stalno varira drugi

Prijedlozi:

1. Moram vas obavijestiti da svi užasno loše pišete. Poradite na tekstovima. Samo pročitajte vašu verziju teksta i verziju kakva je objavljena u novinama i shvatit ćete gdje griješite.

2. Ne čekajte temu, nego je sami režirajte. Uzmite za primjer Tomislava Gabelića, dopisnika sportske rubrike iz Splita, koji svakodnevno puni jednu stranicu u novinama. On ne sjedi u Hajduku i čeka da mu netko pride, nego smišlja teme i cake, prilazi igračima, trenerima, Upravi, a zatim sve to novinarski obradi i odradi.

Matija Babić, glavni urednik
Zoran Turković, urednik regija
Iva Uščumlić Gretić, urednica deska

Iz internog naputka za novinare 24 sata
Objavljeno na internetskom portalu Lupiga.com, <http://lupiga.com/>

Izvanmedijsko

Ono zbiljski drugo je different shit.
John Sasher

Sve je medijsko. Nema iskonske, nemedijalizirane situacije u kojoj bi se mogla doživjeti "autentična" ljudska egzistencija. Ono što se ne može izravno čuti, vidjeti ili dotaknuti može se nekamo spremirati, ali žicarima znanja i dalje je nedostupno.

Pomisao da postoji izvanmedijska stvarnost i sama je efekt medija i prvi amandman carstvu medija. Oni čine više od običnog nabijanja podataka simboličnim vrijednostima i značenjima. Dodaju više od zbirke tehnoloških veza. Osim produktivnih i represivnih moći, mediji imaju i moment negacije. Ako postoji nešto izvanmedijsko, onda samo unutar samih medija, a ne izvan njih.

Agentur Bilwet: Arhiv Medija, preveo Goran Vujanović & Bastard Trans/Lation Machine, Arkzin, Zagreb 1998.

aktivist, Noam Chomsky, kako nam za analizu devijacije medija u zapadnim (i onima koja će umrijeti pokušavajući to postati) društvima ne treba nikakva teorija zavjere vladajućih protiv razvlaštenih. Onome tko još pita kontrolira li i kako elita medije, treba odgovoriti da to njoj više nije potrebno: "Eliti ne treba da kontrolira General Motors. Ona ga posjeduje". Kad smo kod automobilske metaforike, Halimijeva metoda još je jasnija: "Teško ćemo analizirati američki automobil, a da ne govorimo o General Motorsu, Fordu ili Chrysleru". Prevedeno na naše medijske prilike: teško ćemo govoriti o stanju medija u nas, a da izbjegnemo spominjati WAZ, Styriju, RTL, Novu TV ili npr. knjižarske izdavače u eri megastora (makar i samo tri) Algoritam, VBZ i Profil.

Čitajući ovu knjigu, onaj tko je još imao iluziju (ako takvih uopće ima) da je naša medijska malomištansko-kumsko-korporativna scena neki hrvatski unikum, dok u svijetu velike medije navodno rukovodi samo načelo kvalitete, odmah će je izgubiti. Štoviše, steći ćete dojam da mi po receptu proizvođača novinara-zvijezda-pisaca-intelektualca podosta kopiramo francuski model kako nam je opisan u zadnjem poglavlju ove knjige (*Svijet tajnih sporazuma*).

No, da bismo došli do zaključnog poglavlja moramo prije proći kroz čistilište, koje u obliku dijalektičke trijade opisuje putanju svakog današnjeg mainstream medija.

Pokornost i obazrivost spram novca

Najprije zapažamo pokornost i snishodljivost prema svakoj vlasti. Prvo poglavlje knjige nosi naslov *Pokorno novinarstvo*. Novinski *trend-setteri* ne samo da mogu mijenjati svoje stranačke afinitete, oni mogu preživjeti i promjene cijelog sustava društvene reprodukcije, a da pri tome ostanu glavnom pričom u gradu (u nas notorno: medijski nacionalist se moglo biti i u socijalizmu i danas u kapitalizmu). U samo nekoliko prvih godina višestranačja u nas gledali smo (ili sudjelovali u tome) kako se ono disciplinira u novo "jednoulmje". Time smo i mi brzo postali "Francuzi", jer izraz *La pensée unique* upotrebljava i glavni urednik *Le Monde diplomatique* Ignacio Ramonet, da bi označio spregu političkih i intelektualnih elita u današnjoj Francuskoj. U Francuskoj je moguće (u SAD-u nije!) da predsjednika republike intervjuiraju dvije novinarke, koje su istovremeno žene ministara. Da hrvatski predsjednici, premijeri, politička elita, biraju s kojim novinarima hoće, a s kojima neće surađivati, to je notorno. Pa neće valjda samo zbog prava javnosti na informaciju npr. Branimir Glavaš odgovoriti na upite novinara *Ferala* ili Ivica Račan novinara *Novog Hrvatskog slova*.

Drugo što zapažamo već je zanimljivije, a u knjizi je naslovljeno *Obazrivo s novcem*. To poglavlje daje konkretne primjere kako mediji moraju aktivno štiti privrednu elitu ili one, kako ih autor duhovito naziva, "koji nuli dodaju još jednu nulu". Ima li još naivca koji misli da je tisak područje gdje je novac moguće samo izgubiti? Što si novinari umišljaju, da su gospodari svijeta? Umjesto da budu zahvalni gazdama koji su im *dali šansu* da postanu vidljivi, bez čega si svoj talent mogu objesiti mačku o rep. Kako je moguće misliti da će si industrijalac kupiti sredstvo koje ima moć utjecaja, a onda se odreći utjecaja na njegovo usmjerenje? Današnji vlasnici medija sigurno nisu ljevičarski aktivisti, a to sigurno nisu ni njihovi intelektualci. Primjer iz knjige: i u nas poznati Bernard-Henri Lévy esejist, filozof, režiser, uvodničar, savjetnik za literaturu izdavača Grasset, filijali korporacije Hachette, brani od kritike za divlju privatizaciju u suradnji s državom Jeana-Luca Lagardèrea, svoga "prijatelja", kopro-

ducenta svojega posljednjeg filma, i vlasnika medijskog carstva u kome sam nastupa, na sljedeći način: "Ne brine me za Lagardèrea, kojega sam vidio kako pobjeđuje i veće protivnike. Pa ipak se pitam o toj krvavoj igri, koja gotovo svaki tjedan traži novu žrtvu. Afera Lagardèrea kao simptom. 'Uništavanje elita' se nastavlja."

Hrvatski primjeri? Vrlo lako ih je pronaći, a broj za nečiji privatni interes naručenih pera više se i ne registira, ne može li se podvesti ni pod rubriku kršenje ljudskih prava i sukob interesa. Za WAZ, a protiv Pukanica; za Pukanica protiv WAZ-a; za nekoga trećeg protiv obojice. *Feral* protiv svih, dok ne počne objavljivati reklame Styrijinih izdanja, a tada nestaje izrugivanje koji medij je ovog mjeseca ili godine najgluplji. O opjevavanju tajkuna ili možda bolje naših oligarha, ne treba trošiti riječi. Možda najzabavniji primjer je onaj Rusa Dmitrija Željeznjaka koji je bacio oko na splitsku luku, te za novinare priredio medijski *happening* u slavu hrvatske uljudbe, s iznajmljenom balerinom i baletanom koji hopšu po dokovima.

U monografiji *New York Timesa* iz pera Edwina Diamonda opisuje se kako funkcionira vlasnički telefon, za razliku od staromodnog političkoga: "Novinari u zabludi misle kako odlučivanje pripada njima. Novine su vlasništvo obitelji Sulzberger i ona može što hoće, a da se ne brine o stupnju svoje popularnosti ili stanju na izbornim listama". A prozvani vlasnik Arthur Ochs Sulzberger ovako se "brani" u listu *Punch*: "Ako sam navečer kući i vidim da će u sljedećem broju izaći nešto što mi se ne sviđa, nazovem desk i kažem: 'To nećete objaviti'."

Naravno, niti francuske medijske gazde "ne zanima politika" i to vole isticati jednako kao i naši medijski vlasnici ili njihovi glasnogovornici. A ne zanima ih zato što u njoj već imaju udobno mjesto – jasan je Halimi.

Tržišno novinarstvo i svijet tajnih sporazuma

Treći dio čistilišta, prije negoli provirimo u pakao, zove se logično *Tržišno novinarstvo*. Ono nastaje kada se ujedine pokornost prema vlasti i opreznost

"kako obzirno pojasniti novinaru da ima samo malo više moći nad informacijom nego li blagajnica u supermarketu nad trgovačkim strategijama poslodavca?"

s novcem. Tada nastaje otvoreno klasno svrstavanje i navijanje, u kome je kapitalu ugodna neoliberalna ideologija normala, a svaka druga ideologija ekscesni kurs skretanja u patološko i u "ekstremizam". Taj tupoglavi ekonomizam, prezir politike i otvoreno zagovaranje vladavine novca izgleda ovako na jednom francuskom primjeru. Urednik Jean-Mare Sylvestre, dobro umrežen, razgovara sa slušateljima (svoga) radija: "Moj način čitanja nije keynesijanski, više je monetaristički". Slušatelj ipak pita: "Zašto za neko poduzeće kažemo da je najbolje samo zato jer prodaje najjeftinije? 'Bolji' implicira i društvene vidike". Gospodin Sylvestre odgovara: "Društvenog napretka nema bez ekonomskog napretka". Slušatelj ustraje: "Postoji li ekonomski napredak ako se radi o društvenom nazadovanju?". Prije negoli bude isključen iz etera, prepametni slušatelj dobiva samo još razdraženo ponavljanje iste konstatacije o navodnom ekonomskom napretku.

Kako izgleda novinarska propaganda tržišne misli u nas, primjer izaberite sami. Sve se uglavnom svodi na autocenzuru raspjevanih voditelja koji kada im u suptilnu analizu nekog identitetskog prava uleti "ispali" radnik, koji nikakvo pravo nije ostvario, slegnu ramenima, kažu: "To je kapitalizam" i nastave zabavu. Halimi zaključuje da korporativni mediji u Francuskoj još od vremena Zaljevskog rata, ugovora u Maastrichtu i dogovora GATT, jasno stoje na strani rata, novca i trgovine. Ili, intelektualno zabavnije, riječima Laurenta Joffrina, urednika *Libérationa* u devedesetima: "Dnevnik koji je osnovao Jean-Paul Sarte dostigao je cilj koji njegov utemeljitelj možda baš nije želio – bili smo instrument pobjede kapitalizma na ljevici."

Silazak u pakao, ili šećer na kraju, donosi spomenu-to završno poglavlje *Svijet tajnih sporazuma*. U njemu Halimi, nakon što je konstatirao da svako današnje "veliko" uredništvo na jedan način "uređuje" medijske zvijezde, na drugi redovito zaposlene obične novinare, a na treći vojsku honoraraca, rezignirano zaključuje da francuskom medijskom scenom upravlja tridesetak "funkcionara", među kojima ne vlada nikakva surova konkurencija, nego niz skrivenih dogovora. I tajnih sporazuma sa svojim novinarskim izabranicima i medijskim "intelektualcima". Francusku medijsku scenu iz sredine devedesetih može se reducirati na samo tri grupacije, koje okupljaju Alain Minc, Alain Duhamel i Bernard-Henri Lévy. "Čekamo dan kada će *Le Monde* citirati *L'Humanité*, koji citira *Libération*". A svi oni će citirati Duhamela", sarkastičan je Halimi. I otkriva ponešto od intelektualnih običaja "kardinala jednoulmja", npr. kada instituciju međusobne promocije onih ionako medijski preeksponiranih ti isti nazivaju "vratiti dizalo". Što će reći: usluga za uslugu, promocija za promociju.

Kritika medijski najmoćnijih "intelektualnih" faca za kritičara je naravno najpogubnija. Prošavši još jednom našim "križnim putem", to znači: ostrviti se na Mesića i Sanadera, *no big deal*. Reći koju kritičku protiv Pavića, Pukanica i sl., *tricky business*. Ali sustavnije se kritički baviti likom i djelom npr. Denisa Kuljiša, Miljenka Jergovića, Jurice Pavičića, Renata Baretića, Vedrane Rudan, Zorana Ferića, Heni Erceg, Viktora Ivančića (neka se izostavljene ne naljute), uza sve njihove razlike, najbolji je put da vaši članci, knjige, predstave i nosači zvuka završe u anonimnosti. Hrvatska još nema svog Halimija, koji bi sustavno nagrizao intelektualnu hegemoniju onih medijski premoćnih. A i oni koji samo grickaju po rubovima našeg malomištansko-kumsko-korporativnog svijeta stalno isprobavaju jednu izreku, koja nije engleska: dokle slava, od'kle glava? ■

Temat priredio Srećko Pulig

Projekt umjetnice Ane Lozice u Galeriji VN

Osvajanje prostora intime

Boris Greiner

Krenuvši od začudne veze privatnog činjeničnog stanja s prostorom, Mejra Mujičić se, ponirući duboko u svoju intimu, uspijeva odužiti prostoru potpuno ga ispunjavajući dojmom što proizlazi iz tog poniranja

Izložba Mejre Mujičić 222, Galerija proširenih medija, Zagreb, od 20. siječnja do 6. veljače 2006.

Ova izložba nije za javnost, nego za jednu osobu – ona je za tebe koji si ovdje.
Man Ray

Nije običaj da se u kritiku izložbe krene od predstavljanja galerijskog prostora. Ovaj je puta nužno učiniti iznimku jer je karakter izložbe u velikoj mjeri isprepleten s posebnosti prostora. I to na dva plana, vremenskom i prostornom: prvo – namijenom koju je u jednom razdoblju svoje povijesti imala građevina u kojoj je galerija danas, i drugo – izgledom same galerije.

Dapače, moglo bi se reći kako ambijent Mejre Mujičić ne samo da proizlazi iz tih specifikuma, nego da potencira objektivne značajke prostora – oblik i rasvjetu, istodobno ih ispreplećući s intimnim činjenicama što pripadaju vremenskoj dimenziji – povijest te zgrade blisko je povezana s poviješću njezine obitelji.

Naime, kako saznajemo iz kataloga izložbe zagrebačka džamija otvorena je u srpnju 1944., a prema riječima Mejre Mujičić, “njezina tada dobrostojeća obitelj aktivna u muslimanskoj zajednici, materijalno je pomagala preuređenje Doma likovnih umjetnika u džamiju. Mejrina baka i njezine prijateljice klanjale su se upravo u prostoru Galerije proširenih medija, tada namijenjenom isključivo ženskim vjericama”.

S druge strane, što se tiče prostora, nabrojiti samo njegove osnovne elemente – kružnost bijelog zida s pravilno raspoređenim rasvjetnim tijelima i okruglim ventilacijskim otvorima, praznina iza balkonske ograde, strop kupolasta oblika s mnoštvom otvora što djeluje kao mozaična svjetlosna instalacija – dostatno je za zaključak kako sve zajedno čini gotovo završenu sliku, već se i prazna galerija doima kao konceptualan rad.

Posebnost se prostora dakle kao bitan činilac postavlja pred izlagača. Moguće je na njega ne obraćati pozornost, no ako se od prostora krene, dogodit će se intenzivan dijalog autora i prostora koji može rezultirati iznimno pozitivnim ishodom – neponovljivošću, upravo idealnim skladom,

složenim i nijansiranim prožimanjem prostora i autoričine zamisli.

Ulazak u unutarnost svijesti

Okolnosti ulaska u ambijent pod nazivom 222 – skidanje cipela, prolazak kroz dvostruko platno na ulazu, projekcija obrisa ogrnutog u bijeli plašt na podlozi unutrašnjeg, kao da simboliziraju autoričin ulazak u poseban svijet, svijet prošlosti i pitanja njezina podrijetla, to jest uvjetovanost ili odgovornost koju ona prema tome ima; istodobno simboliziraju i nužnost izoliranosti od svega vanjskog s namjerom osvajanja intimnog prostora u okviru kojeg do takvog dijaloga uopće može doći.

Unutra, postojeća je ispunjenost bljedim svjetlom i bjelina zidova istaknuta izborom materijala: bijeli tapison koji svojom poroznošću podsjeća na filc prekriva drveni parket poda, prekriva uglavnom sve što otprije nije bilo bijelo.

Prigušeni, neodređeni zvuci nalik onima što obično dopiru izvan prostora, a čije je podrijetlo teško detektirati, zajedno s vizualnim dojmom u posjetitelja proizvode osjećaj ulaska u neki drugi svijet.

Stojeći usred tog magličastog bjelila, čini se kao da je cijeli prostor unutrašnjost nečeg u što se ušlo, kao – zamućenim zvucima izvanjskosti pojačano – da se ušlo u nečiju svijest.

Tek kasnije primijeti se uzduž zida tanka, tamna, kružna linija na kojoj su gusto obješeni bezbrojni izlošci. Ta je linija tik uz zid razapeta metalna žica, a na njoj obješeni izlošci komadi su pauza A5 formata.

Svi zajedno kao da predstavljaju odlomke misli, što dodatno pojačava dojam, jer sveukupnost svijesti valjda i jest sazdana od pojedinačnih fragmenata.

I bez obzira što je i inače teško moguće razdvojiti sveukupnost od pojedinačnog jer upravo zbir pojedinačnih čini cjelokupnost, ipak bi u tim listićima trebalo potražiti korijen cjelini.

Fragilnost nestajućeg vremena

Kao prvo, dojmiva je njihova brojnost. Moguće je svrstati ih u nekoliko skupina. One u kojima se pojavljuju otisci brojeva u nizu, zatim oni s otisnutim fotografijama, ili crnim tušem iscrtanim elementima crteža, neki su pausi izvezeni koncem, na nekima je pak prisutna geometrija... Motivi stilizacije podrijetlom iz muslimanskog svijeta: tetovaža na rukama, ornamentacije, sličice žena u feredžama, izmjenjuju se s motivima nespecifičnog, neprepoznatljivog, intimnog podrijetla. Svakako je za izradu svakog od njih bilo potrebno određeno vrijeme, uranjanje u unutarnost svijesti, kontemplacija. Svaki od njih predstavlja odlomke stvarnosti, komade vremena. Boravak s tim vremenom – to nije rad, to nije proizvodnja izloška, to je preslika boravka samog sa sobom. To je novi prazan paus A5 formata svake večeri ili svakog jutra, to je nova sloboda tog trenutka da bi se iz njezine praznine uspravila misao ili dojam ili osjećaj i na ovaj ili onaj način ostavilo traga. Traga ponajprije samom sebi, a zatim i traga jednoj sveukupnosti u koju je svako biće nužno uronjeno. Svaki dan je poseban, i svaki dan u sebi nosi potrebu za takvim postojanjem.

Fragmenti stvarnosti što ostavljaju trag na gotovo prozirnoj podlozi podsjećaju na fragmente sjećanja koji su ta-

koder ispisani na jedva vidljivoj podlozi; ostaju nam neke slike, ali blijedi vrijeme u kojem su nastale. Fragilnost nestajućeg vremena, međutim, ovdje je plastično predstavljena, prozirni se tragovi talože u svijesti i tako je grade. Množina minulih dana nije iščezla, promijenila je medij, postaje sadržaj što obješen na tankom ringu čini intimni okvir postojanja. Sada je moguće njegovu strukturu proširiti i njome ispuniti cijelu kuglu. Njegovom bojom obojiti unutarnost.

Proživljenost sviješću kao otisak bugačice

Tako sredstvo unutarnje komunikacije bića sa sobom i sa svime od čega je to sebstvo sastavljeno oslikava put kojim se dolazi od ničega ka nečemu. Svijest kao svojevrsna bugačica upija dojmove i na pauzu misli ostavlja otiske, intimna ih istraga pretvara u konkretne tragove. Nesvrhovitost i raznolikost pojedinih dijelova postaje zaokružena i iskoristi-va skupnost što ima za cilj predstaviti nevidljive konture duhovnih područja – dokumentacija usporednog postojanja prerasta u materijaliziranu i cjelovitu sliku unutarnjeg dojma.

Brojevi u naslovu izložbe datum su autoričina rođenja – 22. veljače. U dodatnom koncentričnom krugu značenja, kao osnovni motiv nameće se pitanje identiteta. Ono se prostire od odabira zgrade galerije, preko momenta ulaska u izložbeni prostor do uranjanja u koncem izvezene ili iscrtane crte pojedinih listića. Prevedeno, to je propitivanje svojeg bića od nastanka u danom okruženju do reakcije tog zrelog bića koje se koristi autorskim oblikom izraza s obzirom na jedan od brojnih zastora njegova postojanja.

Prostor ispunjen dojmom

Nema dokaza, ali istinitošću prijednog puta pojedinac kao da osvaja naklonost složenijih konstelacija, jer krenuvši od začudne veze privatnog činjeničnog stanja s prostorom, Mejra Mujičić se, ponirući duboko u svoju intimu prostoru uspijeva odužiti potpuno ga ispunjavajući dojmom što proizlazi iz tog poniranja.

Neponovljivost zatvorenog kruga svrstava ovu izložbu u rang rijetkih i posebnih doživljaja. ▣

Emitirano u emisiji Triptih III. programa Hrvatskog radija

Anarhistički oblici prostora

Ivana Mance

Kao oblici u monumentalnom prostoru Paviljona, a ne mentalne forme koje se razvijaju u komunikaciji s publikom, radovi gube svoj procesualni karakter; hrpa odbačenih letava u kutu zapadnoga krila ništa ne govori o zgrtanju predmeta na gomile kao jednom od najradikalnijih Kožarićevih umjetničkih postupaka

Retrospektiva Ivana Kožarića. Umjetnički paviljon, Zagreb, od 22. prosinca 2005. do 10. veljače 2006.

Na samom početku karijere Ivana Kožarića, u povodu izložbe 1956. na kojoj je izlagao zajedno s Ljubom Ivančićem, Valerijem Michelijem, Miljenkom Stančićem i Josipom Vaništom, Jerolim Miše je napisao kako je o kiparu Kožariću teško bilo što kazati. *Otvoreno ću priznati da pred njegovim skulpturama ne reagiram nikako.* Dirljiva iskrenost starog akademika vjernog provjerenim umjetničkim vrijednostima, stoji zapravo na početku rasprave "starih" i modernih koja, barem što se Kožarića tiče, na neki način traje još i danas. Kao što je i na tim počecima bilo onih koji su, poput Radoslava Putara, odmah naslutili da Kožarićevi interesi daleko nadilaze horizonte tradicionalne umjetničke smislenosti, tako je i danas Kožarić za mnoge koji su od njega po godinama mnogo mlađi i dalje ostao isuviše mlad. Da s umjetnikove strane posrijedi nikada nije bilo puko pomodarstvo, dokazuje jednako duga povijest pozitivne Kožarićeve recepcije: od Gorgonaša čiji je bio član, preko naraštaja Nove umjetničke prakse do danas – iz generacije u generaciju, Kožarić nikad nije bio prihvaćen kao kanonizirani umjetnik, već uvijek kao otkriće; svaka ga je svojatala kao vlastitog suvremenika i partnera u borbi za nove, modernije vrijednosti. Činjenica da su se na povijesnoj sceni doista izmijenili nebrojeni umjetnički pravci, poetike i svjetonazori, a da je Kožarić svakom bio nov i aktualan, potvrđuje da njegova umjetnička mladost nikada nije bila mladost stila, kao što nikad nije bila niti mladost medija: kroz godine, Kožarić je, unatoč formalnoj heterogenosti odnosno polivalentnosti vlastitoga djela, prkosno i pomalo frivolno održavao profesionalni integritet kiparskoga posla, dokazujući uvijek iznova da medij nije ni prepreka ni prednost umjetničkog boravka u suvremenosti. Teza kako je Kožarić ostao vjeran kiparstvu, prihvatljiva je stoga samo pod jednim uvjetom: nikada mu nije bio vjeran, varao ga je od samog početka.

Odbacivanje viška estetske vrijednosti

Tajna Kožarićeve vitalnosti, dakle, nije u pukom odbacivanju povijesno prevladanih vrijednosti u korist modernih i novih – bilo stilskih, medijskih ili ideoloških – nego upravo u radikalizmu njegovog odbacivanja: on (stilske, ideološke ili likovne) vrijednosti ne odbacuje da bi ih zamijenio drugima te svoj opus evoluirao iz nižih u više oblike umjetničke svijesti, već se odbacivanje zbiva u svakoj točki njegova opusa, iz čiste ljubavi prema onom što nakon odbacivanja ostaje. A to što ostaje, taj ostatak, izmiče svakoj pozitivnoj kvalifikaciji u vrijednosnom sistemu ove ili one poetike, izluđujući povjesničare umjetnosti kada se nađu u situaciji da moraju historijski ili stilski identificirati i situirati Kožarićev rad, opisati ga riječima struke odnosno pretvoriti u intersubjektivnu, razmjenjivu i objektivno važeću umjetničku činjenicu, koja će stati na kraj opasci "to mogu i ja" kao najčešćem obliku laičke, malograđanske reakcije na umjetnost koju se ne želi razumjeti i voljeti.

Odbacujući, dakle, svaku stilsku identifikaciju, izbjegavajući objektivaciju vlastite umjetničke intervencije u konačnom umjetničkom proizvodu, ne dopuštajući odvajanje umjetničkog rada iz sfere vlastitog društvenog postojanja – Kožarić već godinama izmiče jeziku moći utemeljenom upravo na logici pripadanja općeprihvaćenim vrijednostima, pa bila to i vrijednost umjetničke originalnosti. Jer, Kožarićeva neponovljivost, parafraziramo li Giorgia Agambena, ne temelji se na ovoj ili onoj razlikovnoj kvaliteti, već upravo na negaciji svakog mogućeg predikata kao esencijalnog svojstva, odnosno vlasništva – umjetničkog djela ili osobe, svejedno. Radikalna singularnost, neponovljivost bića temelji se upravo na prihvaćanju, preuzimanju, prisvajanju predikata kao ne-svojstvenih, ne-vlastitih, ne-pripadnih, čak nedolčnih i neprimjerenih, izgrednih načina postojanja. A, biti neponovljiv bez pripadanja, uključujući i pripadanje sebi kao vlastitoj umjetničkoj individualnosti – predstavlja prijetnju za svaki hijerarhijski poredak čija je moć uvijek utemeljena upravo na pripadnosti nekom imenu – imenu boga, nacije, roda, oca ili kojem drugom. Upravo sposobnost da se u svakoj točki svog umjetničkog rada odbaci višak estetske vrijednosti, odnosno, da se svako obilježje prihvati ne kao nužni gradbeni element vlastitog stila, nego kao više ili manje slučajnu manifestaciju elementarnog prava na kreativno postojanje u svijetu, omogućila je Kožariću dugogodišnju mladost i neovisnost, možda i slobodu. Slobodu od žargona autentičnosti, zasigurno. Nepodnošljiva lakoća kojom je ostvaruje uvijek će iritirati utilitarni um, a ono što nakon te slobodarske geste odbacivanja ostaje, protivit će se svakoj kapitalizaciji – ostatak će uvijek imati status izgreda, ispada, neposluha prema kojem ne znamo kako bismo se postavili ni kamo ga smjestili – od muzeja do smetlišta, sve su mogućnosti otvorene.

Pozlćena vrata, 1971.

Konceptualna transgresija skulpturalne forme

Nema sumnje da je retrospektivna izložba takvog umjetnika delikatan zadatak. Prihvatimo li agambenovsku tezu da je biće Kožarićeva djela ostatak svega onog što djelo nije, retrospektivna je izložba nemogući projekt. U nekoj radikalnoj varijanti, na njoj možda uopće ne bi trebalo biti fizičkih djela, već samo značenjski nabijenog prostora izvan i uokolo njih: kroz dokumentaciju ili djela drugih umjetnika pokazati povijest Kožarićeve recepcije, na primjer. Inicijativa Antuna Maračića da u prostor Galerije Zvonimir preseli cjelokupan Kožarićev atelje, u tom je smislu bila simptomatična: umjesto da radi selekciju, on je ugostio sav aktualni sadržaj ateljea, uključujući i samog autora koji je za vrijeme trajanja izložbe radio ono što i inače radi na domicilnoj adresi. Djelo, premda u galeriji doslovno prisutno u svom totalitetu, na taj je način predstavljeno upravo kao ostatak, fragment nesagledivo šireg zbivanja – ne samo umjetničkog, nego društvenog, budući da je za vrijeme trajanja izložbe dislocirani atelje postao mjestom ekspanzivne socijalne interakcije Kožarićevog djela.

Djelo kao neuhvatljivi ostatak njegovih vlastitih pozitivnih predikata nije moguće objektivirati; na njega je eventualno tek moguće upućivati kontekstualizacijom ili jednostavno, referirati na nj kao nešto što izmiče svakom postojećom, aktualnom sistemu označavanja, osobito nijemog izložbenog pokazivanja djela kao samodostatne estetske činjenice. U medijski i stilski namjerno diskontinuiranom Kožarićevom djelu doista je nemoguće bez nasilja upostaviti zajednički nazivnik, a linearni izložbeni niz traži upravo jednu takvu hipostazu. Bez sumnje svjesni da je takva hipostaza nemoguća, autori izložbe, Tonko Maroević i Jerko Denegri, za svoju su odgovornost pokušali pronaći formalni alibi: pretpostavku da je Kožarićevo djelo na pojavnj razini moguće medijski nivelirati na razini predmetnog oblikovanja u prostoru, dakako, u širokom rasponu od skulpture do instalacije. Medij u kojem djelo ulazi u prostor vidljivosti hipostazirao se tako kao neutralna formalna odrednica opusa u cjelini, koju djelo svojim semantičkim rasponom dakako samorazumljivo nadilazi, i koja kao takva nad njime čini minimalno nasilje. Problem takvog pristupa međutim je taj da, kada je Kožarićev rad posrijedi, bilo kakva formalistička odrednica odviše malo govori i nerijetko može zvesti na krivi put. Ako je formalni element Kožarićevog djela, riječima Antuna Maračića, tek *minimalni predložak za maksimalnu mentalnu protežnost*, u aktualnom izložbenom poretku upravo je to vrlo teško uočavati: aranžirani u više ili manje labave grupacije, uglavnom bez ikakvog popratnog upućivanja na povijesni kontekst njihovog nastanka i njihove recepcije, djela, primarno upućena jedna na druga, teže premjestiti vlastitu fragmentarnost i međusobno se interpretirati, postizujući u tome tek minimalan uspjeh; kako logika stilske evo-

Biti neponovljiv bez pripadanja, uključujući i pripadanje sebi kao vlastitoj umjetničkoj individualnosti – predstavlja prijetnju za svaki hijerarhijski poredak čija je moć uvijek utemeljena upravo na pripadnosti nekom imenu – imenu boga, nacije, roda, oca ili kojem drugom

vizualna kultura

lucije razvidno nije integrativno načelo njihova raznorodnog skupa, preostaje im pristati na formalno, uopćeno pripadanje zajedničkom mediju skulpture u širem smislu, što bitno osiromašuje djelo čija forma od početka nije isključivo vizualna niti prostorno-oblikovna, nego primarno mentalna i konceptualna: koliko god se puta Kožarić, primjerice, vraćao tijekom života uzorku loptastog oblika, njegova konceptualna ekstenzija nikad nije bila identična: pod različitim imenima *Skulpture*, *Oblika prostora*, *Prizemljenog sunca* ili *Nedjelje*, u različito vrijeme i na različitim mjestu, te nadasve s različitim sudbinama – opseg njegove konceptualne forme uvijek je bio drugačiji. Utoliko, i Kožarićevo opredjeljenje za skulpturu nije jednostavno formalno ni medijsko, već je i ono bitno konceptualno. To, dakako, ne znači da je to opredjeljenje središnja distinktivna kvaliteta njegovog djela, jer u Kožarićevom djelu takve centralne pozicije jednostavno nema – ono je uvijek čisti žamor margine, pa svaki pokušaj da se neki partikularni predikat uspostavi kao imaginarna os interpretacije, falsificira upravo tu bitnu raspređenost umjetnikovog nastojanja u cjelini.

Granice autonomije trodimenzionalnog vizualnog znaka

Na razini izložbene informacije, mahom izdvojena iz konteksta vlastitog nastanka i recepcije, djela su tretirana kao autonomna predmetna ostvarenja. Njihova prostorna organizacija manje-više kronološki slijedi relativno prepoznatljive linije i etape Kožarićevog rada. Rana djela portretne i druge figurativne plastike koja se vremenski paralelno izmjenjuju s plastikom apstraktnih ili gotovo apstraktnih oblika tijekom pedesetih godina, te ciklus *Oblici prostora* u kojem se apstraktne forme barem naizgled potpuno emancipiraju od svakog psihotematskog ishodišta tijekom šezdesetih – nalaze se u jednom krilu

Paviljona, dok su u drugom raspoređena djela nastala post-skulptorskim postupcima asembliranja, kolažiranja ili apropijacije predmetnoga svijeta u širokom rasponu od prirodnih i uporabnih predmeta do djela vlastitih ruku, od sedamdesetih godina do danas. Uz izuzetak Kožarićevih izložbenih projekata od kojih i nije ostalo ništa osim foto i video dokumentacije (izloženih u južnom dijelu), takav pristup izložbenoj informaciji i nehotice svodi totalitet Kožarićevog životnog djela i, još važnije, utjecaja koji je ono ostavilo u svojoj sredini, na općenitost teze o inkluzivnosti skulpturalne forme koja može podnositi svakovrsna proširenja vlastite definicije u beskonačnost. Umjesto davanja odgovora na pitanje što sve može obuhvatiti pojmom odnosno formalnom kategorijom skulpture, jednako bi opravdano bilo krenuti obrnutim putem te pokušati ući u trag mjestu na kojemu u svakoj točki Kožarićevog opusa, od početaka da danas, vizualna, oblikovno-prostorna forma prestaje – odnosno, na kojoj djelo postaje konceptualna, pa i društveno-povijesna činjenica.

A to bi bez sumnje bio teži zadatak, jer je Kožarić, kao što smo napomenuli, varao skulpturalni medij od samog početka. To bi značilo, primjerice, na razini izložbene informacije nedvosmisleno afirmirati zbunjujuću heterogenost rane skulpturalne plastike razbacane između polova stilizacije i ekspresije, figuracije i apstrakcije; istaknuti moment konceptualne transgresije skulpturalne forme barem tamo gdje je očitiji, kao što je to u *Isječku rijeke* ili *Unutrašnjim očima*; nadasve, to bi značilo pokušati povijesno kontekstualizirati takve proboje: čini se nevjerojatnim da baš nigdje na izložbi nije naznačeno Kožarićevo djelovanje u skupini Gorgona, što dakako nije jedini, ali možda jest jedan mogući kontekst takvih pomaka. Pokazati granicu autonomije trodimenzionalnog vizualnog znaka dakako, bilo bi uzbudljivo tražiti i

Prostor UP

u situacijama koje na prvi pogled sugeriraju zatvorenost znakovne forme – kao što je to slučaj s ciklusom *Oblici prostora* koji nastaju od početka '60-ih, a čiji valovi dezintegracije traju najmanje još čitavo iduće desetljeće. Jedno od kukavičjih jaja začetih u gnijezdu toga ciklusa, osvanulo je 1971. na Kazališnom trgu pod nazivom *Prizemljeno sunce* izazvavši pravi ekscels, na trenutak je potpuno promijenilo domet društvenog recepcije umjetničkog djela.

Recepcija Kožarića u radovima drugih umjetnika

Nerazumljivo je zašto na izložbi nije ponuđena nikakva autentična dokumentacija o sudbini te skulpture iz tog vremena, osim iznimnog filma Ivana Ladislava Galete. Taj je film nažalost jedini primjer recepcije Kožarića u radovima drugih umjetnika izložen na izložbi. Što vrijedi za *Prizemljeno sunce*, vrijedi za čitav niz drugih nerealiziranih

Kožarićevih intervencija: premda su na izložbi čak prisutni neki studijski modeli, nigdje nije napomenuto da su oni imali svoju nadrealnu ekstenziju u vidu rezanja Sljemena ili smještanja male faličke skulpture posred Frankopanske ulice. Ako je tijekom šezdesetih Kožarićev rad još i fingirao kriterije korektnosti skulpturalnog izričaja, s početkom sedamdesetih konceptualno prošireni prostor stvaralačke intervencije postaje glavni medij Kožarićeve umjetnosti. Tretman tih radova na izložbi, međutim, bit će isti kao i onih iz prethodnog razdoblja. Kao oblici u monumentalnom prostoru Paviljona, a ne mentalne forme koje se razvijaju u komunikaciji s publikom, radovi gube svoj procesualni karakter: opseg geste opsesivnog bojenja predmeta u vlastitom životnom okruženju zlatnom bojom posjetitelju neće biti razvidan na temelju postava vrata i para cipela, izoliranih u izložbenom prostoru; hrpa odbačenih letava u kutu zapadnoga krila ništa ne govori o zgrtanju predmeta na gomile kao jednom od najradikalnijih Kožarićevih umjetničkih postupaka koji se od nastupa na bijenalu u Veneciji '76 ponavlja u nizu više ili manje agresivnih varijanti do danas; mali *Pinkleci* spuštenu na sjajni parket djeluju tužno poput izgubljene popudbine i malo kome će na pamet pasti elementarna snaga njihove arhetipske geste obuhvaćanja elemenata svijeta u širi skup.

Anitpozitivistički oprez

Kožarićeva umjetnost traži, kako to piše Želimir Košević u monografiji umjetnika, *anitpozitivistički oprez*. Ta se opreznost, međutim, ne treba zamijeniti s rezerviranim promatranjem Kožarićevog djela na temelju njegovih formalnih atributa: pretpostavka da je razvedeni, diskontinuirani opus moguće pa i samo okvirno izjednačiti na razini izložbene informacije kritičkim i pomnim nabranjanjem u sferi vidljivoga, a da se pri tom ne izgubi njegova značenjska i konceptualna polivalentnost, pokazala se jednostavno neodrživom. Djelo koje naizgled pruža otpor vlastitoj monumentalizaciji, u prezentaciji traži komunikativniji pristup. Dvojbeno je, međutim, u kojoj je mjeri odluka da se većina Kožarićevih djela postavi na pod udovoljila tom zahtjevu: unatoč najboljim namjerama autora i priređivača izložbe, takvo "prizemljivanje" ostalo se vrtjeti u začaranom krugu "sjaja i bijede" Kožarićeve estetike, ujedno znatno otežavajući razgledavanje samih djela. Upravo preusmjeravanjem pažnje s "izgleda" djela odnosno s fenomenalne na njegovu intertekstualnu egzistenciju, stavljanjem težišta na njegovu konceptualnu dimenziju, recepcijski horizont te povijesni kontekst, izbjegla bi se nelagoda izložbene objektivacije Kožarićeva fluidnoga opusa te problemu pristupilo na konstruktivniji način – kako postavom koji bi jasnije diferencirao značaj svakog pojedinačnog djela ili određene skupine, tako i iscrpnijim legendama na uočljivim i dostupnim mjestima, dokumentarnim materijalom koji bi svjedočio dugogodišnje prisustvo Kožarićeva djela u užoj i široj zajednici, pa i kroz radove drugih umjetnika. Pristup na koji su se autori izložbe Tonko Maroević i Jerko Denegri odlučili, koliko god možda vođen idejom kožarićevskog anarhizma, ostavlja dojam površinske redukcije umjetnikova djela na formalni ostatak s kojim ponovno ne znamo što bismo započeli – prava šteta, s obzirom da će se generacije složiti da je upravo Kožarić njihov bezrezervno najomiljeniji umjetnik. ■

Projekt za spomenik Matiji Gupcu, 1969. – 1971.

Daleko je Zagreb još od Beča

Trpimir Matasović

Uigranost Bečke filharmonije najbolje se očituje u zvuku koji je istovremeno i kompaktan i transparentan, tako da je moguće istovremeno percipirati i udio svakog glazbenika i zvukovnu cjelinu koji svi oni zajednički stvaraju

Koncerti Orkestra Bečke državne opere/Bečke filharmonije, Koncertna dvorana Vatroslava Lisinskog, Zagreb, 19. i 20. veljače 2006.

Postoje u svijetu mnogi simfonijski orkestri, neki su bolji, neki lošiji, ali samo dva imaju kulturni, gotovo mitski status – Berlinska i Bečka filharmonija. Ovaj potonji brižni je čuvar tradicije koja seže još u sredinu pretprošlog stoljeća. A ta tradicija, osim, naravno, vrhunske razine glazbovanja, u sebi nosi i brojne specifičnosti, karakteristične upravo za ovaj ansambl. Primjerice, ustrajno se koriste posebne varijante puhačkih instrumenata i udaraljki koje orkestru daju poseban i jasno prepoznatljiv zvuk. Orkestar je samoupravno tijelo, koje samo bira s kim će surađivati (i s kim neće), a istovremeno djeluje i kao Orkestar Bečke državne opere, pri čemu svaki član mora u Operi svirati nekoliko godina prije nego dobije mogućnost svirati na simfonijskim koncertima. Ansambl nema šefa-dirigenta, a prve žene primljene su u orkestar tek relativno nedavno – u užu, simfonijski sastav dosad se uspjela probiti samo jedna harfistica. O tim i nekim drugim aspektima Bečke filharmonije stalno se vode polemike, pri čemu se uvijek iznova sugerira modernizacija djelovanja ovog orkestra, no, on i dalje ostaje prilično krutim bastionom jedne, u osnovi, još uvijek *k. und k.* tradicije. Iskoraci prema promjenama rijetki su i oprezno dozirani, kako u repertoarnoj, tako i u kadrovskoj politici. Usprkos tome (a djelomično i upravo zbog toga) Bečka filharmonija uspijeva zadržati svoj status jednog od dvaju najboljih svjetskih orkestara, a svaki njen koncert izniman je glazbeni događaj, bio on u samom Beču ili izvan njega.

To, naravno, vrijedi i za dva koncerta koja je taj ansambl održao u Zagrebu: najprije je, kao Orkestar Bečke državne opere 19. veljače u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog koncertno izveo Mozartovu operu *Così fan tutte*, da bi večer kasnije na istom mjestu održao koncert s djelima Ludwiga van Beethovena i, ponovno, Wolfganga Amadeusa Mozarta. Dvije su razine na kojima se ne samo može, nego i mora sagledati ovo gostovanje. U užem smislu, svakako da je od primarnog interesa samo glazbovanje gostiju iz Beča. No, na toj razini ipak je riječ o jednokratnom događaju, pa makar i takvom da su prirediivači dvije večeri u Lisinskom unaprijed prozvali "koncertima stoljeća". (A, bez obzira na zaista iznimnu kvalitetu, ipak ne radije pomisao da smo najbolje što nam se u ovom stoljeću nudi već i dobili i iskoristili.) Ono što je, međutim, za ovu sredinu daleko bitnije jest iščitati kako su se ovi koncerti smjestili u širi hrvatski kulturni i društveni kontekst. Jer, svaki tekst treba promatrati u njegovom kontekstu, a u ovom slučaju, valja to odmah reći, takvo gledanje ipak daje sliku koja i nije toliko blistava kako bismo to željeli i kakvom je neki žele prikazati.

Glazba kao cilj, a ne sredstvo

Što se glazbe tiče, stvari su posve jasne. Bečka filharmonija u svim je aspektima svog muziciranja ansambl koji je daleko iznad ne samo naših, nego i gotovo svih orkestara koje se moglo čuti u Zagrebu. Kod nje greške jednostavno nema, jer sve funkcionira savršeno – od briljantnog virtuoiziteta, preko upravo nevjerojatne usklađenosti svih u kolektiv uključenih pojedinaca, pa sve do dubinskog razumijevanja stilskih zakonitosti svakog izvedenog glazbenog djela. Pritom posebno fascinira moćan zvuk gudača, vjerojatno i zato što u Zagrebu nemamo često priliku čuti orkestar u kojem zaista svi glazbenici sviraju s punim angažmanom. Tu su i čuveni bečki puhači sa svojom posebnom bojom, ali i nadalje jasno zvukovnom prezentnošću. Uigranost ansambla najbolje se pak očituje u zvuku koji je istovremeno i kompaktan i transparentan, tako da je moguće istovremeno percipirati i udio svakog glazbenika i zvukovnu cjelinu koji svi oni zajednički stvaraju.

Ima, naravno, u svirci Bečke filharmonije i određena doza razmetljivosti, jer su njeni glazbenici itekako svjesni svoje kvalitete. Pa ipak,

oni niti u jednom trenutku ne prelaze onu tanku granicu koja dijeli služenje glazbi od služenja glazbom, granicu iza koje glazba prestaje biti ciljem, a postaje sredstvom samoporocije. U tom smislu, dirigent se Peter Schneider svojim umjetničkim profilom našao u savršenom suglasju s orkestrom kojim je ravnao. Jer, kao i glazbenici Bečke filharmonije, i on u svojim interpretacijama polazi od maksimalnog povjerenja u skladatelja i njegov notni tekst. A s glazbenicima koji i bez dirigenta dosljedno provode i najsitnije detalje koji su zapisani u tekstu, dirigentu je posao bitno olakšan. Peter Schneider pritom nije umjetnik koji će stvarati efekte tamo gdje ih nema, niti tražiti da se glazbom kaže ista više od onoga što jest i u njoj samoj. Skladateljima poput Mozarta i Beethovena, uostalom, ionako nije potrebno nikakvo *umjetno disanje*.

Neopterećenost virtuoizitetom

Tražiti nedostatke ovom orkestru je stoga ne samo izlišna, nego i nemoguća misija, a prigovora može eventualno biti samo na neke od solista na dvama koncertima. U koncertnoj izvedbi Mozartove opere *Così fan tutte* sopranistice Melanie Diener i Simina Ivan tako možda i nisu bile idealne interpretkinje Fiordiligi i Despina, ali je zato doprinosa Cornelije Salje (Dorabella) i Wolfganga Bankla (Don Alfonso) bio i više nego solidan, a, premda vrlo mladi pjevači, Adrian Eröd (Guglielmo) i Saimir Pirgu (Ferrando) svojim su posve doradenim interpretacijama dominirali čitavom

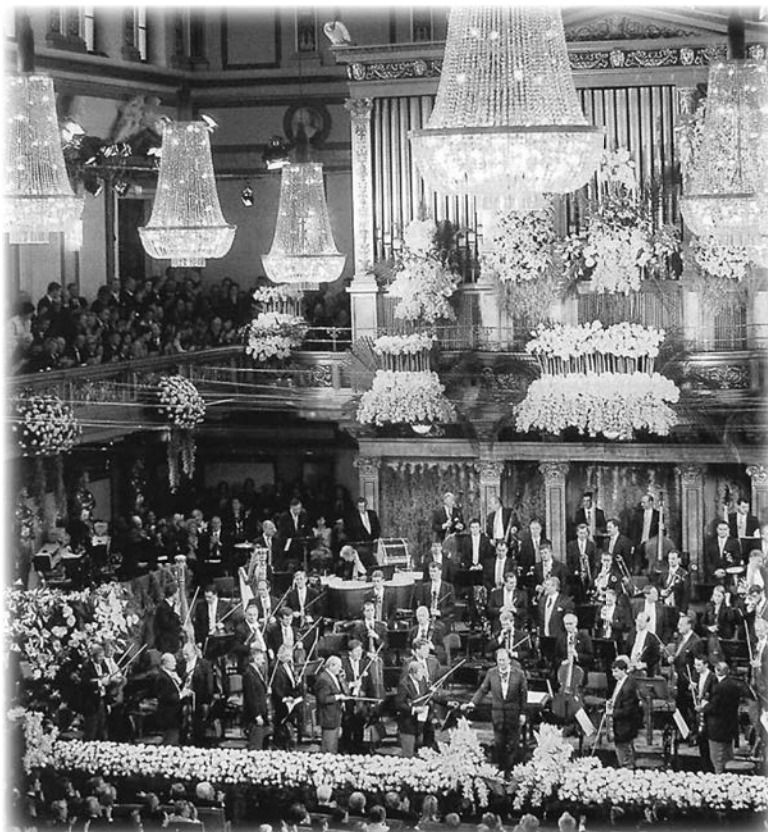
izvedbom. Usprkos tome što je riskantno koncertno izvoditi svaku operu, a pogotovo ovu, koja je itekako ovisna o elementima scenske komike, u ovom se slučaju to uopće nije osjetilo kao nedostatak. Naime, svi su solisti, kao i odličan zbor (od samo šesnaest pjevača!), imali prethodno iskustvo scenske izvedbe, a to su iskustvo prenijeli i na koncertni podij, kako diskretnim gestama, tako i jasnom dikcijom, koja pokazuje da suvereno vladaju svim detaljima i nijansama teksta. To se najbolje osjetilo u fantastično oblikovanim ansamblima, koji su bili vrhunci ove nadalje uvjerljive, zaokružene i dinamične izvedbe.

Dan kasnije, na simfonijskom koncertu, u trima se Mozartovim kraćim skladbama predstavio violinist Werner Hink, koji je inače vrlo kvalitetan koncert-majstor Bečke filharmonije, no, u solističkoj se ulozi pokazao kao nedovoljno sugestivan interpret, previše opterećen svojom slatkastom i gotovo kičastom vizijom Mozarta. No, na tom je koncertu njegov nastup ionako bio tek *intermezzo* između dvaju Beethovenih djela – uvertire *Leonora 3* i *Treće simfonije*. I premda je riječ o skladbama koje su *showpieces* za svaki virtuozi ansambl, Peter Schneider vodio je izvedbu na način koji virtuoizitet ne negira, ali se njime niti ne opterećuje,

nego se, naprotiv, usredotočuje na arhitekturu simfonijske tvorbe i pravo mjesto svakog detalja u većoj cjelini. Uvertira Mozartovoj operi *Figarov pir* bila je u takvom kontekstu, savršena *slag na torti*, koji je dostojno zaključio ovo uistinu iznimno gostovanje.

"Elitna kultura" na hrvatski način

I, kada bi sve ostalo samo na svirci Bečke filharmonije, mogli bismo biti sretni i ponosni što smo u Zagrebu doživjeli takav glazbeni događaj. No, pitanje je kakvog će on imati dugotrajnijeg učinka – i hoće li ga uopće biti. Jer, ovim koncertima profitirali su samo oni koji su u Lisinskom pojavili kako bi vidjeli i bili vidjeni, predvođeni gradonačelnikom Bandićem, koji je sada zacijelo dobio još pokoji glas zagrebačke *kremlje*. Oni pak kojima bi ovi koncerti zaista trebali biti namijenjeni, a tu je, prije svega, riječ o redovitoj koncertnoj publici i zagrebačkim glazbenicima, od svega nisu imali ništa, jer si ulaznice od petsto kuna jednostavno nisu mogli priuštiti. I tu dolazimo do paradoksa takozvane "elitne kulture" na hrvatski način. Jer, dok su nastupi Bečke filharmonije u njenom matičnom gradu dostupni doslovno svima, s rasponom cijena ulaznica od dva do 250 eura, u Zagrebu su je mogli čuti samo odabrani. A ti odabrani, kako smo se mogli uvjeriti, uglavnom su oni koji glazbu ne razumiju, koji ne poznaju obrasce ponašanja na koncertu, pa plješču i između stavaka cikličkog djela, i koje glazba, u krajnjoj liniji, uopće niti ne zanima. (Usput budi rečeno, čak su i akreditirani kritičari bili smješteni na posve neprimjerena mjesta u dvorani, što se u Beču ne bi moglo dogoditi). Svi su se ostali morali zadovoljiti odgođenom snimkom koncerta na HTV-u, pri čemu je ta kuća interes za snimanje pokazala tek kad se pojavio sponzor koji je to sve skupa i platio. (Prijenos je trebao biti izravan, ali na Prisavlju su procijenili kako je prijenos *Zlatne kune* bitniji od tamo nekakvog koncerta ozbiljne glazbe.) A ako su koncerti Bečke filharmonije manje glazbeni događaji, a više šminkerski *eventi*, onda, nažalost, moramo konstatirati da je Zagreb još uvijek jako daleko od Beča. ■

Logična kulminacija dugogodišnje preobrazbe

Trpimir Matasović

Ovaj koncert ne treba promatrati kroz povremene zanemarive nepreciznosti, nego kao još jedan primjer smione spremnosti Tončija Bilića na rizike koje donosi hvatanje u koštac i s najtežim djelima

Koncert Zbora Hrvatske radiotelevizije, Muzej Mimara, Zagreb, 14. veljače 2006.

Subverzivno poigravanje simbolikom Valentinova kao da je postalo svojevrstan zaštitni znak dirigenta Tončija Bilića i njegovih koncerata u ciklusu *Sfumato* Zbora HRT-a u Mimari. Jer, prošle

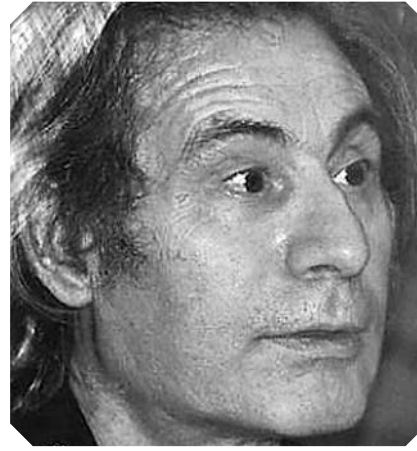
su nam godine na taj dan predstavljeni Monteverdijevi *Ratnički madrigali*, inače osmišljeni kao kontrast *Ljubavnim madrigalima* istog skladatelja. Ovaj put subverzija je bila još i drastičnija, jer su za "blagdan zaljubljenih" publici ponudeni – *Stihovi pokajanja* Alfreda Schnittkea.

Zbir zvorske glazbe dvadesetog stoljeća

Zanemarimo li, međutim, to poigravanje simbolima, riječ je o iznimno ozbiljnom projektu. Naime, nije nimalo pretjerana Bilićeva tvrdnja, iznesena u popratnom tekstu, kako su *Stihovi pokajanja* "sigurno najteže djelo s kojim se Zbor suočio od pokretanja *Sfumata*". Izvedba složene Schnittkeove partiture pritom predstavlja tako logičnu kulminaciju dugogodišnje preobrazbe HRT-ovog zbora iz otužne skupine osrednjih pjevača u respektabilno izvodilačko tijelo. U tom smislu, ovaj koncert ne treba promatrati kroz povremene

zanemarive nepreciznosti, nego kao još jedan primjer Bilićeve smione spremnosti na rizike koje donosi hvatanje u koštac i s najtežim djelima. Tih je rizika tijekom posljednjih pet-šest godina bilo podosta, na nekima od njih dogodila su se i veća poskliznuća, ali, da nije bilo tako, *Stihove pokajanja* zacijelo još dugo ne bismo čuli u Zagrebu u izvedbi domaćih izvođača.

Pritom bi vjerojatno teško bilo pronaći zborovskog skladatelja dvadesetog stoljeća koji bi više od Alfreda Schnittkea zaslužio da mu se pristupi onako ozbiljno kao što su to učinili Tonči Bilić i zbor kojem je šef-dirigent. Naime, *Stihovi pokajanja*, zajedno s *Koncertom za zbor* istog autora, kojeg su već prije izveli isti interpreti, svojevrstan su zbir ne samo skladateljevog višestrukog, židovsko-njemačko-ruskog identiteta nego i duhovne zvorske glazbe prošlog i njemu prethodećih stoljeća. Nema tu površnog "duhovnog mini-

malizma" jednog Arve Pärta, zatvorenosti izraza Krzysztofa Pendereckog, konstruktivizma njemačkih avangardista ili suzdržane uštogljene duhovnosti britanskih skladatelja. Po svojoj idejnoj bazi, Schnittkeu je, zapravo, najbliža Sofija Gubajdulina, s kojom on, uostalom, dijeli i pripadnost istoj, postšostakovičevskoj generaciji ruskih skladatelja.

Bezuvjatna poniznost pred Apsolutom

Međutim, način na koji Schnittke gradi svoju monumentalnu, gotovo simfoniziranu zvorsku tvorbu istovremeno je i asketskiji, ali i širi od onoga koji u svojim djelima primjenjuje Gubajdulina. S jedne strane, on se svjesno ograničava na tradicionalno poimanje vokalnosti kao pjevanja odbranog teksta ili, eventualno, mumljanja zatvorenih usta – nema tu ni govora ni šapta, a

o postupcima poput suštanja, zviždanja i sličnih "avangardnih" tehnika da i ne govorimo. No, u pogledu odabira polazišne glazbene građe i njezina daljnjeg tretmana Schnittke je bitno manje rigidan od većine svojih suvremenika. Jer, njegova su počela duhovne glazbene tradicije i istočnog i zapadnog kršćanstva uvijek prezentirane maksimalno transparentno. No, premda ne zazire i od obrazaca arhaičnog višeglasja, skladatelj ta počela razrađuje i na vrlo suvremene načine, od guste kvazialeatoričke polifonije pa sve do harmonijskih sklopova koji kao da živim glasovima pokušavaju oponašati sklopove iz elektroničkog studija.

A povrh svega toga je i objedinjavajuća ideja cijelog dvanaesterodijelnog ciklusa – duboka, premda ne i bezuvjetna poniznost pred Apsolutom. Ona, pak, svoje ekspresivne klimakse može doživjeti podjednako u moćnim zvukovnim blokovima, kao i u odsjecima zatamljene, gotovo nečujne zvukovnosti. Stoga je i interpretacija koju su donijeli Tonči Bilić i Zbor HRT-a savršeno korespondirala sa svijetom *Stihova pokajanja*. Jer, kao što je i sam Schnittke rekao kako svojom glazbom "samo daje glas nečemu što je izvan njega", tako su i izvođači ovaj put dali glas njegovoj glazbi – glas koji je te glazbe itekako dostojan. ■

Nova razumijevanja glazbe

Trpimir Matasović

U žaru prezentacije – koja je prije sugestija jedne strane žuđenog kreativnog dijaloga, a manje suhoparno predavanje *ex cathedra* (a kamoli propovijed) – Harnoncourt se zna povremeno i zanijeti, pa u, uvjetno rečeno, popularno-znanstveni diskurs zna ubaciti i opservacije s kojima se ne moramo nužno složiti

Nikolaus Harnoncourt, Glazba kao govor zvuka, s njemačkoga preveo fra Antun Mrzlečki OFMCap; Algoritam 2005.

Austrijski dirigent Nikolaus Harnoncourt jedna je od legendi pokreta za ono što se isrpva zvalo *autentično* izvođenje rane

glazbe, a danas se, politički korektnije, označava kao *po-vijesno obavješteno* izvođenje. Njegove izvedbe djela majstora baroka i klasike, a posljednjih godina i kasnijih skladatelja, uvijek su bile rezultat temeljitog proučavanja izvodilačke prakse razdoblja u kojima su pojedine skladbe bile nastale, te su, kao takve, redovito bacale novo svjetlo na glazbu kojom se bavio. Dirigent je to koji je uvijek imao interesa za istraživanje i smjelosti za primjenu stečenih spoznaja u glazbenu praksu, otvarajući nove puteve za sljedeće naraštaje interpretirane glazbe. Oni koji ga poznaju samo kao dirigenta mogli bi pomisliti kako je riječ o fanatiku svog poziva, koji priznaje samo jedan pristup glazbi, isključujući svako čitanje koje nije u skladu s njegovim vlastitim.

Pitanja bez jednoznačnih odgovora

Nedavno kod nas prevedena knjiga *Glazba kao govor zvuka* učinkovito će razuvjeriti svakog tko na taj način doživljava ovog umjetnika. Riječ je o zbirci eseja, nastalih

u raznim prigodama, koje je Harnoncourt objedinio i u ukoričenoj obliku objavio još 1982. godine (davno prije nego što se počeo baviti i glazbom 19. stoljeća), ali koja ni danas nije izgubila ništa na svojoj aktualnosti. Autor, naravno, polazi od vlastitog iskustva violončelista, dirigenta i muzikologa, ali pritom otvara niz tema koje su itekako zanimljive ne samo *specijalistima* za ranu glazbu, nego i širokom krugu ljubitelja glazbe. Uvijek iznova ovdje se isprepliću znanstvena temeljitost, impresivna erudicija i pristupačan stil. Harnoncourt se pritom, međutim, ne postavlja kao guru neke svoje religije (a mnogi još i danas *povijesnu obavještenost* smatraju tek svojevršnom ideologijom), nego postavlja pitanja na koja ne daje jednoznačne odgovore. On ne propovijeda, nego samo baca svjetlo na dotad sjenovite kutke promišljanja glazbene produkcije i reprodukcije, ostavljajući čitatelju mogućnost da sam dođe do nekog vlastitog zadovoljavajućeg odgovora.

Harnoncourtov stav se, doduše, može iščitati između redaka, ali tek kao sugestija, a nipošto ne kao nekakva apsolutna istina. U tom smislu, riječ *razumijevanje* u podnaslovu knjige *Putovi za novo razumijevanje glazbe* možda bi ispravnije bilo promijeniti u *razumijevanja*.

Rušenje mitova o povijesnoj obavještenosti

Tri su ključna bloka tema koje Harnoncourt razrađuje u detalje: općenita pitanja glazbe i interpretacije, problematika instrumentarija glazbe baroka i bečke klasike, te specifična pitanja pojedinačnih djela ili autorskih opusa. Autor ne zazire od toga da širem čitatelj-

stvu podastre svoja razmišljanja i o naoko usko specijalističkim temama, poput problematike notnog zapisa, tonskih sustava, udebe i intonacije. U žaru prezentacije – koja je prije sugestija jedne strane žuđenog kreativnog dijaloga, a manje suhoparno predavanje *ex cathedra* (a kamoli propovijed) – Harnoncourt se zna povremeno i zanijeti, pa u, uvjetno rečeno, popularno-znanstveni diskurs zna ubaciti i opservacije s kojima se ne moramo nužno složiti. Prije svega se to odnosi na autorov prilično pesimističan stav prema recentnoj glazbenoj produkciji, koja ne uspijeva sama po sebi stvoriti publiku koja bi slušala upravo novu glazbu. Ponekad je i pristran u prosudbi pojedinih skladatelja – Rameau mu je draži od Lullyja, a ponešto je prenatrpana i njegova fascinacija manje poznatim majstovima austrijskog baroka. No, s druge strane, on istovremeno ruši i niz mitova o *povijesnoj obavještenosti* – mnoge će tako iznenaditi da Harnoncourt ne inzistira na nižem komornom tonu od današnjeg, pa čak niti na izvođenju rane glazbe na povijesnim instrumentima.

U svakom slučaju, ovaj naslov iz i inače odlične Algoritmove biblioteke *Facta* bit će zanimljivo i pristupačno štivo svim ljubiteljima glazbe, koje, nadajmo se, u uživanju u ovoj knjizi neće omesti ni nerijetko prilično *uglat* prijevod. ■

Damir Čargonja

Protiv heteronomija svih vrsta u umjetnosti

Q snivač ste i vlasnik *Multimedijalnog centra d.o.o. MMC tvrtke uz koju se često veže pojam "poduzeće u kulturi". Molim vas, pojašnjajte navedeni pojam.*

– Tvrtka MMC je osnovana 1998., a posljedica je mog odgovora na tada pasivnu i ispolitiziranu kulturnu i NVO scenu u Hrvatskoj te njezino često neprihvatanje odgovornosti za propuste koje čini. Kulturna scena je blokirana svjesnim dopuštanjem institucija sistema, vlasti, određene neodgovornosti u svome djelovanju, te je na taj način dovedena u poziciju mogućega manipuliranja. Pozicija stalne ovisnosti o raznim proračunima, te kao posljedica – međusobna netrpeljivost, sitničarenje, prebrojavanje po tuđem novčaniku dovelo je do toga da većina umjetnika, kulturnjaka dane provodi, ako ne u očekivanju rezultata natječaja, onda u međusobnom ogovaranju i prepucavanju. Osim generatora problema, sistema koji je tada svojim čudnim odlukama podgrijavao ovakvu situaciju, u čitavoj ovoj zbrci, u njenom stvaranju i mediji su odigrali veliku ulogu. Nažalost, i većina publike polako je uvučena u ovu igru, te joj je zanimljivije se poseviti intendantica nego kakvu predstavu gledaju. Privatno poduzeće u tom trenutku saznanja i izbjegavanja pretvaranja u "jednog od njih" bilo je za mene jedino rješenje.

MMC danas većinu svojih prihoda stvara vlastitim djelatnostima, a državi plaćamo poreze čiji iznos uvelike premašuje njene dotacije. Skraćeno rečeno, država na nama zarađuje i usput dobiva sve kulturne programe koje realiziramo besplatno. Moja satisfakcija je u tome da me dugo nije prihvaćao ni takav sistem ni takva kulturna scena. Nažalost, ovakva pozicija skoro nas je dovela do propasti – golemi dugovi, zatvaranja prostora Kluba Palach u kojem djelujemo, pa čak i fizički napadi bili su dio naše svakodnevnice. No kako vrijeme takozvane tranzicije, preobražaja prolazi, i odnosi se mijenjaju. Sve češće dobivamo ponude nastavka komunikacije, i s jedne i s druge strane. Ne odbijam ih, iako ponekad osjetim psovački poriv. Život ide dalje.

Pljačka na Golom otoku i Sv. Grguru

Kao direktor MMC-a pokrenuli ste 2000. projekt Goli otok – novi hrvatski turizam u sklopu kojega se od tada na

tom otoku okupilo stotinjak naših i stranih umjetnika. Kako ste inicijali navedeni projekt?

– Nakon dvogodišnjih pritisaka, pokušaja izbacivanja iz prostora Kluba Palach, stalnih prijetnji (u jednom mjesecu čak su mi dvadeset puta izbušili sve četiri gume na autu) odlučio sam tog ljeta 2000. otići negdje na godišnji odmor. Zajedno sa svojim prijateljima Svenom Stilinovićem i Brankom Cerovcem u mome starom "fici", s naljepnicom "Novi hrvatski turizam" na haubi, oboružani fotografskim aparatima i digitalnom kamerom otišli smo, a kamo drugamo nego na Goli otok. Naravno, nismo se sunčali, već snimili obilje materijala iz kojih je kasnije u montaži Mladena Lučića Luca nastao kratki dokumentarni film *Goli otok – novi hrvatski turizam* koji je premijerno prikazan na *Danima hrvatskog filma* 2001. Osim što smo se bavili umjetnošću, uspjeli smo u tom kratkom filmu pokazati i sadašnju situaciju na Golom otoku i susjednom Sv. Grguru. Potpuna devastacija svega što je na otocima sagrađeno i pljačka svega što je bilo pokretno tužna je istina pokazana svijetu javno prvi put. Sljedećih godina projektu su se pridružili mnogobrojni umjetnici i povjesničari umjetnosti (npr. Jusuf Hadžifežević, Ivan Kozarić, Ante Zemljarić, Ivica Župan, Branko Franceschi, Siniša Labrović, Vlado Martek, obitelji Brajnović, grupe japanskih, nizozemskih, bosanskih i talijanskih umjetnika) te udruga golootočnih zatvorenika na čelu s nedavno preminulim pjesnikom Antom Zemljarićem. Nažalost, suradnja s tadašnjim lokalnim vlastima Grada Raba nije uspostavljena unatoč pismenim preporukama nekoliko hrvatskih ministarstava te podrške i samog predsjednika Mesića koji je tom prigodom i primio delegaciju MMC-a.

Političari i lovci na Golom otoku

Možete li komentirati sramotnu i ciničnu odluku Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva, prema kojoj se Lovачkom društvu Kuna iz Lopara na Rabu dala koncesija na Goli otok i Sv. Grgur, što znači da su otoci trebali postati lovno područje i time uzgajalište divljih životinja za ubojice druge vrste?

– To je bio samo jedan od načina da se nas i medije makne s otoka. Kako je Goli

Suzana Marjanić

S likovnim umjetnikom i direktorom riječkog Multimedijalnog centra razgovaramo o projektu Goli otok – novi hrvatski turizam, o zoosimbolima u nekim njegovim performansima, o riječkom Festivalu nove umjetnosti – FONA, o riječkoj performerskoj i punk-rock sceni, o performansima koje radi u okviru ekoloških projekata s aktivistima i pripadnicima ekoloških grupa...

MMC danas većinu svojih prihoda stvara vlastitim djelatnostima, a državi plaćamo poreze čiji iznos uvelike premašuje njezine dotacije. Skraćeno rečeno, država na nama zarađuje i usput dobiva sve kulturne programe koje realiziramo besplatno.

našim djelovanjem sve više dobivao na medijskoj pažnji, te se sukladno s time i politika uključila u raspravu, netko je pokušao što hitnije iskontrolirati situaciju, vjerojatno kako bi spriječio istinu o onome što se tamo dogodilo posljednjih petnaestak godina. Naravno, najbolji način je otoke proglašiti lovnim područjem i ograničiti posjete. Ne vjerujem da se na Golom otoku može bilo što loviti osim od žeđi izludjelih ovaca i guštera. *Bdjenje*, moj posljednji performans na Golom otoku, koji se sastojao od dvadesetčetverosatnog sjedenja za stolom na jednom pustom polju ispod kojeg je bila karta svijeta a pored njega preparirani vuk, završio je time što sam poklonio prepariranog vuka Lovачkom društvu "Kuna". Ne vjerujem da će to društvo ikad uspjati uzgojiti bilo kakvu divljač ili pak uloviti vuka na Golom, pa sam im u znak pomirbe ostavio "poklon".

Kakvo je stanje danas u vezi navedenoga projekta?

– Današnja situacija je mnogo bolja, barem u političkim odlukama. Novi predsjednik Udruge građana bivših političkih zatvorenika "Goli otok", sada udruge "Goli otok – Ante Zemljarić" dr. Pavao Ravlić, uspio je na sjednici saborskog Odbora za ljudska prava u studenom 2005. okupiti sve zainteresirane strane – predstavnike Grada Raba, Primorsko-goranske županije, Ministarstva kulture, Ministarstva mora, Ministarstva obnove i razvoja, kao i nas iz MMC-a gdje je usvojen prijedlog o proglašenju Golog otoka spomen-područjem. Prijedlog će kao takav ići na daljnje usvajanje Vladi. O načinu funkcioniranja spomen-područja odlučivat će Inicijativni odbor koji čine predstavnici navedenih ministarstava, Grada Raba, Primorsko-goranske županije, MMC-a i udruge "Goli otok – Ante Zemljarić", a za sjedište Odbora izabran je Grad Rijeka.

Zec i preparirani veprić s Golog otoka

Na izložbi-prezentaciji Goli otok – novi hrvatski turizam u Galeriji "Miroslav Kraljević" (Zagreb, 2002.) u svoj rad uveli ste i priču o toplom, krvavom zecu. U kojim ste još svojim radovima koristili zoosimbole?

– Performans *Topli zec* također je nastao na Golom otoku i veže se na način i naziv mučenja novopridošlih zatvorenika iz vremena Informbiroa, koji su morali trčati kroz špalir starih zatvorenika, a ovi su ih pod prijetnjom smrti trebali tući. O užasu kroz koji su prolazili oni koji su trčali kroz taj špalir, te onih koji su ih tukli, ne treba niti pričati. Mnogi su već tada dobili ozljede od kojih su umrli. Moj performans se sastojao od trčanja krvavih nogu po dugoj bijeloj papirnoj traci, na kojoj je naizmjenice, sa strane, bilo napisano Goran Ivanišević, Patrick Rafter, inače svima znanih finalista teniskog turnira u Wimbledonu te godine.

Osim performansa *Bdjenje*, za Goli otok povezan je još jedan moj rad u kojem sam koristio preparirane životinje. Riječ je o performansu *Zaleđeni odnos – akcija s veprićem* koji sam izveo u hladnjaku za piće s prepariranim mladunčetom vepira. Inače, fotografiju tog rada otkupili su predstavnici jedne strane tvrtke u Hrvatskoj. Ugovorom mi je zabranjeno da ih spominjem te da iznosim visinu iznosa, no dovoljno govori podatak da smo tim sredstvima uspjeli organizirati prošlogodišnju FONA-u (Festival nove umjetnosti) i platiti dio dugova MMC-a. Recimo samo da ih je koštala više nego lani prodana fotografija *Slučajni prolaznik* Brace Dimitrijevića. Fotografija *Zaleđeni odnos – akcija s veprićem* je moj najskuplji prodani rad. Mnogo važniji razlog od onog umjetničkog kod ovih performansa je utjecati na gledatelje na način da shvate cjelokupno zlo i bespotrebnost ubijanja životinja.

D amir Čargonja (Rijeka, 1968.) izlagao na samostalnim i grupnim izložbama u Rijeci, Zagrebu, Splitu, Sarajevu, Poreču... Od 1995. izveo desetak performansa – sam i u suradnji s drugim umjetnicima (npr. Svenom Stilinovićem, Jusufom Hadžifeževićem, Tomom Gotovcem, Vladimirom Dodigom Trokutom). Jedan od osnivača udruge građana Otvoreni krug, jednog od prvih NVO-a u Hrvatskoj 1992. Suraduje s mnogobrojnim ekološkim grupama na raznim projektima. Osnivač i vlasnik tvrtke MMC d.o.o. – poduzeće u kulturi te osnivač galerije O.K. u Rijeci. Pokrenuo mnogobrojne kulturne i umjetničke projekte, npr. Novi hrvatski turizam, FONA. Dakle, živi i radi u Rijeci. ■

kazalište

"Ne-svrstani" vs. heteronomije

Za temu prošlogodišnjega trećega izdanja Festivala nove umjetnosti – FONA odabrali ste termin NESVRSTANI, želeći navedenim sugerirati kako umjetnost ne smije – vašim riječima i riječima Branka Cerovca – HETERONOMNO subordinirati po odrednicama nacionalne pripadnosti, "prihvatljivih", "podobnih" političkih opcija i direkcija. Koliko ste se sami u svojoj umjetničkoj praksi suočavali s navedenim heteronomijama?

– Temom "ne-svrstanost" odabranom za prošlogodišnji Festival nove umjetnosti – FONA željeli smo parirati rastućem broju raznih umjetničkih i ostalih priredbi, festivala, izložbi, akcija, manifestacija, a koje su podređene heteronomnoj sili čiji se prisilni karakter u njihovoj izvedbi itekako osjeća, i to iz različitih sfera i domena utjecaja. Oslobođeni od posljednjeg logičnog razloga mogućeg skretanja s ove teme – političkog financiranja festivala, bez imalo srama, dali smo sebi za slobodu otvoreno progovoriti o autonomiji umjetnika, njegovog djela, organizatora, izložbi, festivala... Mala, ali velika FONA u napuštenoj derutnoj tvornici bez struje postala je kamen spoticanja, kako struke i njihovih institucija, kojima još ništa nije jasno, tako i umjetnicima-spavačima koji kroz koprenu sna ne nadziru zabludu prošlog stoljeća o vrijednosti umjetnosti i bez umjetnikovog direktnog angažmana. Što se tiče moje umjetničke prakse, ona se stalno suočava i bori s navedenim heteronomijama i po cijenu odricanja od estetike vlastita umjetničkog djela te prihvaćanja i banalnosti, ako je to u obračunu potrebno.

Riječka performerska i punk scena

Ujedno, u neformalnom dijelu programa prošlogodišnje FONA-e dali ste pregled prakse umjetnika koji su stvarali tijekom devedesetih u Rijeci. Možete li kratko navesti kratku kronologiju riječkih performerera od sedamdesetih/osamdesetih do kraja devedesetih, uključujući, dakako, i ovih nekoliko godina novoga tisućljeća?

– U prvom redu, spomenuo bih Zlatka Kutnjaka, kao možda jedinog pravog performerera iz sedamdesetih u Rijeci, a koji je i danas aktivan. Kraj sedamdesetih i početak osamdesetih u Rijeci obilježila je pojava punka. Koliko je to bitan podatak, dovoljno govori da je punk grupa *Termiti* nastala u isto vrijeme kao i većina engleskih punk sastava, što je danas u Hrvatskoj nezamislivo, usprkos medijima koji su ispremrežili i ušli u svaki kutak naših života. Ono što je bitno za riječku performersku scenu, a veže se uz *Termiti* su dva događaja: prvi se dogodio u Kristalnoj dvorani hotela

Kvarner u Opatiji kada je frontman grupe Predrag Kraljević na matinalnoj zabavi izišao na pozornicu pred uspaničene roditelje i njihovu djecu s WC školjkom na glavi, a drugi kada je u školskoj dvorani na Zametu isti taj Kraljević žiletom izrezao vlastiti trbuh. Koliko je tada mladáhni Kralj uopće znao što radi, ne želim komentirati, no ta dva događaja ostala su duboko utisnuta u kolektivnu svijest subkulturne scene Rijeke i šire, zasigurno utičući na pojavu performerskog djelovanja Kreše Mustaća, Damira Martinovića Mrleta (Strukturne ptice, Let 3), Zorana Štajdohara Zoffa (Grč), Marije Štrajh i ostalih. Početak devedesetih u Rijeci obilježila je umjetnička stagnacija, iz dobro znanih razloga, koja je trajala sve negdje do ponovnog otvorenja kulturnog riječkog prostora Kluba Palach 1998. i početka djelovanja galerije O.K. te kao posljedica toga nastaje nova performerska scena, dijelom okupljena oko MMC-a (npr. Krešo Kovačiček, Damir Stojnić, Nemanja Cvijanović, Davor Dundara, Milijana Babić, Tanja Dabo). Veoma bitnu ulogu u ponovnom buđenju ove scene odigrao je i zagrebački umjetnik Sven Stilinović koji se doselio u Rijeku 1998., te iste godine prvi put pred hrvatskom i riječkom publikom u galeriji O.K. izveo svoj sada već legendarni performans *Geometrija krvoločnosti*. Osim navedenih umjetnika, najzaslužniji za njezinu širu percepciju je zasigurno povjesničar umjetnosti viši kustos MMSU-a Rijeka Branko Cerovca.

Jeste li utjecali na Krešu Mustaća, inače nekad aktivnog sudionika riječke alternativne scene, da nakon petnaest godina samovoljne umjetničke neaktivnosti sudjeluje svojim performansom *Trčanje kroz vrijeme u neformalnom dijelu FONA-e 2004.*?

– Ako je Zlatko Kutnjak obilježio kraj sedamdesetih u jednom posve novom poimanju umjetnosti za riječke prilike, onda su Krešo Mustać te sve snažnija i ekscitirajuća punk-rock scena to svakako učinili u osamdesetima. Imao sam prilike tih godina u nekoliko navrata prisustvovati Mustaćevim performansima i burnim reakcijama publike na njih. No, s obzirom na sredinu i vrijeme u kojima je Mustać tada djelovao, nije ni čudno da je nakon nekog vremena jednostavno odustao, nestao s umjetničke scene. Razmišljajući o umjetnicima koje bi trebalo predstaviti u neformalnom dijelu FONA-e 2004., nazvan *Riječki angažman – riječke osamdesete*, sjetio sam se i njega. Sasvim slučajno smo ga sreli i on se odazvao na moj poziv te izveo performans *Trčanje kroz vrijeme*. Mustać je nakon toga nastavio djelovati s istim žarom kao da ovih posljednjih dvadesetak godina nije postojalo.

Policijske intervencije i ulične akcije

Jeste li se suočavali s intervencijama policije prilikom uličnih performansa/akcija i kakve su reakcije vaših sugrađana na ulične performanse i akcije koje organizirate kao direktor MMC-a?

– Spomenuo bih samo dva primjera: akciju *Tito – poštuje šestoricu* uoči državnih izbora 1999., koja se sastojala od lijepljenja velikog plakata Tita i teksta njegove poruke "poštujte šestoricu". Akcija je poput bombe odjeknula u hrvatskoj javnosti, te na lice mjesta (Kružna ulica, ispred Kluba Palach) osim mnogobrojnih medija dovela i veliki broj raznih tipova u civilu te pripadnike policije. Nekoliko dana se medijima vukla priča o razlozima postavljanja plakata i ispisivanja poruke. Dana su razna objašnjenja; za neke je to bilo prizivanje nove Jugoslavije (šest republika), za neke poruka građanima da glasaju za oporbenu šestorku, za neke rad Grupe šestorice. Političari također nisu ostali dužni; Sanader je optužio Račana da je to njegovo maslo, Račan Sanadera da mu želi "pakirati", a Mesić je izjavio da je to poruka građana koji žale za ekonomski boljim vremenima. Mene su nekoliko puta ispitivali, no ja sam svoju akciju priznao tek nakon skidanja plakata koje, uzgred rečeno, nije prošlo bez skandala. Plakat je slučajno bio zalijepljen preko grafita – kukastog križa koji su zbuñeni i preplašeni komunalni radnici prilikom skidanja Tita ostavili, te tako pokrenuli ponovo lavinu medijskih natpisa u stilu: "Skinut Tito – ostao kukasti križ". Reagirali su i studenti, nacrtavši na podu ispred zida (kukasti križ i natpis su komunalni redari preko noći išarali sprejem, napravivši od svega jedno veliko oko) u policijskom stilu šest obrisa tijela prosuvi crvenu boju i sve omotavši trakom "STOP POLICIJA". Tjedan kasnije dao sam intervju *Novom listu* u kojem sam objasnio razloge ove akcije. Ono što me osobno najviše zanimalo jest hoću li uspjeti u tadašnjoj situaciji izmanipulirati moć medija, da preko njihovog jednog banalnog čin pretvorim u prvorazrednu atrakciju te da uključim sustav i kompletnu javnost u njega. Mislim da sam uspio.

Druga akcija koja je završila apsurdnom odlukom uz prisustvo ne policije već inspekcija je akcija otvaranja Galerije nebeske na osamnaestom katu riječkog nebodera kojega su mediji – zbog loše gradnje, neodržavanja, balkona koji padaju – prozvali "Neboder smrti". Akcija je održana u stanu riječkog fotografa Karla Došena što ga je dobio na korištenje od Grada Rijeke, a sastojala se od postavljanja mramorne ploče iznad ulaznih vrata stana s natpisom MMC GALERIJA NEBESKA te dva printa fotografija. Na jednoj fotografiji je "Neboder smrti" u trenutku kad je sagrađen 1977., a na drugoj fotografiji su neboderi WTC-a u New Yorku ispod kojih plovi brod Jugolinije. Izložbu je posjetio i komu-

nalni redar, a nekoliko dana kasnije Karlo Došen je dobio posljednju opomenu pred izbacivanje iz stana jer je ustanovljeno da stan koristi protivno ugovoru o stanovanju, to jest u umjetničke svrhe, a dokaz tome je izložba Damira Čargonje te prisustvo posjetitelja i novinara.

Performansom protiv Družbe Adrije

Kod graničnog prijelaza Rupa 3. srpnja 2004., a što je ujedno bilo i otvorenje druge FONA-e, zajedno s Krešom Kovačičekom, Markom Offenbachom i Zoranom Grubešićem izveli ste performans *Odgovor-rov*, posvećen Kurosavinu filmu *Kagemusha, sjena ratnika*, te nekoliko mjeseci kasnije *Odgovor-rov II u Piranskom zaljevu kao vaš odgovor na projekt Družba Adria*. Navedene performanse podržali su mnogobrojni hrvatski i slovenski aktivisti te ekološke grupe. Kakvi su bili odjeci navedenih performansa?

– Performans *Odgovor-rov I* izveden je na graničnom prijelazu Rupa na dan ulaska Slovenije u Europsku uniju a njegov nastavak *Odgovor-rov II* 14. prosinca 2004. u Piranskom zaljevu. Performansi su imali velikog odjeka prvenstveno na slovenskoj nezavisnoj sceni koja ga je podržala te pomogla u organizaciji. U performansima smo koristili simbole japanske tradicionalne vještine ispijanja čaja te ritualno kopanje rova dječjom lopaticom. Rov smo kopali na graničnom prijelazu kao i na sredini Piranskog zaljeva u moru. Bilo je tu još simbola, no mislim da bi nam objašnjenje oduzelo dosta vremena. Performansi su dio mnogobrojnih ekoloških projekata koje članovi MMC-a i ja već godinama radimo s aktivistima i pripadnicima raznih ekoloških grupa.

I na kraju: u sklopu prošlogodišnje manifestacije 18. Adria Art Annale izveli ste performans *Punjene paprike za Bačvice u Klubu Palach*, gdje ste, dakle, u košulji s natpisom "Palach" spremali punjene paprike za Bačvice. Koji je kontekst navedene akcije/performansa?

– Performans *Punjene paprike za splitske Bačvice* vrsta je parodije na ono što su Splitsani u arhitektonskom i svakom drugom smislu učinili svom legendarnom kupalištu Bačvice, a rad je napravljen posebno za Adria Art Annale. Punjene paprike tu dođu kao ručak na plaži.

Drugo korištenje punjenih paprika bilo je u Galeriji Matice hrvatske, gdje je muslimanska romska skupina Derviši izvela performans ručka punjenih paprika, ispred printa fotografije mene s kulašnikovima u ruci i odjevenog u majicu s natpisom "JEBEŠ UMJETNOST".

Nakon dogme: magla

Višnja Rogošić

Erba, Magelli i Teatro Metastasio banalizacijom žrtve na križu odustaju od apologije tradicionalne religioznosti, no istovremeno sugeriraju otvaranje novog ciklusa – neuvjerljivom, ali ipak mogućom trudnoćom, smrću bez uskrnuća, ali i bez mučnih pitanja.

Uz gostovanje Teatra Metastasio, od 29. do 31. siječnja u Zagrebačkom kazalištu mladih

Predstavom *Životinje u magli* toskanskog Teatra Metastasio ZeKaeM je krenuo u realizaciju osvježavajuće novogodišnje odluke o nizu gostovanja europskih kazališta u ovom zagrebačkom, publici tako obećavši barem daleki nagovještaj one upućenosti dostupne ljubiteljima filma ili glazbe. Koncentracija uvida u izvanhrvatsku kazališnu stvarnost na nekoliko festivala godišnje hrani više umjetničku prosječnost nego izglednije gledatelje, pa ovo obećanje češćih obroka, započeto *crkvenim prikazanjem*, možda nosi i pouku i spas. Spomenuta kršćansko-izvedbena sintagma stoji u podnaslovu predstave, koju je režirao Paolo Magelli, jedan od utemeljitelja *Teatra Studio del Metastasio* sedamdesetih godina, i teksta koji je napisao suvremeni talijanski dramatičar Edoard Erba. Prizivajući srednjovjekovno kruženje *pageanta*, na siječanjskoj turneji ova predstava nekoliko je dana provela u Zagrebu, kako bismo se prisjetili Kristove muke te poznatog magellijevskog osvajanja prostora scene u svim pravcima.

Osvajanje proplanka

Nadrealna atmosfera maglovitog dana otvara se realističnim uličnim *mono(pro)logom* najživopisnijeg lika, sitnog lopova Francesca (Fernando Maraghini) uz nijemo pojavljivanje Obe (Francesco Cortopassi), crnog muslimanskog imigranta – nositelja ironijske uloge gotovo ravne onoj poznatog *čavla na zidu*. Logika koja povremeno klizi u nevjerovatno nastavlja se bračnim parom u srednjim godinama s dovoljno snage za razočaranost, vrijeđanje i usamljenost, bez djece i odluke o promjeni. Paloma (Pamela Villosi) i Alfonso (Mauro Malinverno), Veliki petak provode u zamagljenoj idili sličice na pisanici – na zelenoj livadi njegova imanja na kojoj ona uskoro počinu preljub s mladićem (Francesco Borchini) – *spasiteljem* životinja, on luta u potrazi za izgubljenim lovačkim psom, a pomalo neurotična scenografkinja *arhandeoskog* imena, Gabriella (Valentina Banci), odlučuje postaviti pozadinsku scenu s tri golgot-ska križa za gradsku procesiju.

Solidna gluma (kakvu može pokazati i ZeKaeMov ansambl) i tekst koji napreduje poput sporog plimnog vala (pa se poveznice s pasionskom dramom tek naslućuju u prvom činu) ne mogu konkurirati scenografiji. Harmoničnost kolektivnog kazališnog stvaralaštva tako je, barem u prvom dijelu, žrtvovana u korist otkrivanju ove zvijezde predstave. Scenografi Giulia Bonaldi i Anusc Castiglioni osmislili su, naime, mekanu bukoličku *zelenu kutiju* koja je kombinacija impresionističkog razlijevanja boja u mogli, uskršnje nevinosti i *Bambija*. Bacanje otpadaka, udaranje u bubanj i nervoza, koji se vuku kroz predstavu, na ovoj razotkrivajućoj pozadini djeluju strano, nepotrebno i nevjerovatno poput intervencije iz drugog svijeta koja tu ne može zaživjeti. Iako nas tekst eksplicitno uvjerava da se čovjek u vlazi i magli može razboljeti, izgubiti i, konačno, nesretnim slučajem, umrijeti, opasnost ostaje na razini riječi, a režija kreira sigurnu i slobodnu atmosferu sna i magle u kojoj je prirodno – biti životinja. Na tragu pravog crkvenog prikazanja i redateljske dosljednosti, magla i zemlja pokazuju megalomanske tendencije

Iako nas tekst eksplicitno uvjerava da se čovjek u vlazi i magli može razboljeti, izgubiti i, konačno, nesretnim slučajem umrijeti, opasnost ostaje na razini riječi, a režija kreira sigurnu i slobodnu atmosferu sna i magle u kojoj je prirodno – biti životinja

osvajanja gledališta, no scenografija za-država promišljenost i sklad koje to isto gledalište može pozdraviti.

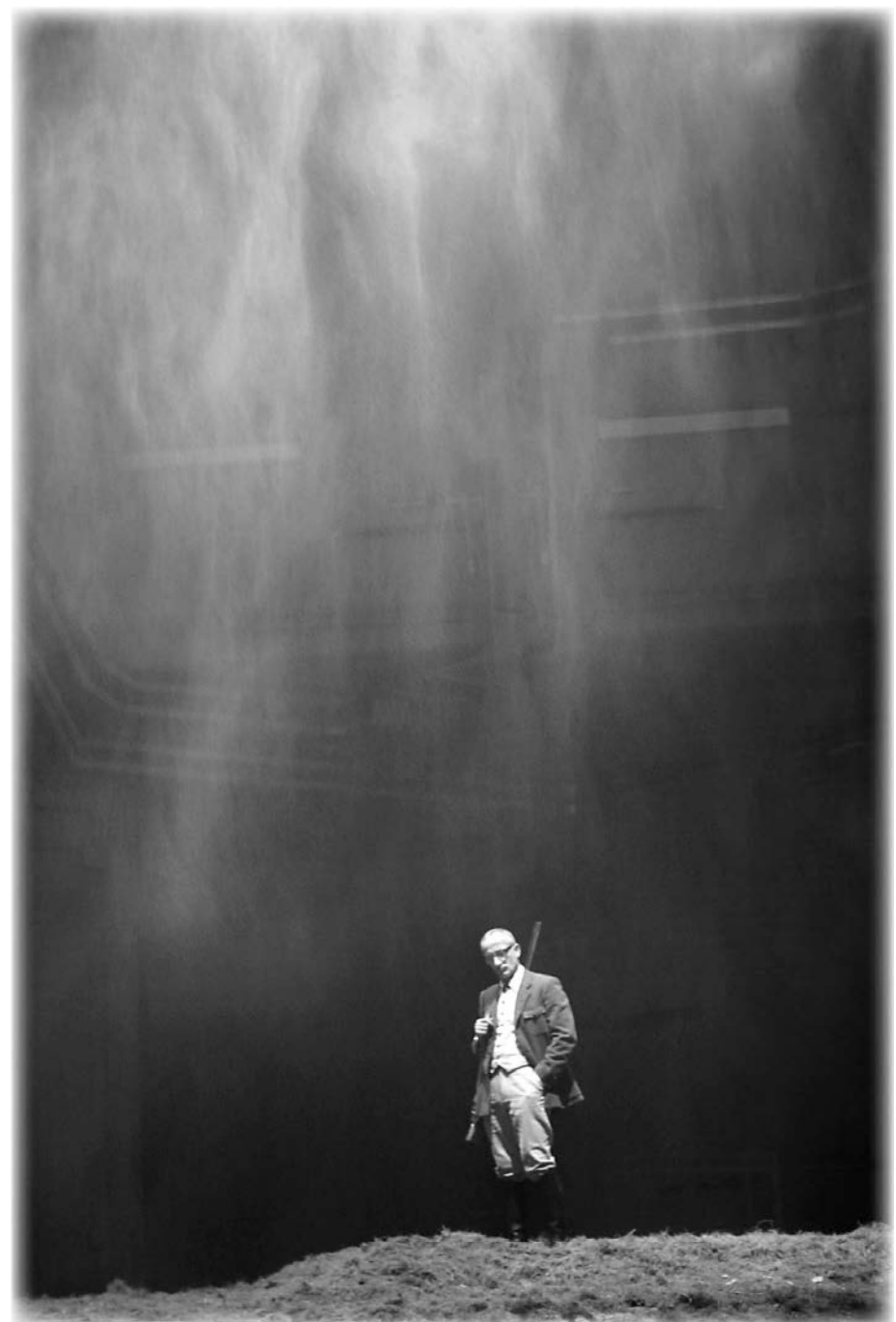
Muka bez nauke

Razvijajući priču u kojoj se isprepleću jedan ustajali brak i jedna slučajna tragedija *Animali nella nebbia* sve izravnije ukazuju na svoju žanrovsku određenost. Dva lopova i mladić postaju razapeti statisti (za publiku procesije koja se nikad neće pojaviti) i protagonisti kršćanske smrti na križu koju, greškom ostavljeni, prihvaćaju s olakšanjem i bez gorčine, dok Gabriella Palomi *navještava rođenje djeteta* – glasajući za ciklički razvoj vremena. Paralela s mukom Isusa Krista kontinuirana je, ali nenametljiva: oslovljavanje s *Učitelju*, posljednje Kristove riječi, plavi ogrtač Djevice Marije ne predstavljaju trik-scene u kojima razabiremo 3D bljeskove drame Boga na križu, nego novu dramu. Djevica Marija u liku Palome dijeli tijelo (kao i ime) s Marijom Magdalenom. Je li majka kurva? Ili obrnuto? Jedan od *razapetih razbojnika* je musliman. Je li prakticiranje druge vjere nevjerovanje? Ili ono ukida smisao žrtve ove prve?

Smrt na križu događa se slučajno, nečijom ambicioznom samoinicijativnošću, a gomila koja bi trebala posvjedočiti, baš kao i u Ionescovoju reprezentativnoj drami apsurdna, izostaje. Uskrnuće je napokon zamijenjeno ležanjem na zemlji, a kao ateist otkriva se upravo utjelovitelj Isusa. Nakon odbijanja da predstavlja nešto u što ne vjeruje glumac-Isus dobiva praktični savjet na granici između uvjerenja stranačkog kandidata i Diderota: nije važno što vjeruješ ti, važno je što vjeruju oni.

Realnost događaja gubi se i ponovo vraća, baš kao i odluka da se vjeruje ili ne. Erba, Magelli i Teatro Metastasio banalizacijom žrtve na križu odustaju od apologije tradicionalne religioznosti (riječ je ipak o talijanskoj drami), no istovremeno sugeriraju otvaranje novog ciklusa – neuvjerljivom, no ipak mogućom trudnoćom, smrću bez uskrnuća (ono, naime, ne postoji za životinje), ali i bez mučnih pitanja. Ostavljajući nas u svijetu na rubu vjerovanja, bez Učitelja i učenja, bez histerije i straha od smrti, ova predstava predlaže samo hrabrost.

A ono što je od dogme ostalo, širi se gledalištem – kao magla. ■

Suvremena korejska književnost

Raul Zelik

Knjige korejske književnosti objavljene u posljednje vrijeme u Njemačkoj nemaju ništa zajedničko s istočno-azijskim slikama ili rasističkim fantazijama o društvima marljivim poput mrava. To nije ni pop niti se pak sve to čini osobito stranim. A upravo zato prilično prikladnim da se doista nešto dozna

Jung-Hee Oh, *Vögel* (Roman); Kyongsuk Sin, *Das Zimmer im Abseits* (Roman); H. Picht/H. Kang (Hg.), *Am Ende der Zeit* (Anthologie); Byong-Ik Kim, *Grenzerfahrungen – die koreanische Literatur der Gegenwart* (Essays); Pendragon-Verlag, Bielefeld, 2002.

Čini se da je namjera izdavačke kuće Pendragon da karikira svoj vlastiti program: slike, koje ukrašavaju naslovnice biblioteke "Korejska književnost" te izdavačke kuće, jedva da bi netko mogao odabrati na stereotipniji način: na njima je tako moguće uočiti neku aleju sa sela kojom šeće neka seljanka, neki park, neki hram obasjan suncem na zalasku. Uobičajeni istočno-azijski kič: "zemlja istočnjačkoga mira" kao mjesto imaginirane harmonije.

Utoliko čovjek prije samog čitanja ima najprije posla s uobičajenim klišejem: dalekoistočno umijeće meditacije i prezir prema individualnosti, ekstremna spremnost na učinkovitost, skromnost, poniznost i – kako to sportski komentatori znaju lijepo sročiti – "atmosfera na terenu kao u mravinjaku"... Almanah Kitano ni Pizzicato 5 nisu raskrstili. Tako se starim stereotipima jednostavno pridružio i onaj dalekoistočnjaka koji se doima da je posve cool: lijen na jeziku i/ili opskrbljen naočalama koje su posve u trendu.

No, ta brižljivo pripremljena biblioteka, apstrahira li se od omota knjige, omogućuje čitatelju da se poprilično odvoji od tog srednjoeuropskog slikovnog smeća. Pristup većine korejskih autora obilježava realizam. Byon-Ik Kim u svojoj zbirci eseja, pod naslovom *Granična iskustva*, objašnjava i zašto je tome tako. Suvremeni je razvoj Koreje – počevši od japanske kolonijalne vladavine preko građanskog rata pa sve do kapitalističke diktature industrijalizacije – protjecao na toliko brutalan način da su se autori osjećali obvezanima zauzeti određenu poziciju. Zato su, ovisno o vlastitoj pripadnosti pojedinim generacijama, teme poput rata, podjele, diktature i modernizacije zadobile dominantnu ulogu.

Takva vrsta pozicioniranja Kyongsuk Sin nije potrebna. Ta tridesetdevetogodišnja autorica u *Zabačenoj sobi* jednostavno pripovijeda svoju priču. Šestnaestogodišnju Kyongsuk krajem sedamdesetih roditelji šalju u Seul kako bi ondje pronašla posao u tvornici i nastavila školovanje. Ona dijeli sudbinu milijuna Korejaca koji su se u sklopu gospodarskog čuda preselili u velegradove i ondje bili suočeni s gigantskim, za društvo traumatizirajućim nasilnim projektom. Deseci tisuća završavaju u radnim logorima jer su prosjačili, radnici moraju biti spremni u svako doba dana ili noći preuzeti posao u dodatnim smjenama, sindikalci se uz pomoć nacionalnog zakona o sigurnosti isključuju iz igre s obzirom na to da se organizacija klasne borbe kažnjava kao da je riječ o terorističkom činu. To je građa od koje su sačinjena gospodarska čuda.

Na toj pozadini – a da pritom ne upada u politološka objašnjavanja – Kyongsuk Sin pripovijeda priču jedne djevojke koja svaki dan stoji uz tekuću vrpču, koja svoj maleni sobičak dijeli s dva brata i sestričnom, koja proživljava prve radničke borbe i zaljubljena je u svoju školsku kolegicu Hi-Chae. Usporedno s tim, tvoreći pritom drugu pripovjednu okosnicu, Sin razmišlja o procesu prisjećanja na ono vrijeme o kojemu više nitko ništa ne želi znati. To se štivo rado čita. Riječ je ipak o fragmentarnom ustrojenom, socijalno-realističkom romanu koji ne završava u sentimentalnoj plačljivosti i u kojemu većina stvari ostaje neizgovorena: nepretenciozan, opušten, no usprkos tome ne i plitak roman.

Nasuprot tome, *Price* Jung-Hee Oh mračnije su djelo. Priča je to o desetogodišnjoj Uumi koja sa svojim bratom živi na periferiji Seula. Njezin otac crnči na jednom prilično udaljenom gradilištu, a majka im je pobjegla. I iz te je građe mogla nastati osrednja socijalna drama. No, Jung-Hee Oh pošlo je za rukom, kao i Kyongsuk Sin, ispričati priču o društvenim odnosima a da ne postane žrtvom pedagoškog kiča. Ona konzekventno ostaje vjerna ekstremno subjektivnoj perspektivi: naime, onoj djeteta u kojega se sve snažnije miješaju sekvence iz snova i stvarnost. Desetogodišnja Uumi govori u kodovima čije nam značenje autorica ne posreduje, pri čemu i za najgore doživljaje pronalazi nesentimentalne, neobične opise. Na kraju čovjek ne zna na čemu je. Osjeća se tek učinak svakodnevnog terora i stječe predodžba o tome, od kakvih sve sitnica čovjek umije sazdati svoje strategije preživljavanja. Izlaza – naravno? – nema.

Sve to nema ništa zajedničko s istočno-azijskim slikama ili rasističkim fantazijama o društvima marljivim poput mrava. To nije ni pop niti se pak sve to čini osobito stranim. A upravo zato prilično prikladnim da se doista nešto dozna. ▣

S njemačkog preveo Tihomir Engler.
Objavljeno u časopisu spex
www.spex.de/web/rezensionen.php?id=1491&type=4

Suze proizvodim samo prema potrebi

Carsten Schwedes

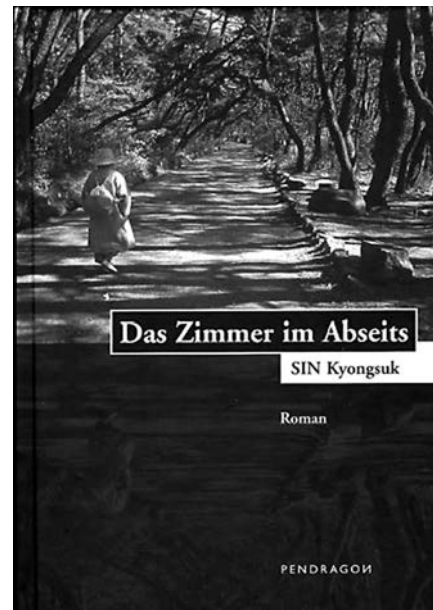
Koreja je donedavno bila samo bijela mrlja na atlasu suvremene književnosti. Dva kratka turistička književna vodiča objavljena u Njemačkoj omogućuju prostodušnom putniku prvi pogled u tu nepoznatu zemlju

Wind und Gras: Moderne koreanische Lyrik. Herausgegeben und aus dem Koreanischen übersetzt von Marion Eggert. dtv, 2005.; Koreanische Erzählungen. Herausgegeben von Sylvia Bräsel und Lie Kwang-Sook. dtv, 2005.

Kako nekoga uvesti u nepoznatu književnost jedne egzotične zemlje? Ispriča mu se povijest te književnosti. Oprezno oslobađanje od tradicionalnoga kineskog pjesništva početkom stoljeća, uvoz modernog načina pisanja iz Japana u doba okupacije, bijeg u idilu pjesništva o prirodi pedesetih do sedamdesetih godina, zatim od kraja tog razdoblja do osamdesetih godina dominacija političke pjesme i na kraju u devedesetima povratak subjektivitetu. Tako je, vrlo skraćeno, predstavljena povijest korejske lirike 20. stoljeća u antologiji *Wind und Gras*. Očite su mnogobrojne paralele s njemačkom lirikom, kao i znatno "zakašnjenje". No, velika povijest nije toliko zanimljiva, koliko način na koji pojedinačni autori pišu njezina poglavlja.

Mjesečeva zraka zabodena u krov kao akupunkturna igla

Na početku su poučne pjesme Hana Yonguna (1879.-1944.), koje u jednostavnim slikama iz prirode i potkrijepljenim usporedbama razvijaju ljubavni diskurs, a on se u jednakoj mjeri može tumačiti osobno, religijski ili politički. Izrazito više moderne nalazi se u *Posljednjem noćnom*

pogledu na Aziju O Sangsuna (1894.-1963.), koji se također svrstava u doba utemeljenja moderne korejske lirike: dojmive slike koje uvijek okružuju obje riječi "Azija" i "noć" u najboljoj whitmanovskoj tradiciji nižu se u dugu pjesmu koja stvara mistični svijet.

No, pravi početak europski shvaćene moderne nalazimo tek u pjesmama Chonga Chiyonga (rođenoga godine 1903. – ne zna se godina smrti) i Yisanga (1910.-1937.). U Chiyongovoj pjesmi *Ubojstvo sata* opis i slika čvrsto se povezuju u kratkim zatvorenim redovima: "Zidni sat u ponoć: djetao koji donosi nesreću! Udar po mojem mozgu kao automatski čekić".

Vrhunac antologije Yisangove su prozne pjesme, a njihov izbor objavljen je i u Njemačkoj (Mogelperspektive, Droschl 2005.). Kratke rečenice izvanredne sliovitosti trajno čuvaju tajanstvenost koja obavlja već prvo čitanje:

Pjesma br. 12

Zavežljaj prljavog rublja u ludom letu obruši se u prazninu i pada na tlo. To je jato bijelih golubova. Na onom fragmentu neba – veličine dlana – rat je završio i mir nastupio – objavljuje. Grupica golubova čisti prljavštinu s krila. Na ovoj strani neba, veličine dlana, počinje nečista borba, jato golubova zatuči palicama. Kada ih u zraku okalja dim iz kamina, jato golubova još jednom poleti prema onoj strani neba veličine dlana.

Kašalj zapeo u hrpi smeća

Tu izvrsnost ne doseže ni jedna od korejskih poslijeratnih pjesama. Opće "Agnes-Miegel-kukičanje sjećanja" (Thomas Kling): ptica, šuma i jelen uzdižu se u nebesa, uz poneke iznimke u narativnim proznim pjesmama Soa Chongjua (1915.-2000.) i Paka Inhwana (1926.-1956.) – *Drevni konj i dama*. Uostalom, čini se da je plavo boja pjesničkoga preobražaja koja nadilazi sve jezične granice: upravo se u tim pjesmama ni jedna druga boja ne pojavljuje tako često. Pitamo se zašto je baš to poglavlje moralo biti najdulje u antologiji koja bi željela posredovati "trajnu životnu snagu" moder-

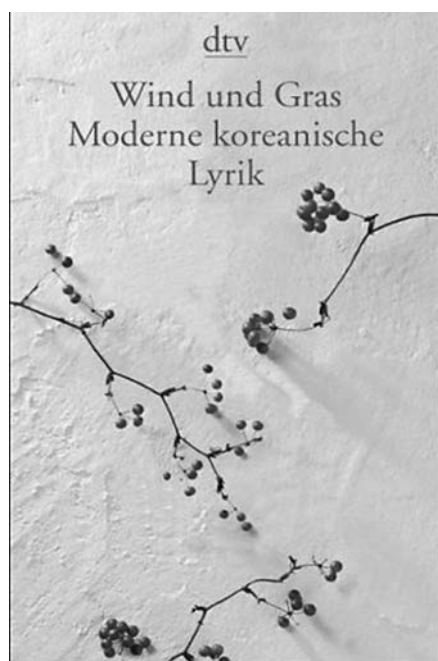
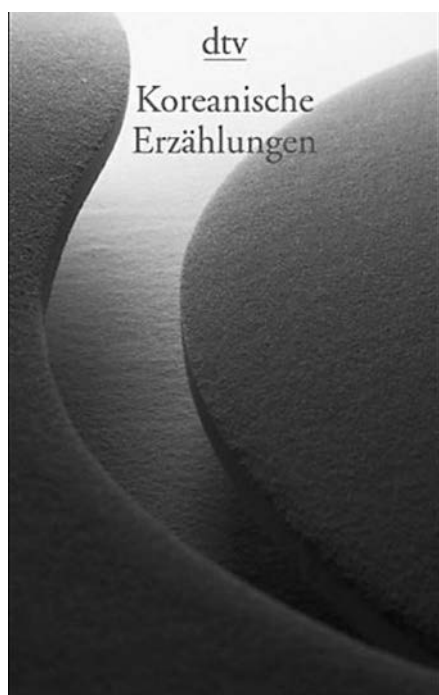
ne korejske lirike, a ipak nudi više povijest književnosti. Tko želi više od toga, upućen je na stručnjake za Daleki istok – izdavača Pendragon i ediciju Peperkorn.

Prelaskom s prilagođene na političku liriku mijenja se doduše tematika, no to nije imalo nikakav utjecaj na književnu kvalitetu. U tom su razdoblju svakako nastale važne pjesme kao što su *Trava* Kima Suyonga, *Sutnja* Koa Una ili *Hrpa pepela* Kima Namjua. Ali autori još imaju istu sklonost prema ponavljanju ili anafori, poput idiličara prirode. Nedostaje stilska varijacija, trenutak iznenađenja, jedan još nikad prije začut zvuk koji doživljavamo na primjer u Yisangovim tekstovima. Usto, i ovdje gotovo uvijek slike dolaze iz prirode, čak i kada su iskaži izričito politički.

To se mijenja tek u sadašnjosti. Samo je lirika Kima Hyesuna nedvojbeno označena urbanim: zgrada banke, podzemna željeznica i semafori za pješake više odgovaraju slici suvremene Koreje od vjetrova i trave. Čini se da su većinom lirici bili skloniji nastavljati kulturalnu tradiciju od svojih prozaičkih suvremenika, čak i kad se životna okolina znatno promijenila. I tako se krug antologije zatvara škrtnim pjesmama Ch'oe Sunghoa: ovdje ponovo sja dalekoistočna mistika, koja je sadržana već u poeziji Hana Yonguna. Njegov tankočutni jezik nema premca i pokazuje kakve dijamante tajanstvenog sjaja još i danas može ponuditi duga tradicija korejske lirike.

Jer ne smijem zauzeti stranu...

Za razliku od antologije lirike, zbirka korejskih pripovjedaka, također objavljena u DTV-u (Deutscher Taschenbuch Verlag), sadržava samo tekstove nastale u posljednjih 45 godina. U pripovijetkama se daleko snažnije negoli u lirici obrađuju suprotnosti, kao na primjer one između dviju korejskih država, modernizma i tradicije, grada i sela, siromašnih i bogatih, muškarca i žene. Diskurs dominira nad estetskim. Zato ne čudi da je ton, osobito u pripovijetkama iz šezdesetih i sedamdesetih godina, često činjenično trezven, gotovo izvještajan. Suprotstavljena stajališta najčešće utjelovljuju dva lika koji na vrhuncu radnje izmjenjuju verbalne udarce. Kao, na primjer, u najstarijem tekstu te antologije *Panmunjom* (mjesto u kojemu su održani službeni pregovori između Sjeverne i Južne Koreje) Leeja Hochola, u kojemu južnokorejski novinar sreće jednu Sjevernokorejku. Jedan drugoga pokušavaju uvjeriti u ispravnost svojega viđenja svijeta. Ali, ultimativna borba argumentima ostaje bez pobjednika. Slično kao u priči *Povratak kući*

Sua Jung-Ina, u kojoj student pun ideala i trgovac na crno raspravljaju o siromaštvu i bogatstvu. I u obiteljskoj priči *Nezaboravni* Kima Wonila majka i baka utjelovljuju suprotstavljena stajališta.

Iznimku od pretežno činjeničnog načina pisanja među starijim autorima čini Hwang Sok-yong: njegova pripovijetka *Čovjek kao ti i ja* sjajna je društvena optužba mladog ubojice, jer mu to društvo ne daje nikakvu mogućnost za egzistenciju dostojnu čovjeka. Ta grubo iznesena drastična životna priča dobiva na izražajnosti vještim potezom autora, koji monolog Svatkovića smješta u policijski ured, tako da je svaka istražiteljeva riječ ujedno upućena i čitatelju.

Vrhovi njezinih grana čine se nedostižnima

U pripovijetkama mlađih autora nastavlja se ta sklonost jeziku snažnijih emocija. U jezičnoj usklađenosti doduše ne dosižu stilističke erupcije jednoga Hwanga Sok-yonga, ali zato djeluju mnogo životnije od onih starije generacije. Premješta se i tematsko težište – tri od četiri pripovijetke problematiziraju odnos muškarca i žene. Ako priča Kanga Sok-Kyonga o usamljenosti supruge još djeluje tradicionalno, Han Kang i Kim Young-ha u svoje pripovijetke preuzimaju moderne elemente. Kim Young-ha u *Zvečecim božićnim čestitkama* adaptira kriminalističke elemente, tako da se motiv ubojstva mlade Korejke čitatelju otkriva tek postupno. Han Kang upotrebljava nadrealistički motiv metamorfoze kako bi prikazao otuđivanje žene od supruga koji za nju nema razumijevanja. No, među mlađim autorima ipak je najuspješnija pripovijetka Gongga Jiyounga. Višestruko izlomljena, ona razvija sliku ustanka u južnokorejskom Kwangu, okrutno ugušenome godine 1980. i način na koji je to predstavljeno u medijima. Godinama nakon samog događaja, na bolesničkoj postelji kamermana koji je ta zbivanja snimao, miješaju se vlastite uspomene pripovjedača i medijsko predstavljanje događaja.

No, ukupno, te pripovijetke samo rijetko uspijevaju posredovati estetske podražaje, jer su uglavnom razmjerno jednostavno građene i ne odlikuju se – barem ne u prijevodu – jezičnim finesama. No, uspijevaju probuditi zanimanje za jednu zemlju – nažalost u ovoj antologiji nisu zastupljeni sjevernokorejski autori – u kojoj brzi i korjeniti preobražaji u posljednjih 20 godina potiču radoznalost i za njezin budući književni razvoj. ■

S njemačkog prevela Sanja Demšić
Objavljeno u e-časopisu titel
www.titel-forum.de

Ništa ne dokida čamotinju

Maja Hrgović

Ljubavna priča koja se raspliće naizmjeničnim nizanjem Njezinih i Njegovih tematski labavo zaokruženih odlomaka osobne ispovijedi samo je platforma na koju je Koščec nakalemio epopeju o iskonskoj sjeti, otuđenju i posvemašnjoj izgubljenosti urbanog intelektualca. Pored svih mana, ovaj roman zaslužuje mjesto uz bok s pravom nagrađivanog Koščecova *Wonderlanda*, a nije nedolično svrstati ga i među najbolja književna ostvarenja prošle godine

Marinko Koščec, *To malo pjeska na dlanu*. Profil, Zagreb, 2005.

Najperversnijem obliku melankolije – onome koji vonja po tjeskobi ispresijecanoj ostrim rezovima samosažalijevanja i gnušanja nad životom, u kojemu se mutnooka apatija ukršta s općom pubertetskom nesigurnošću, a žudnja za ljubavlju s impulsom samodestrukcije, onome kojemu kao *soundtrack* najbolje pristaju patetične sonate s izlizanih ploča klasične glazbe – tome je obliku melankolije Marinko Koščec posvetio svoj posljednji roman *To malo pjeska na dlanu*. Ljubavna priča koja se raspliće naizmjeničnim nizanjem Njezinih i Njegovih tematski labavo zaokruženih odlomaka osobne ispovijedi samo je platforma na koju je Koščec nakalemio epopeju o iskonskoj sjeti, otuđenju i posvemašnjoj izgubljenosti urbanog intelektualca.

Mogućnost otoka

Roman, koji bismo (ako nam je baš stalo do rigidnih kategorizacija) mogli odrediti kao psihološki ljubavni, za protagonista ima introvertiranog uposlenika izdavačke kuće i likovnu umjetnicu. Oboje u ranim tridesetima, oboje akademski obrazovani, vrlo inteligentni, zaokupljeni promišljanjem vlastite čemerne prošlosti i na trenutke još čemernije sadašnjosti, oboje s teretom obiteljskih tragedija na grbači, ovo dvoje si sliče kao jaje jajetu. Kad se Platonove polovice negdje na sredini knjige konačno sretnu, čitatelju postane jasno da je cijela prva polovica bila tek uvertira u burnu priču koja slijedi. A slijedi nagao emotivni uzlet, koji i njega i nju transformira u ushićeno sretne ljubavnike, zadovoljne sobom, jedno drugom, cijelim svijetom. I baš kad sve počne podsjećati na sladunjave priče iz valentinovskog izdanja *Glorije*, zbog Njegovih se dozlaboga kompliciranih

unutarnjih bitki, čiju je uzročno-posljedičnu povezanost sa stvarnošću nemoguće detektirati, tek uspostavljen odnos izobličuje se u patologiju. Ne pristajući na osamu udvoje koja se odjednom nameće kao jedina opcija, zaljubljena slikarica konačno ostavi svoju polovicu, samoga na otoku na kojem su zajedno ljetovali.

Nije slučajno Koščec smjestio epizodu s raskidom na otok, čini mi se. Baš kao i u prijašnjim svojim romanima (*Otok pod morem*, *Netko drugi*, *Wonderland*), koji su svi redom monološki strukturirani, a pripovjedačke se niti pletu oko jedne neobične individue, do boli svjesne svoje inzularnosti (otoka), Koščec je i u *To malo pjeska na dlanu* obuzet idejom o čovjekovoj upućenosti isključivo na samoga sebe – štoviše, ovdje je ta ideja predimenzionirana do te mjere da sugerira kako ni pronalazak duhovnog blizanca, Platonove polovice, savršenog Nekog – ne dokida čamotinju. Mogućnost otoka jedina je mogućnost koju Koščec dopušta svojim junacima pa makar to bilo i udvoje.

Postupno splasnuće

Prekretnica je u radnji, rekli smo, susret dvoje protagonista, trenutak koji dijeli radnju napola i zavodi čitatelja na (pogrešan, nažalost) zaključak da će od izvrsnog, svih superlativa vrijednog prvog dijela knjige, drugi biti još bolji. Ništa od toga: do početka ljubavne veze između Njega i Nje i do okončanja zanimljivih retrospektivnih oživljavanja epizoda iz djetinjstva i mladosti, iz priče je otekla sočnost, zavodljivost, ono što tjera na čitanje u jednom dahu. Kronologija dvaju paralelnih monologa započinje kod Njega sadašnjim trenutkom, koji ga pronalazi u Kanadi, na rubu svijeta, gdje osjeća zagušuju napornim fizičkim radom. Njezino je govorenje pak progresivno pravocrtno (više-manje; i njezina se priča na trenutke zalijeće u prapovijest pa doznajemo kako se nekoć ugledna, financijski stabilna obitelj svela na samo dva člana – Nju, slikaricu koja živi u suterenskom stanu visoke zgrade s čijeg se vrha u gotovo pravilnim razmacima samoubojice bacaju na asfalt, i njezina oca, od života beskrajanu umorna čovjeka koji se nikad nije oporavio od smrti supruge, niti se ikad potrudio oporaviti se).

Jezik Njezinih poglavlja sasvim je različit od onoga kojim govori On. Dosljedno provedenom jezičnom diferencijacijom – koja, međutim, nije oštra ni previše upadljiva zbog toga što su likovi realno slični, intelektualno, psihički pa čak i fizički – knjiga osvaja još jedan plus.

Najuspjelije su u cijelom romanu *Bildungs*-epizode o odrastanju glavnog muškog lika: turobno djetinjstvo bez prijatelja, život u zapuštenoj kući na rubu grada, s ludom majkom, a bez oca i spoznaje tko bi on mogao biti, teret obilježnosti podrijetlom, stigma malograđanstva, nedostatak ljubavi kao konstanta bez amplituda, susjedi

koji truju mačke i kamenjem gađaju psihički bolesne stanovnike kvarta u koji nikako da stigne asfalt... Neobično živopisno a istodobno sasvim tečno, štivo se naglo razvodnjuje nakon lucidnih, društveno politički podcrtanih provokativnih aluzija na tupaste čelnike velikih izdavačkih kuća, snobovsku populaciju likovnih kritičara, Crkvu u Hrvata...

Glavni razlog zbog kojeg želja za iščitavanjem romana "u cugu" splasne baš kad se počne odmotavati središnja nit radnje (ljubavna priča), autorova je glad za metaforama i intelektualiziranjem, koju on nije uspio držati pod kontrolom do kraja. Primjerice, kad nakon puknuća ljubavne veze On meditira o svojim osjećajima, rečenice postaju dugačke i teže prohodne, gomilaju se epiteta, metafore se ne uklapaju glatko nego treba uložiti napor na njihovo dešifriranje. Ono što je na mjestima blago iritantno, Koščecovo je isklizavanje iz prikazivanja u kazivanje: umjesto da dopusti priči da se dalje odvija kroz događaje, situacije i dijaloge, on se prepušta komentiranju događaja i situacija, dok dijaloge svodi na minimum. Ukratko, zanimljivost radnje ustupa mjesto grumenima metafora, mjestimično razbijenima zamornim intelektualiziranjem, pa dobar dojam što ga je roman na početku izazvao do kraja podosta splasne.

Stilska rafiniranost

Ipak, ne valja biti previše sitničav. Četvrtom Koščecovom uratku, kao uostalom i prijašnjima, treba priznati stilsku rafiniranost, bravurozan jezik u kojemu se može uživati. (A i zamjerku na obilno intelektualiziranje, sasvim sigurno ne bi svi potpisali. Velimir Visković, primjerice, na koricama knjige – objavljene, uzgred budi rečeno, u Profilovoj biblioteci koja nosi njegovo ime – Koščecovu "refleksivnost i esejističke bljeskove" čak povezuje s našim mediteranskim modernistima, velikim Marinkovićem i Novakom; a prepoznaje u njima i produžetak francuskog egzistencijalizma i novog romana.)

Pored svih mana, roman *To malo pijeska na dlanu* zaslužuje mjesto uz bok s pravom nagrađivanog Koščecova *Wonderlanda*, a nije nedolično svrstati ga i među najbolja književna ostvarenja prošle godine. ■

Peron bez domovine

Grozdana Cvitan

Najavljen kao priča o ljubavi najvećih filozofa 20. stoljeća, ovaj je roman ponajprije je priča o sazrijevanju, starosti i toleranciji. Ili o vremenu (prošlom ili sadašnjem?) kojemu je Martin Heidegger posvetio mnoge misli i s kojim je cijeli život bio u dijalogu. S aspekta troje aktera od kojih je jedan mahom duhom odsutan (Heidegger), to je niz slika ispričanih iz poznatih činjenica i zapisa koji su ostali iza njih: njihovih ili o njima

Catherine Clément, *Martin i Hannah*, s francuskog prevela Ana Prpić: Profil, Zagreb, 2005.

"Sve želim razumjeti, Elfride. Čak i vas", reći će Hannah Arendt supruzi svoje ljubavi, Martina Heideggera, ne bi li dobila odgovor na pitanje zašto je gospođa Heidegger bila član nacionalsocijalističke partije i zašto je u to uvukla i slavnog filozofa. Ista pitanja nikad nije postavila svojoj ljubavi, bivšem profesoru i ljubavniku, čovjeku s kojim je održavala vezu cijeli život. Dijalog između nje i Elfride, u kući u kojoj Martin traje kao često depresivan (kako su govorili liječnici) ili trajno uronjen duboko u traženje bitka (kako je mislila i govorila Elfride), u svijet iz kojeg se sve rjeđe vraćao, temelj je romana *Martin i Hannah*.

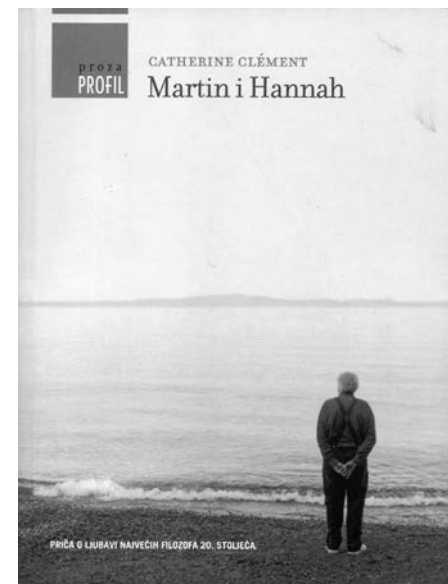
Autorica Catherine Clément kreće od jedne kratke bilješke iz biografije Hannah Arendt autorice Elisabeth Young-Bruehl. Bila je to bilješka o uzaludnom posjetu Martinu četiri mjeseca prije vlastite smrti (sljedeće godine umire i slavni filozof, a nakon šesnaest Elfride, u dubokoj starosti). Što je tom kasnom posjetom željela ili što od posjete očekivala Hannah Arendt?

Najavljen kao priča o ljubavi najvećih filozofa 20. stoljeća, roman *Martin i Hannah* ponajprije je priča o sazrijevanju, starosti i toleranciji. Ili o vremenu (prošlom ili sadašnjem?) kojemu je Martin Heidegger posvetio mnoge misli i s kojim je cijeli život bio u dijalogu. S aspekta troje aktera, od kojih je jedan mahom duhom odsutan (Heidegger), to je niz slika ispričanih iz poznatih činjenica i zapisa koji su ostali iza njih: njihovih ili o njima. Autorica Catherine Clément u tu je svrhu koristila mnoge raspoložive tekstove Hannah i Martina.

Elfride, koja jedina nije pisala, živjela je u okruženju u kojem nije mogla ostati nezapažena, a sve što je slavni filozof radio itekako se odražavalo na njezin život. Protestantkinja, obrazovanjem ekonomistica, porijeklom materijalno stabilnija od supruga, izabrala je – na prvi pogled – položaj domaćice, majke i supruge. Njezin dijalog s Hannah Arendt pokazat će i drukčije lice od očekivanog. U slučaju Martina i Hannah mnogo je manje iznenađenja, iako je iza njih – u njihovu dotadašnjem životnom putu ponaosob i zajedničkoj vezi – mnogo više nelogičnih i neočekivanih reakcija i činova koji su im obilježili život i ostavili ih u povijesti kao kompleksne, često kontradiktorne i ponekad začudne osobe. Velike, veličanstvene u oba slučaja.

Catherine Clément teško se kroz lik Hannah Arendt uspijeva othrvati i osobnoj zainteresiranosti provjere političkih osobnosti dvoje slavnih filozofa. Kratkotrajno Heideggerovo razdoblje rektorstva plaćeno je u procesu denacifikacije. Ostao je bez mnogih prava i privilegija, bez toliko potrebna okruženja s kojim je kao filozof i profesor trebao dijalog. Filozofu je to bilo dogođeno i završeno poglavlje koje je samo moglo izmijeniti buduće vrijeme. S druge strane politička je aktivistica Arendt, cionistica koja to prestaje biti, izvjestiteljica sa suđenja Adolfu Eichmannu u Izraelu koja uznemiruje američku javnost svojim primjedbama i komentarima, bivša logorašica (kao Židovka u Francuskoj) koja će biti svjesna činjenice kako i prepuštanje sudbini predstavlja dug zbog stradanja, a to znači i određenu odgovornost. Njezin dijalog, bio on s Elfride, Jaspersom ili Goldom Meir, bio on sadašnji ili prošli, autorici je jednako velik izazov kakav je bio i Hannah u trenutku zbivanja. Zbog toga Hannah Arendt djeluje u knjizi kao osobnost koju autorica ponovo stvara (iz koordinata važnih datuma u životu) ne bi li je razumjela. Filozofkinja je njezin istinski izazov i njezino temeljno zanimanje.

Dijaloško propitivanje mnogih bitnih događaja 20. stoljeća dvije različite Njemice neće dovesti ni do jednog bitnog odgovora. Hoće li autoricu knjige? Ona (često i samim spomenutim citatima iz djela H. Arendt i M. Heideggera) postavlja većinu političkih i poneko ljubavno pitanje između dviju žena u trenutku kad shvaćaju da ih još samo tolerancija i prihvaćanje prošlosti može približiti. Sve njihove akcije su iza njih kao i cjelokupna njihova suprotstavljenost. U njoj su i Edmond Husserl, Karl Jaspers, Rosa Luxemburg i mnogi drugi, u njoj su neke konačne ljubavi i ona trajna koja ne računa s vremenom. Traganje za tuđom emocionalnošću otvorilo je tuđe strahove, pitanja, traume, otvorilo je prošlost u kojoj se niša ne može izmijeniti pa ni vratiti osjećaje koji su davno poprimili nove i drukčije vrijednosti.

Dijaloško propitivanje mnogih bitnih događaja 20. stoljeća dvije različite Njemice neće dovesti ni do jednog bitnog odgovora. Hoće li autoricu knjige? Ona (često i samim spomenutim citatima iz djela H. Arendt i M. Heideggera) postavlja većinu političkih i poneko ljubavno pitanje između dviju žena u trenutku kad shvaćaju da ih još samo tolerancija i prihvaćanje prošlosti može približiti. Sve njihove akcije su iza njih kao i cjelokupna njihova suprotstavljenost

"Nitko ne može izbjeći san, ako nosi nadu" – opravdat će se Elfride pred Hannah. Što su snovi i nade dviju bolesnih starica, bivših suparnica pod krovom kuće u kojoj je Martin Heidegger davno razmišljao o bitku i vremenu, Heidegger za kojeg u tom trenutku još samo vjeruju da možda ipak razmišlja. ■

Sretna Nova godina!

Darija Žilić

Tekstovi, ljudi, osjećaji i događaji u povodu dočeka Nove godine u Beogradu

Putovala sam na samu Staru godinu. Ujutro u šest sati vlakom za Beograd. Iznenada sam odlučila poći, nakon što me prijateljica nagovarala danima. Još snovita, u pet sati kupujem štampu, peciva i ulazim u vlak. Brzo sam našla prazan kupe i bacila se na čitanje. U *Jutarnjem listu* sve je prepuno fotografija prekrasnog muškarca koji je pobijedio u *Big Brother showu* i zbog kojeg sam znala počesto poviriti u tu "kuću", koju tobože nitko ne gleda, a svi znaju tko su glavne šminkerice, a tko je ustaša. Naslovi i tekstovi govore uglavnom o tome kako je pobijedio Rom, i da smo mi zato civilizirani narod i slično. Taj neškolovani, ali inteligentni dečko, kako se naglašavalo u raznim tekstovima, želi izaći iz tih okvira i pobjeći od fantazme koja mu je nametnuta. On naglašava da ga treba gledati kao osobu, a ne kao Roma. No zna, sasvim sigurno, da je to nemoguće.

Kletva – "Završit ćeš kao Vesna Parun!"

U *Feralu* nailazim na tekst drage Mime Simić i počinjem se naglas smijati. Mima piše o svom aktivističkom pohodu na kvizove, o tome kako je odgovarala na neka eliminacijska pitanja – u odgovoru na jedno pitanje "priznala" je da ima curu, profesoricu biologije, te da bi od svjetskih znamenitosti htjela vidjeti ni više ni manje nego Angelinu Jolie. Treba reći za neupućene kako se lezbijke sastaju u net klubu mama i imaju svoj fan klub koji nosi ime upravo te megapopularne glumice. Kao voditeljicu programa u mami, nerijetko su me znali priupitati – jesam li lezbijka ili barem biseksualka. Na to pitanje odgovaram – nisam, ali su mi pederi i lezbijke bliski, jer sam etnička mješanka i žena, pa se s podređenima prilično dobro razumijem. Osobito s pederima koji mi prilaze u svakom novom gradu i pritom me uredno spriječe da upoznam nekog zgodnog heteromuškarca.

Listam ja tako, a onda u kupe ulazi mladi par, sjeli su pokraj vrata, počinju razgovarati. Za to vrijeme, ja listam *Globus*. I pomislim, bravo – konačno zemlja kupleraja ima dostojnu heroinu. I odmah sad zastajem s eksplikacijom, jer moglo bi mi se dogoditi kao Luciji Stamać. Ona je jednom prilikom izjavila u nekom intervjuu da su u ovoj zemlji cijenjene cajke i kurtizane, pa je, pokazalo se, nimalo mudro, navela i primjere i našla se na sudu. Lucija Stamać je glumica, književnica i prevoditeljica, ali nerijetko se može čuti i da je "luda", pa je zato i pomalo drže po strani naši

brojni agroseksualci (usput, ja sam uvijek za metroseksualce, barem se peru). Isti epitet nerijetko se veže za Vesnu Parun, pa majke svojim kćerkama, koje se pozele baviti pisanjem, izgovaraju kletvu – "završit ćeš kao Vesna Parun!". Vesna Parun je sad negdje u Zagorju, u skromnim toplicama, a njezin vremenski kolega Dragutin Tadijanović stalno je u medijima. Dosadne knjižničarke petnaesti put organiziraju simpozij o njemu, bardu naše književnosti za kojeg je Zlatko Kramarić lijepo napisao da je proživio svoje godine, ne izjasnivši se ni o čemu.

Nakon *Globusa*, uzimam *Nacional*. Listam, nailazim na tekst o poznatim muškarcima u kuhinji i na fotku Sime Mraovića, dragog prijatelja. On je ponudio neke svoje recepte za kruh i usput je naglasio kako "kod svoje djevojke Jane ne bi imao šanse da ne zna kuhati". Još kad se sjetim kako je u *Latinici* branio silovanu košarkašicu, mogu samo reći – bravo Simo!

Tko su "heroine" već završene godine?

I onda ostavljam novine po strani, gledam kroz prozor ravnicu. Razmišljam o ženama koje će i ove godine ostati "po strani". Tko su "heroine" već završene godine? Jedna je zasigurno Nives Franić o kojoj nitko nije napisao tekst. Stoga ću ovu priliku iskoristiti da napišem koju riječ o njoj. Ta je mlada Dubrovkinja, nakon završetka fakulteta u Zagrebu, otišla raditi u jednu knjižnicu u Umagu. I za nekoliko godina, ona, koju njezini fakultetski kolege pamte kao plašljivu djevojku, postala je važna kulturna inicijatorica – pokrenula je književne tribine, sudjelovala u stvaranju kazališnih festivala, raznih manifestacija. I onda, zbog nekih formalnosti, prošle je godine izgubila posao. Svi ti kulturnjaci oko kojih se trudila, osim peticije, i nisu se osobito pretrgli. Njima je drago doći u Istru, dobro pojesti i popiti malvaziju, dobiti dnevnice, ali zašto se truditi oko jedne djevojke, koju nitko ne štiti i koja se uzdigla samo zahvaljujući svome radu. Nikad neću zaboraviti kad sam ljetos jedne noći, baš dok sam putovala na more, dobila njenu poruku "u meni se odlomio komad straha". Napisala sam joj pjesmu i poručila neka se ne da. I da se više nikad previše ne daje nikome, niti jednoj instituciji, i neka pazi na svoje zdravlje... Nives sada, srećom, ipak radi, a nas dvije izmijenimo poruke u kojima govorimo baš o svojim strahovima.

Sjetila sam se u vlaku i Sonje Manojlović koja je upravo 2005. obilježila četrdeset godina pjesničkog rada i objavila novu zbirku pjesama, zatim mlade pjesnikinje Ane Brnardić kojoj je prošle godine objavljena čudesna zbirka *Valcer zmija*, samozatajne vrsne teatrologinje i antropologinje Suzane Marjanić koja je objavila svoju prvu knjigu, sjajnu studiju o Krležinim *Davnim danima*, Tanjinih ukoričenih napisa o onoj nepoznatoj strani Istre, Đurđe i njena drugog romana koji je objavila u Beogradu.

Sjetila sam se i *Sabranih djela* Slavenke Drakulić čija me hrabrost oduvijek fascinirala. Kao klinka čitala sam reviju *Svijet* u kojoj su pisale i ona i ostale intelektualke – Lydia Sklevicky, Jasmina Kuzmanović...

U *Globusu* koji sam prelistavala, odmah na početku, velika je fotka žene koju više nitko ne citira, jer izgubila je svaki legitimitet, a nekad je svima bila uzor – Tanja Torbarina. Kad se samo sjetim negdašnjeg *Danasa* u kojem su njezine britke kolumne bile nešto sasvim novo...

I dok sam tako razmišljala, mladi par u kupeu još više se raspricao. Počinjem razgovarati s njima. Pitam djevojku koliko je imala godina kad je počeo rat – kaže šest. I dok tako pričamo, negdje kraj Šida, vlak se iznenada počeo vraćati. Pitamo nekog čovjeka u uniformi što se događa, on kaže da će se priključiti još jedan vagon. To kretanje unatrag, baš kao da je podsjetilo na tijek našeg razgovora – na sjećanja o kojima smo pričali, ja i deset godina mladi ljudi od mene...

Slađana

U Beogradu me dočekala prijateljica Slađana. Prvi put sam došla u taj grad prije tri godine, kada su još trebale vize. Sjećam se kako smo prijateljice i ja šetale gradom u kojem je bilo puno pasa, muškaraca koji su nam prilazili sa svojim morskim sjećanjima, kako smo zaneseno kupovale knjige. Tad sam na Ženskim studijima upoznala Slađanu, divnu djevojku koja se pokazala kao prava prijateljica. Kaže mi ona, dok se penjemo prema Crnogorskoj ulici u samom središtu grada – osjetila sam da iza tebe nije lijepo razdoblje, zato sam te nagovarala da dođeš. Slađana je iz nekog sela otišla sama u grad, školovala se, posve je prekinula odnos sa obitelji, i sad sama uzdržava sebe. Ona se često seli po raznim stanovima i mašta o putovanjima na koja, zbog vize i novaca, ne može često odlaziti. Za nedavno putovanje u Sloveniju, na samo dva dana, trebala je dugo čekati vizu, a u vlaku se osjećala kao neka građanka drugog reda, jer su je ispitivali na kakav to festival ide. Pozivno pismo bilo je tek kao nacrt za

I dok tako pričamo, negdje kraj Šida, vlak se iznenada počeo vraćati. Pitamo nekog čovjeka u uniformi što se događa, on kaže da će se priključiti još jedan vagon. To kretanje unatrag, baš kao da je podsjetilo na tijek našeg razgovora – na sjećanja o kojima smo pričali, ja i deset godina mladi ljudi od mene...

putopis

domišljanja raznih službenika koji su je svojom znatiželjom još više natjerali da se povuče, da ne razmišlja o novim putovanjima. Teško je biti državljanin države čija putovnica vrijedi tako malo. Slobodno, bez vize, može se putovati u tek nekoliko zemalja.

Jedna pjesnikinja čiji sam rad nedavno upoznala, Natalija Marković, pisala je o življenju u zemlji mitova kulture – mit o velikoj Srbiji, svetom pravoslavlju, majci Rusiji. Ona naglašava kako svoje tijelo i svoj um nije "okupala u vodi" spomenutih pojmova i da je uspjela održati žensku svjesnost i bezobraznost. Njezini svjetovi geografije tijela i stvaranja, tj. podsvjetovi egzistencije izjednačavaju jedan New York, Moskvu i Beograd. I Slađana izjednačava te gradove, ucrtava uvijek nove, ponekad s prezirom odbacuje vlastiti grad.

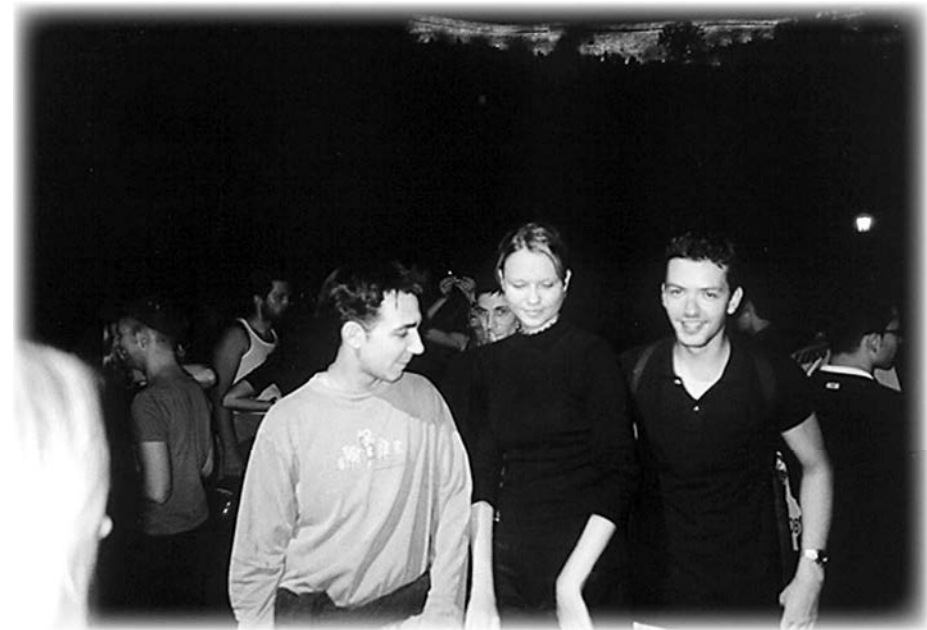
Tih nekoliko dana bila sam u stanu Svetlane Slapšak koji je ona čuvala. Tek je nedavno došla u taj stan, pa smo zajedno istraživale kako rade strojevi, aparati, mašine, glačalo. Slađana me ujutro dočekivala s projom, sirevima, raznim delicijama. Poput brižne majke, nije me puštala od stola na koji je svaki tren stavljala nešto novo. Keks, sok, svijeću. Stalno me pitala treba li mi štogod. Pričala mi je o Turskoj i svom dečku Saši koji je radio ondje u turističkoj agenciji. Kada je opisivala raskoš hotela u jednom turskom ljetovalištu, u očima te profinjene djevojke mogla se vidjeti neka čežnja za udobnijim životom. Bila sam posve ganuta, mislila sam kako sam više vremena i pažnje trebala posvetiti njoj koja od mene ništa ne traži, ni uslugu, čak niti dobro raspoloženje. Darcy, ti si meni puno pomogla, baš kad je trebalo, kaže. A ja nisam znala čime. Možda samo vjerom u nju, da može puno...

Balkanska fešta u Beogradu

U Beogradu imam još prijatelja. Neki me vode u klubove. Moja prijateljica spisateljica Cosmogina poznaje svaki noćni klub, svi je znaju. Ima dvoje djece, udana je, a nakon obavljenih kućanskih poslova, ona sjeda za svoj kompjutor i piše porno i sf-priče, a navečer se preoblaci i odlazi u noćni život. Sjećam se kako smo, sad već pretprošle godine, u jednom klubu upoznale nogometaše koji igraju u Cecinom klubu i kako mi je prišao jedan Nizozemac koji radi na sveučilištu u Kragujevcu, da mi kaže kako je bio na mom pjesničkom nastupu u Kragujevcu. To gostovanje u Kragujevcu pamtit ću po posjetima brojnim manastirima, na koji su nas vodili organizatori nakon okruglih stolova o položaju pjesničke knjige, o poeziji danas. Ondje bismo pojeli zašećerene šljive, nudili su nam i rakiju, ali kako ne pijem, mogla sam samo gledati kako se moji vršnjaci utapaju u reskom piću, dok svi zajedno pocupkujemo slušajući prastaru glazbu na ex-yu partiju.

Proslava Nove godine u Beogradu postala je jako *in*, balkanska fešta na koju vole doći državljani okolnih zemalja. Netko bi pomislio kako na gradskim trgovima sviraju cajke, ali događa se sasvim suprotno. Na dočeku 2006. na nekoliko pozornica svirali su samo rock i alternativni bendovi – Orthodox Celts, Van Gogh, Make up, naš Psihomodo...

Proslava Nove godine u Beogradu postala je jako *in*, balkanska fešta na koju vole doći državljani okolnih zemalja. Netko bi pomislio kako na gradskim trgovima sviraju cajke, ali događa se sasvim suprotno. Na dočeku 2006. godine na nekoliko pozornica svirali su samo rock i alternativni bendovi – Orthodox Celts, Van Gogh, Make up, naš Psihomodo... Među mnoštvom ljudi, mogao se sasvim jasno razabrati slovenski jezik. Za ne baš male novce, Slovenci kupuju aranžmane u kojima je Beograd predstavljen kao "nova Ibiza"

Među mnoštvom ljudi mogao se sasvim jasno razabrati slovenski jezik. Za ne baš mali novac, Slovenci kupuju aranžmane u kojima je Beograd predstavljen kao "nova Ibiza". U samu ponoć, pjevač Celtsa nije izgovorio neke već otrcane fraze, samo je rekao: "Pobrinite se sami za sebe".

U idućoj godini poželjela sam biti vedra osoba, riješiti se gorčine, pobjeći od taštine koja se počinje radati čim zakoračite u književni svijet. Odlučila sam ne otvarati se olako, davati se ljudima koji su tu kad je najteže. Ne braniti više nikad nikakve projekte, samo ljude. Dobre, drage.

Kada sam iduće jutro šetala prepunom Knez Mihailovom, gledala sam kako se lica izmučenih ljudi miješaju s licima umornih, ali nasmiješenih turista, uglavnom mladih obitelji s djecom. Ulice su bile prepune smeća preostalog od slavlja koje se pomiješalo s naslagama smeća koje tko zna otkad nitko nije pokupio. Na prvi dan Nove godine automobili ne prolaze tom inače vrlo prometnom ulicom. Ljudi šecu, kao na nekoj promenadi, iz kafića dopire zvuk pjesama Olivera Dragojevića kojeg bi svi rado vidjeli u Beogradu, nešto dalje slovenski ženski zbor izvodi neke poznate pjesme, a na trećem su dijelu ulice trubači koje moji prijatelji ne vole, pa ih zaobilazimo. Odlazimo u kuću čaja, pijem neki čaj s travama iz Damaska. Šetnja praznim gradom u novogodišnje poslijepodne, pruža uvid u njegovu veličinu. Ljudi koji žive u Beogradu kažu da znaju mjesecima se ne vidjeti. U Zagrebu zaglušuje upravo taj jedan potez kojim se svi krećemo. Vidamo se, ali svaki put jurimo u nekom novom smjeru. Kafići su i ovdje prepuni, miris hrane posvuda. Kažu mi – u Beogradu

je jedino dobro to što se dobro jede, hrane ima... A ja dodajem – ima krasnih ljudi, kulturnih događaja, knjiga. Ovdje se teško živi i oportuno je pisati samo o dobrom.

Tako, na primjer, u časopisu *Pro femina*, koji uređuje i moja prijateljica Dubravka Đurić, nalazim pismo Sonje Lokar koja je pokrenula raspravu i akciju protiv mizoginije u Srbiji. Ona ističe da je nakon posljednjih događaja u Srbiji, koji su povezani sa otkrivanjem zločina srpskih "Škorpiona" nad razoružanim muslimanskim civilima u Srebrenici, pokrenut politički i medijski linč prema nevladinim organizacijama i njihovim aktivisticama, naročito prema Nataši Kandić, Staši Zajović, Sonji Biserko i medijima koji su imali hrabrosti objaviti dokazni materijal. Lokar u pismu poziva razne međunarodne institucije da potaknu lidere da ispune svoje međunarodne obaveze.

Dubravka, Sneki

Dan prije polaska našla sam se sa Dubravkom, pjesnikinjom i kritičarkom, mojom posljednjom gošćom u mami u prošloj godini. Razmjenjujemo knjige, dajem joj časopis *Poezija*, koji je za nju poslala Ana Brnardić. Dubravka se sustavno bavi američkom književnošću, feminističkom teorijom i kritikom, a okupila je oko sebe mlade pjesnikinje koje zajedno uče i pišu angažiranu poeziju. Jedna od njih me i uputila na nju. Sneki Žabić, koja se iz Wilmingtona prošle godine preselila u Chicago. Sneki mi je pisala kako joj je kao ateistici ondje bilo teško – u Wilmingtonu se religioznost ili spiritualnost podrazumijeva. Kada bi se počeli približavati, na primjer, uskršnji praznici, obično su je pitali hoće li putovati rodbini u Evropu, a na kavama gotovo neizostavno bilo je pitanje vjeruje li u život poslije života. Rastajem se s Dubravkom, divno je poznavati osobu koja toliko zna, koja je dobra i nesebična. Razgovor s njom, čini me sretnom.

Iz Beograda se vraćam s puno knjiga, u jednoj vrećici je moja omiljena proja. U vlaku, na povratku, u kupeu u kojem zbog kvara nije bilo grijanja, imala sam vremena misliti o koječem. Ali, srećom, pojavio se drag i simpatičan dečko iz Bosne i nasmijavao me. Rijetko putujem vlakom, a to putovanje zaista ima svojih prednosti – ponekad upoznaš simpatične ljude. Kada smo stigli u Zagreb, mladić mi je pomogao iznijeti stvari iz vlaka. Rekli smo si: "Sretna Nova godina!". On je pošao za Ogulin. A ja sam požurila kući, s dosta prtljage, ali nekako rastećena "u duši".

Agonija muha

Mario Brkljačić

Oni nikad neće slušati Henryja Rollinsa, a ja želim čuti snažniji vrisak, i dok sunce već tjednima prži do usijanja ove ulice i kuće, i premda se moje lice pretvorilo u zagorjelu pitu, iako pijan, u naslonjaču, ispod kaveza s papigom na stropu, i s mokrim ručnikom oko vrata, slomljen poput kakvog ostarjelog boksača, na korak do poraza, moja se, ako mogu tako reći, suvišnost, dovukla do ruba svijeta. Ja nisam obećavao i nisam bio dobar ni u čemu. Ono što sam bio, bio sam ljut i bio sam jadan – ponosna budala što je teško radila za malo meda – nesnalžljivi čovjek u svijetu koji se više nije obazirao na takve. Eto, tako sam tog jutra razmišljao o sebi, zavaljen u fotelju, a onda sam uzdahnuo, ustao, i dovukao se do prozora. Znoj mi je tekao niz leđa, kolovoz je bio okrutan kao ta takozvana tranzicija, prijelaz iz sivila u crnilo. Kakva je to bila drama! Muha je uletjela u mrežu i pokušavala se istrgnuti iz ljepljive zamke. Svakim trzajem bila je bliže smrti jer – on se već spuštao odnekud s neba – velik, moćan, neprijeporan i gladan. Brrr, smrt vreba odasvud i stiže nečujno i hrabro. Gledao sam agoniju muhe i njezin kraj. Pomislio sam kako je čovjek uistinu božansko biće – mogao sam je osloboditi, ali, eto, nisam. Dolje, na ulici, neki je čovjek čekao da se njegov zgrbljeni i drhtureći pas olakša. Još sam neko vrijeme zurio na ulicu, a onda sam se dovukao u kuhinju. Iako sam znao da je frižider prazan ipak sam ga otvorio. Zurio sam u hladno ništa, a godila mi je i svježina koja je strujala iz njega. Onda je zazvonio telefon. Mišo me pozvao na cugu i pljugu. Bio sam na godišnjem odmoru i ti su me dugi, dosadni dani, iscrpljivali – kad bih se probudio, odgledao bih Dobro jutro, Hrvatska, a poslije više nisam imao volje ni za što. Prije nego sam izišao morao sam Marlonu promijeniti vodu i sipati mu zrnjevlje u kadicu. Otvorio sam vratašca, a on je odmah doskakutao na drugi kraj prečke. E, ptico moja! Junačino! Kume!, tepao sam mu. Marlon se i taj put nakostriješio, sikćući na moje prste. Imao sam ga oko godinu dana, a nikako se nije mogao osloboditi straha od mene. Nisam znao zašto, jer nikad nisam ni podviknuo na njega, a kamoli urlao, nisam ga držao na propuhu, pazio sam da krletka ne bude na suncu, pokrivač sam ga krpom noću, čitao knjige i stripove na glas da ga ne plaši tišina, puštao mu one jeftine kompilacije klasične glazbe koje sam za sitne novce kupio u novom mega-dućanu u naselju. Kad se jednom prehladio, otišao sam veterinaru i vratio se doma s kapima protiv prehlade i vitaminima. Dobro, priznajem, znao sam često i dosta glasno slušati Rollins Band, Pankrte, Motorhead, Babies ili DOA. Da, znao sam i pušiti travu u sobi. Možda ga je, ipak, najviše plašilo kad sam vodio ljubav sa Sandrom jer ona je znala vikati kao da je koljem motornom pilom. To njezino,

hm, ponašanje, išlo mi je na živce pa sam onda i ja vikao da prestane, a to ju je još više raspaljivalo. I tako, kad skupim love, odlučio sam nabaviti još jednog papagaja da Marlonu pravi društvo. Dok sam papirnatom maramicom brisao govna s dna, rekao sam mu da mi je savršeno jasno kako mu je teško živjeti sa mnom u tom neboderu na kraju grada, okružen sivilom drugih nebodera i nebom kojeg nije mogao vidjeti ni kad bih krletku objesio o kuku na lođi, zbog arhitekta koji je samo prvi kat zgrade u kojoj sam unajmio stan projektirao s lođama, a svi ostali stanovi imali su balkone. Hajde, Marlone, strpi se još malo dok ne uštedim tih četiristo kuna – poslao sam mu poljubac i zatvorio vratašca.

*
Opako je zasmrdilo.

Mišo?

Sjedili smo na terasi ćevabdžinice preko puta Inine bijeloj palače. Novozagrebačke su se limenke bljeskale na suncu, izgledale su kao kakvi gigantski tosteri, a spaljeni travnjaci oko njih, kao porazbacani prepečenici.

Prdnuo sam.

Žvakao sam komad lepinje i ćevap.

Nije red.

Šori – promumljao je i ugurao u usta popriličan komad masne lepinje, a prošli zalogaj još nije ni prožvakao.

Mm... Doba je.

Mmh – složio sam se.

Sunce je tuklo s Jakuševca, kokakolin plastični suncobran iznad nas se topio. Topila su se i naša zbrčkana, podbuhla lica. Cijelu smo noć pušili i pili u stanu kod Konja, a onda, pred zoru, doklatarili smo se do kornera u Prudu. Konj se tako uneredio da je ostao spavati na klupi. Rekao sam Miši – Šta sad, jebiga, ne ide mi se doma? Hoćemo do Dragice?

I tako smo završili u ćevabdžinici. Još nije bilo ni deset sati, a šoder je isijavao vrelinu. Promatrao sam žene, preko puta, kako su se hitro uspinjale bijelim stepenicama palače. I muškarce u odijelima i s aktovkama u rukama. Oni su grabili po dvije.

Nije mi išla klopa pa sam zapalio cigaretu.

Mišo, bumo sad po pivo?
Šad može.

Okrenuo sam se prema limenki i podignuo dva prsta. Eh, u školi ih nikad nisam dizao. Kad sam bio u školi. Obično sam bio iza, na košarkaškom igralištu. Zato s Mišom, evo, već dvije godine, lomim kičmu, noseći ormare i trosjede. Nedavno smo selili klavir. Jebem ti mater u pičku, kad se sjetim! Boljela su me leđa. Trgalo me u zglobovima. Kičma mi je bila komprimirana kao PEZ bomboni. Mislim da sam se smanjio.

Teta Dragica je donijela pivo.

Hoćeš Večernji?
Hvala, Dragica, neću, ne čita mi se.

Divna je to žena. Otpio sam gutljaj. Oprezno, ljuljao sam pivo u ustima. Dobro je, pasalo je.

Kaj ne buš više? – pitao me požderuh.
Ne.

Gurnuo sam tanjur na njegovu stranu stola.

Mišo, mislim da bum dal otkaz.

Mišo je klimnuo glavom.

Šutra bu bolje, štrpi še do šutra.
Kaj bu bolje, jebote?
Šve – izvalio je, onako, skroz ravnodušno. On je i inače njegovao zen pristup životu.
Glup si ko kurac.
Šori.

Samo sam odmahnuo rukom i okrenuo se prema kamionima iz kojih su izlazili sneni šoferi raskuštranih kosa. Svi su redom nosili sportske gaće. Posjedali su za stolove.

Zijevali su. Prolazili prstima kroz masne lasi. Češkali su međunožja. Jedan je glasno prdnuo. Onda se grohotom smijao. Na suncu su zabljesnuli savršeno oblikovani i bijeli umjetni zubi. Jedan je izvadio teglu ajvara iz crveno-zelene vrećice koncerna Konzum.

Gle ih, profesionalci! – rekao sam, udivljeno.

Mišo je progutao zadnji zalogaj. Vidio sam kuglu kako mu klizi grlom. Onda je otpio pivo i snažno je podrignuo. Na koncu je kresnuo Zipom i zapalio cigaretu. Otpuhnuo je dim koji se zaustavio ispod suncobrana, ono, kao da ga je netko nacrtao. Odjednom sam se sjetio pjesme od, čini mi se, Meri Cetinić. One pjesme što ima samo refren ali je jako dobra stvar; Mooore, mooore, mooore,

mooore, o moooreee! Pomislio sam kako bih rado sjeo u jedan od tih kamiona i otišao na more.

Mišo, da pitam likove da nas odfuraju na more? Zihier neko od njih ima rutu do mora.

Mišo me pogledao, onda je uzeo zrak, i, na koncu, zakucao je hračak u šoder.

Kaj ja znam, pitaj. Ja imam love za dva, tri dana. Ono, uz paštete i pivo iz dućana.

Pa, to sam i mislil. Malo se opacamo, osunčamo i rikverc.

Okej, pitaj ih.

Ustao sam i prišao njihovom stolu.

Oprostite, je'l netko od vas možda vozi do mora?

Ja vozim za Begeš – rekao je prvi.
Ja za Tuzlu – promumljao je drugi, zijevajući.

Treći je šutio. Četvrti se uopće nije obazirao.

Ja vozim za Zadar. Jel vam paše? – upitao me onaj koji je imao taj ajvar.
Ma, da bi reč rekeli! – oduševljeno sam viknuo. – Kad krećete, majstore?
Odmah.

Dajte, gazda, molim vas, pričekaj deset minuta. Samo da skoknemo doma po kupaće.

Koji će vam kurac kupaće? Imate u Zadru na pjaci jeftino za kupit.

Ma, evo nas natrag za deset minuta, šefe, taman kad završite s ćevapima.

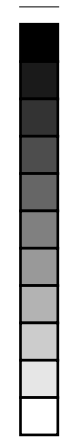
Tip je teško uzdahnuo.

Ajde, al' deset minuta!
Ma, eno naše zgrade – pokazao sam rukom prema zgradi – Eno, moj prozor.

Dobričina se zapiljio u prozore, ali tih prozora je bilo nekoliko stotina.

Dobro, dobro, ajde momci, požurite.

Platio sam ćevape i pivo, a onda smo se zatrčali preko šljunka i široke ceste. Dizalo mi se na riganje. Vozači su nam trubili. Naginjali se kroz prozore i psovali nam majke. Kad sam bio na korak do rinzola, začuo sam grozomorno cviljenje kotača. Udarac nije bio jak, ali ipak sam se našao na leđima. Starac u crvenom jugiću razrogačenih je očiju buljio u mene. Ustao sam i rekao Miši da mi nije ništa. Uletjeli smo u zgradu. Mišo je ostao čekati lift, a ja sam već grabio stepenicama. Gušila me zaduha. Otključao sam stan. Uletio u sobu. Zatvorio prozor. U hodniku je još uvijek grozno zaudaralo. To sam se dan prije posrao ali nestalo je vode. Potego sam lanac. Pa, koji je ovo drek! Četkom sam sastrugao na suho to skoreno govno. Onda sam uletio u sobu. Iz vufera sam izvadio vrećicu s travom, a iz ladice komode tristo kuna. Zgrabio sam ruksak i pobacao unutra nekoliko majica i kupaće.

Noga filologa

Pepysov blog

Neven Jovanović
<http://filologanoga.blogspot.com>

Iz sedamnaestog stoljeća
 na Internet, s metafizičkim
 posljedicama

ma jedan posve običan čovjek iz 17. stoljeća o kome cijeli svijet zna mnogo, možda više nego o bilo kojem njegovu suvremeniku. Taj se čovjek zove Samuel Pepys (izgovara se "Pips"). Živio je uglavnom u Londonu, rođio se 23. veljače 1633. – dan izlaska ovog *Zareza* njegov je 373. rođendan – a umro nešto više od sedamdeset godina kasnije, 26. svibnja 1703.

Knjigovođa

Pepys je za život zarađivao kao administrator: radio je za britansku državu vodeći, više-manje, knjigovodstvo Mornarice, napredujući u službi do položaja tajnika Admiralteta (tijela koje zapovijeda britanskom mornaricom). Poznao je klasike i matematiku, pjevao je, svirao i komponirao, volio knjige (njegova knjižnica, brižljivo katalogizirana, ima više od 3000 svezaka), patio od griznje savjesti i mokraćnog kamenca, varao ženu, gnjavio se i spletkario na poslu, doživio obnovu monarhije, Veliku kugu 1665., Veliki požar u Londonu 1666., Drugi englesko-nizozemski rat 1665.-1667., bio član Parlamenta i Kraljevskog društva u Londonu za napredak prirodnoznanstva (kraće *Royal Society*), itd. itd.

Sve to znamo prvenstveno zato što je Samuel Pepys vodio dnevnik.

Pisao ga je od 1660. do 1669.; dnevnik obuhvaća šest svezaka, naknadno uredno prepisanih i uvezanih, kataloški je uveden kao dio njegove knjižnice i zapisan je jednim od tadašnjih stenografskih sustava (prilikom prvog izdavanja, 1825., mislili su da je riječ o šifriranom pismu). Pepys je bilježio sve što je činilo njegov svakodnevni život, javni i privatni, tijekom desetak godina. Činio je to iskreno i otvoreno – kako to već u dnevnicima biva, i što se tiče pikanterija i što se tiče banalnosti. Sve je to učinilo Pepysov dnevnik jednim od najvažnijih primarnih povijesnih izvora za doba Restauracije u Engleskoj.

Blog

Pepysov dnevnik možemo čitati u bezbrojnim izdanjima, kritičkim, "običnim", skraćenim (1980. Grafički zavod Hrvatske objavio je izbor na

hrvatskom), uključujući i cjelovito a besplatno elektroničko izdanje Projekta Gutenberg. Za mene je, međutim, najinteresantnije što, zahvaljujući londonskom *frilenseru*-programeru Philu Gyfordu, Pepysov dnevnik možemo čitati kao blog (www.pepysdiary.com).

Osnova je pothvata jednostavna. Budući da polazni format bloga i jest dnevnički, Pepysovi se svakodnevni zapisi ovamo savršeno uklapaju. Blog ih objavljuje svakog dana po jedan, od 1. siječnja 2003. (sam je Pepys počeo pisati 1. siječnja 1660.); dosad su stigli do veljače 1663. Ali, s obzirom na to da je blog ipak *internetski* dnevnik (i da je Pepysov dnevnik istovremeno i dokument prošlog vremena), Pepysov blog ponešto i dodaje svome predlošku. Najprije, na blogu postoji prostor za bilješke, gdje ljudi komentiraju – pitaju što ne razumiju, upozoravaju na stvari koje su zamijetili, daju daljnje informacije o ljudima, prostoru, ustanovama, riječima, običajima. Potom, sam tekst zapisa obogaćen je hipervezama – svaki je spomen ljudi, prostora, ustanova, običaja itd. povezan s tumačenjem (u "Pepysovoj enciklopediji" na istom portalu), kao i sa svim drugim spominjanjima istoga pojma u dosad objavljenom dijelu dnevnika; programeri takvu infrastrukturu zovu "topičkom mapom". Dakle, kad Pepys kaže "moja žena otišla je u Chelsey s bratom i sestrom i gđom Lodum da vide *wassell* kod škole", uputnice vas vode do podataka o ženi, bratu, sestri, gospođi Lodum – kao i do objašnjenja što je i gdje je Chelsey (današnji Chelsea) i što je *wassell* (svečanost s pijankom) – a odande možete vidjeti i što je još Pepys pisao o tim pojmovima. U tiskanim knjigama, dakako, takve veze i informacije daju indeksi i rječnici iza teksta, praćeni listanjem stranica.

Kap po kap

Pepysov dnevnik u blog-inačici bio je hit. Potvrdila je to nagrada lista *The Guardian* za najbolji specijalizirani britanski weblog 2003.; no, još važnije od toga, potvrđuje to zajednica ljudi koji vjerno prate Pepysov život iz dana u dan, navijaju i komentiraju; pravo *malo misto* na Internetu – jedinstveno u akciji zavrivanja u tuđi lonac – samo što je ovaj lonac zadnji put bio na vatri prije tri stoljeća.

I tu se otvara mjesto za nogofilološke komentare: jedan posve pragmatičan, i jedan lagano metafizički.

Prvo, pragmatično. Format Pepysova bloga – i, istovremeno, format dnevnika – odličan je okvir za "kućne" znanstvene radove, za projekte koji su na granici hobija (te mogu, poput svakog hobija, vrlo lako postati posve ozbiljni). Priča koja, u malim dozama, kaplje iz dana u dan nudi nam mogućnost da je tako i obrađujemo: da, ulažući dnevno pola sata ili sat, postupno stvorimo nešto sasvim pristojno (osobito ako privučemo publiku koja će nas bodriti da ustrajemo). Građe ima i u Hrvatskoj; od važnih intimnih dnevnika dovoljno

je spomenuti onaj Dragojle Jarnević (pisan od 1833. do 1874., napokon ga je u cijelosti objavila Irena Lukšić 2000.) ili Josipa Horvata (od 1943. do 1945., objavljen kao samostalna knjiga 1989.). Jedan pak dokument posebno golica – to je mladenački dnevnik Ivana Kukuljevića, književno-znanstvene zvijezde među hrvatskim preporoditeljima; dnevnik je vođen od 1834. do 1840., a, iz meni nepoznatih razloga (možda zbog obilja, kako bi rekao Nikola Batušić, "galantnih zgoda" – preporoditeljima Domovine nepriličnih?), do dana današnjeg ostao je neobjavljen.

Medij za usporavanje

Drugo, metafizički. Čitatelji koji na Internetu prate Pepysovu priču pristaju na jednu igru: prave se da ta priča nije završena. Oni čitaju (barem u idealnom slučaju) u "stvarnom vremenu": jedan zapis za jedan dan, i to upravo za *današnji* dan. Tako nastaje napetost ("što će biti dalje"); tako nastaje i blago ovisnički ritual, sličan čitanju dnevnih novina; ali sve je to manje važno. *Takvim čitanjem nastaje i poseban odnos prema vremenu.*

Što se događa ako 23. veljače 2006. na Internetu čitamo dnevnički zapis Samuela Pepysa od 23. veljače 1663.? Naš dan postaje odjek Pepysova; Pepysov postaje arhetip našeg. To ne znači, naravno, da očekujemo da nam se dogodi ono što se na današnji dan dogodilo Pepysu – jednostavno, *veza* dvaju dana koju ovako osjećamo (ili uspostavljamo) jača je nego da, sjedeći u fotelji ili za radnim stolom, pročita-mo u dva-tri sata *sve* Pepysove zapise za godinu 1663. Drukčija je vrsta osjećaja povijesti.

U čemu je točno razlika?

Recimo da otkrijete pisca, ili bend, koji vam se jako sviđa; nabavite sve njihove knjige ili albume; za to vam treba recimo mjesec dana, ili pola godine, ili godina i pol. To znači da unutar godine i pol prođete kroz sve što je netko stvarao cijeli život. Nastaje efekt teleskopa: sve se sažima, sve se skraćuje, sve se ubrzava. Zahvaljujući tome, naravno, neke stvari uočavamo bolje: poveznice, razvojne linije, kontinuitet (ili diskontinuitet). Istovremeno, neke stvari više ne možemo vidjeti: na primjer, koliko je zaista trebalo vremena da tako nešto nastane. Na našoj su polici nanizana instant remek-djela, magično stvorena u vremenu koje nam je trebalo da ih donesemo iz knjižare ili cedeterije; elegantno su eliminirani svi zastoji, kašnjenja, pogreške, problemi, blokiranja i trokiranja, čekanje na izdavača, na odobrenje, na financije – u biti, elegantno je eliminiran cijeli stvaralački proces. Za vjerno praćenje tog procesa naš je život, dakako, prekratak; Borgesov junak koji je pokušavao proživjeti pisanje DonQuijotea jest hiperbola; ali ponekad je korisno promijeniti mjerilo – promijeniti ritam – prisjetiti se kojom zapravo brzinom teče stvarno vrijeme; ponekad je korisno – ili poučno – umjesto da tuđi život ispijemo nadušak, pijuckati ga kap po kap. A blog, ta pomodna razbibriga, fetišizirana koliko i prezirana, pokazuje se (možda neočekivano) kao odličan medij za *usporavanje*. ■

Pepysov dnevnik za 23. veljače 1663.

Ustao, bio Mesopust, i u uredu sjedio cijelo jutro, u podne do Burze, ondje sreo Sir W. Ridera, i namah, znajući što imam kod kuće, doveo njega i g. Cutlera i g. Cookea, pisara g. tajnika Morricea, trijezna i ugodna čovjeka, i koga sam znao odranije, kad je bio Milordov tajnik u Dunkirku. Ja oko njih sve u šesnaest, i objed sasvim pristojan za tako namah. Razgovarali vrlo ugodno, a oni puno finih priča o svojim putovanjima u inozemstvo. Nakon objeda oni odoše, ja u ured, gdje puno poslova jako dokasna, ali s velikim zadovoljstvom: vidim kako mi ugled raste iz dana u dan sve više i više, kako dobivam stvari češće nego što je bilo prije, kao na primjer set vrlo zgodnih noževa s drškama od ahata od gđe Russell. Pa kući i u krevet. Na današnji dan, s Božjim blagoslovom, proživio sam na svijetu trideset i jednu godinu; i, milošću Božjom, vidim da sam ne samo dobra zdravlja što se svega tiče, a naročito što se tiče kamena, nego da bolujem samo kad se prehladim, i da sam na dobrom putu da zadobijem više ugleda i imutka u ovome svijetu no što sam se ikad nadao. Ali molim Boga da mi da srca da se bojim pada, i spremam se za nj! ■

Nizozemska

Rembrandt i Caravaggio

Njemačka

Rodin kao prije sto godina

Gioia-Ana Ulrich

Caravaggio, Večera u Emmausu

Rembrandt van Rijn (1606.-1669.) i Michelangelo Merisi da Caravaggio (1571.-1610.) dva su velika genija baroknoga slikarstva. Obojica su stekli svjetsku slavu zbog snažnog izražavanja svojih emocija, dramatične rasvjete i senzacionalnoga realizma. Ova dva revolucionarna umjetnika prvi put se susreću na velikoj izložbi u amsterdamskom Muzeju Van Gogh, u suorganizaciji s Rijksmuseumom, čije je otvorenje najavljeno za 24. veljače. Jedinstveno suočenje neprijepornih majstora iz Sjeverne i Južne Europe nudi vizualni spektakl s više od 25 najznačajnijih slika iz različitih velikih muzeja u svijetu.

Iako je Caravaggio umro četiri godine nakon Rembrandtova rođenja, iako se nikada nisu susreli, postoje mnoge paralele između tih dvaju majstora i njihova rada. Oba se umjetnika smatraju revolucionarnim reformatorima južnoeuropskog, odnosno sjevernoeuropskog slikarstva. Odgojeni u različitim slikarskim tradicijama, obojica su razvijali vlastiti dramatični slikarski jezik.

Caravaggio, čija djela u Nizozemskoj nisu izložena od 1952., na retrospektivi je predstavljen s remek-djelima iz međunarodnih muzeja, kao što su *Večera u Emmausu* iz Londona, *Amor Vincit Omnia* iz Berlina i *Izakovo žrtvovanje* iz Firence. I Rembrandtovi radovi za

Caravaggio, Izakovo žrtvovanje

Van Gogh, Lazarovo uskrsnuće

ovu su priliku posuđeni iz međunarodnih muzeja, među kojima *Samsonovo oslijepljenje* iz Frankfurta i *Belsasarova zabava* iz Londona. Većina slika izložena je u parovima s po jednim radom oba umjetnika.

Osim toga, na izložbi je predstavljen rad takozvanih caravaggista (nizozemskih umjetnika koji su u Italiji bili pod utjecajem Caravaggija) – Honthorsta i Van Baburena. Preko ovih umjetnika Rembrandt se upoznao s Caravaggiom i u svojoj je mladosti vježbao taj caravaggistički stil,

kako se može vidjeti na nekolicini malih izloženih slika. Istodobno je posvećena pažnja Rembrandtovu stilu, tematici i tehnici.

Izložba će biti otvorena isključivo u Amsterdamu i to do 18. lipnja.

U isto vrijeme u grafičkom kabinetu Muzeja Van Gogh jedna je izložba posvećena Van Gogh i Rembrandtu. Na temelju radova obaju umjetnika – ukupno oko 25 slika, crteža i pisama – izložba pokušava pokazati način na koji je Van Gogh upoznao opus Rembrandta i kako je njegovo divljenje prema tom starom majstoru postajalo sve intenzivnije. Posebna pozornost posvećena je *Lazarovom uskrsnuću* iz 1890., prema istoimenom Rembrandtovom bakropisu, na kojemu je Van Gogh motiv iz 17. stoljeća pretočio u boju. ■

Rodin, Pigmalion i Galatea, oko 1900.-1905., dvobojni gips

Izložba pod nazivom *Prije sto godina. Rodin u Njemačkoj* u galeriji Bucerius Kunst Forum u Hamburgu od 18. veljače do 25. svibnja predstavlja 65 kapitalnih djela i studija Augustea Rodina (1840.-1918.), kao što ih je sam umjetnik izlagao za vrijeme života. Početkom 20. stoljeća Rodin je njemačku publiku osvojio spektakularnim izložbama koje su trebale predstaviti njegov stvaralački proces. Na tisuće posjetitelja posjećivalo je velike izložbe u gradovima, kao što su Dresden, Leipzig i Düsseldorf. Samo 1904. u Njemačkoj je imao četiri izložbe. Prema zamislama umjetnika njemački su muzeji njegove skulpture inscenirali zajedno s fotografijama na kojima je prikazan njihov nastanak u različitim fazama umjetničkoga rada.

Rodin je izlagao fragmente, studije i varijacije svojih velikih djela radenih po narudžbi kao što su *Vrata pakla*, *Građani Calaisa* i spomenik Victoru Hugou i uzdigao ih u rang samostalnih skulptura. Velika većina u Njemačkoj prikazanih djela bila je radena u gipsu. Dotad su se smatrala studijama, početnim fazama u nastajanju skulptura u visokokvalitetnim materijalima poput mramora ili bronce. No, Rodin ih je predstavljao na ukrašenim stupovima i postoljima poput savršenih, dovršenih djela. Rodinove izložbe u Njemačkoj bile su složene inscenacije koje su kod posjetitelja trebale izazvati dojam da se nalaze u njegovu ateljeu. Proces nastajanja njegovih djela učinili su transparentnima na dotad nepoznat način. ■

Rodin, Balsac, 1897., bronca

Rodin, Meditacija, 1886., gips

Jebeno!

JEDINSTVENO IZDANJE

Broj 1/ Veljača 2006./ Cijena 0 kn

SVE O POZNATIMA I SLAVNIMA

ANA LOZICA
Prvo majka, a
onda top model

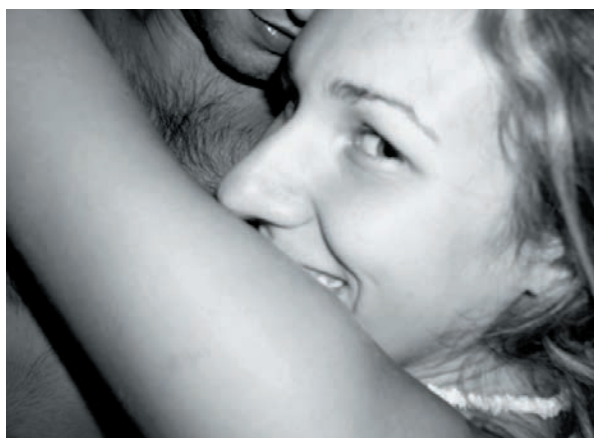
**ANA LOZICA I NIKOLA
STOJADINOVIĆ**

Novi preljub razara brak?

ANA LOZICA

Na snimci nisam bila ja

ANA LOZICA

Ljubavna priča kao iz sapunica

Projekt umjetnice Ane Lozice u Galeriji VN

